

TARTALOM

TANULMÁNYOK

- DR. KISS SÁNDOR 5
A jelzáloghitelezés és gyakorlata a világban
- DR. OTT ISTVÁN 11
A büntetőjogi felelősség önálló elbírálása és
a bizonyítási teher kérdésköre a szerzői vagy
szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértésének
egyes eseteiben
- DR. JULESZ MÁTÉ 19
A tojásdobálás jogi, társadalmi és etikai
megközelítése

FIGYELŐ - ÜGYÉSZI HÍREK

- VARGHA FERENC JUBILEUM 35
- DR. NÁNÁSI LÁSZLÓ 37
A magyar királyi ügyészség az I. világháború
idején (II. rész)

FIGYELŐ - EGYESÜLETI HÍREK

- MÁRIÁN ÉVA DORINA 51
Ügyészségi sporttalálkozó Szarvason
- DR. LŐRINCZY JUDIT 55
Az El Caminón jártam

FIGYELŐ – EURÓPAI KITEKINTŐ

DR. GÖRGÉNYI ILONA 59
Az áldozattá válás megelőzése

DR. MISI LÁSZLÓ 71
Európai mérce a büntetőeljárásban V/D. rész

MELLÉKLET

(Összeállította: Dr. Vokó György) 77
Új európai börtönszabályok és magyarázatuk
(V. rész)

DR. BÓCZ ENDRE 81
Közvádlói működés – nemzetközi követelmények.
A nagy-britanniai vádhatóságok a közvádlóra
vonatkozó nemzetközi dokumentumok tükrében
(IV. rész)

DR. KISS SÁNDOR

A JELZÁLOGHITELEZÉS ÉS GYAKORLATA A VILÁGBAN

A jelenlegi gazdasági és pénzügyi válság egyik kiváltó tényezője – ha nem a legfontosabb – az Amerikai Egyesült Államok jelzáloghitel-piacán lezajlott folyamatok voltak. Írásomban röviden összefoglalom a jelzáloghitelezés kialakulását és a világ országaiiban alkalmazott modelljeit, kitérve a magyar gyakorlatra.

A jelzáloghitelezés formális és széles körű elterjedésére Angliában került sor a XIV. században. Ekkor a jelzálogkölcönt nyújtók a kölcsön nyújtásával gyakorlatilag a tulajdonjogokat is megszerezték, s a hitelt igénybe vevő befektetőt meg is foszthatták tulajdonától, ha érdekei úgy alakultak. (Az esetek többségében a hitelezők inkább a hitelek és a kamatok rendes fizetésében érdekeltek.) A polgári jogi fejlődésnek eredményeképpen azonban az adósok jogai szélesedtek. A jelzálogszerződésben az ingatlan mint zálog leírása mellett a visszafizetések időpontjait is megjelölték, s a törvények lehetővé tették a fizetések teljesítése után a jelzálogszerződés hatálytalanítását.

Abban az esetben, ha az adós nem fizetett, elvesztette tulajdonosi jogait. A kölcsönös érdekek alapján kialakult azonban a méltányos visszaválthatóság intézménye. Ez lehetővé tette az adósok számára, hogy meghatározott időszakon belül, bizonyos fizetések teljesítése esetén, tulajdonukat visszanyerjék. Ezen időszak lejártá esetén azonban a hitelezők gyakorolhatták és gyakorolták is a jelzálog kisajátításának jogát.

Német modell

Az európai kontinensen az egyszintű német modell terjedt el. A magyar jelzáloghitelezés is a XVIII. század óta létező német jelzáloglevélen alapuló finanszírozási rendszerből származik. A régi magyar jelzáloghitelezés intézményrendszere a németországi jelzálogbankok szervezeti felépítését követte, és a jelenlegi szabályozásnak is a német jelzálogbank törvényben található gyökereit.

Az első tiszta jelzálogbank Németországban, az 1862-ben Frankfurter Hypotheken Bank (Frankfurti Jelzálog Bank) volt. A Jelzálogbank Törvényt 1899-ben alkották meg, amely különféle módosításokkal ugyan, de még a mai napig is hatályban van.

Az EU bankfelügyeleti jogrendszere több külön meghatározást tartalmaz a jelzálogkölcsonre és a jelzáloglevelekre. A jelzáloghitelezés jelentősége az Európai Unió tagállamaiban rendkívül nagy. A jelzáloghitel-állomány az EU GDP-jének több mint egyharmadát teszi ki, illetve a magánháztartások eladósodása több mint 80 %-ban jelzáloghitel.

A német szabályozás – amely az EU szabályozást átvezette a jogrendszerébe – azonban szigorúbb az EU irányelveiben megfogalmazott minimumkövetelményeknél.

A záloglevél főként a hosszúlejáratú finanszírozásában játszik szerepet a kötvény rokona. A záloglevél kibocsátás, illetve jelzálogkölcson lényege a következő: a pénzügyintézet kölcsönt nyújt az adósnak, amely kölcsön fedezete valamilyen ingatlan. (A zálogjogot a telekkönyven bejegyzik, innen az elnevezés.) Ezzel egy időben a pénzügyintézet a szükséges forrás megszerzése érdekében fix kamatozású értékpapírt, záloglevelet bocsát ki. Így a bank közvetítésével végső soron a záloglevelek vásárlói nyújtanak kölcsönt az ingatlan (föld) tulajdonosainak. A záloglevél forgalomképes tőzsdén is forgalmazható.

Jelzáloglevelet (Pfandbrief) csak speciális engedéllyel rendelkező jelzálogbankok bocsáthatnak ki, míg a jelzáloggal fedezett hitelezési tevékenységet bármely bank végezheti. Ehhez nem szükséges külön engedélyezése.

A jelzálogbankok felügyeletét egységesen a Bundes Aufsiht für das Kredit System (hitelrendszer szövetségi felügyelet) nevű intézmény látja el.

A jelzálogbankok belföldi magántulajdoni ingatlanok fejében nyújtanak hitelt, és bocsátanak ki jelzáloglevelet ugyanezen ingatlanokra, vagy az önkormányzatok adnak kommunális kölcsönöket, és a tőlük kapott ingatlanfedezetre bocsátanak ki kommunális adósságleveleket.

Németországban a jelzálogbanki tevékenység korlátozott. A jelzáloghitelezés mint fő tevékenység mellett a jelzálogbankok a jelzálogbank-törvényben taxatív meg határozott tevékenységeket folytathatnak.

A jelzálogbankok a II. világháború előtt inkább mezőgazdasági célokat finanszíroztak. Jelentős problémát okoz a hitelezésben a mezőgazdaság ingatlantulajdon-jogi struktúrája.

A földterületek nagy része nem tulajdonosok birtokaiban vannak, azokon haszonbérlok dolgoznak. Ennek követelményeként az ilyen ingatlan nem alkalmas jelzáloghitelezésre sem a tulajdonos, sem a

haszonbérlet részéről. Ez a jogi akadály a magyar szabályozásban is kulcsfontosságú szerepet játszik, mert a magyar rendszer is azt a megoldást követi, hogy nem lehet haszonbérleti jogviszony alapján hitelt folyósítani. Az 1980-as évektől kezdődően a mezőgazdaság támogatásával szemben az ipari célú hitelek kerültek előtérbe.

A lakásépítés finanszírozása, a jelzáloghitelezés az építő közösségek számára is fontos alternatívát jelentett, és nagymértékben hozzájárult e terület gyors fejlődéséhez. A jelzáloglevél pénzügyi rendszere mindig sikeres volt, és a legbiztonságosabb papírok közé számít, mert mögötte az egyik legstabilabb fedezet, az ingatlan áll.

A németországi jelzálogbankok által kibocsátott jelzáloglevelek ma már a nemzetközi piacon keresettek.

A német modell jellemzője a már említett egyszintűség, mely abban nyilvánul meg, hogy a tőkegyűjtést, a jelzáloghitelek kihelyezését is ugyanaz a szervezet végzi. A magyarországi jelzálogbank működésének alapvető irányvonalát is az egyszintű német modell adja.

Amerikai modell

Az amerikai jelzálogpiac a lakásvásárlások finanszírozása során, annak bázisán jött létre.

Jelzálogkölcsön alatt az Egyesült Államokban is ingatlanvagyonnal fedezett, előre meghatározott törlesztésű és kamatozású kölcsönt értenek. Ennek értelmében az adós nem teljesítése esetén a hitelezőnek lehetősége van a hiteltartozás fejében birtokba venni az ingatlant a kölcsön visszafizetésének biztosítása érdekében.

A jelzálog tárgyát képező ingatlan eszközöknek két csoportja létezik:

- lakóingatlanok (házak, lakások, társasházak);
- nem lakóingatlanok (kereskedelmi és mezőgazdasági ingatlanok).

Általában jelzáloghitel vagy jelzálogkölcsön-piacnak (mortgage-market) hívják azt a piaci szegmenst, amelynek a keretei között a jelzáloghitel-ügyletek létrejönnek. A jelzálogkölcsön-piac az egyik legjelentősebb amerikai hitelpiac.

A jelzálog finanszírozás rendszere a század folyamán jelentős fejlődésen ment keresztül, és a 80-as évek pénzügyi innovációs folyamatának egyik legaktívabb színtere volt. Ez különösen a jelzáloghitelekkel fedezett értékpapírok (mortgage-backed securities-MBS) piacán nyilvánult meg, ahol a kölcsönöknek újabb és újabb származékos értékpapír formájú változatai jelentek meg.

A gazdasági világválság előtt a legtöbb jelzáloghitel rövid lejáratú, a tőkét lejáratkor törlesztő eszköz volt. A világválság idején jelentős mértékű lett a kötelezettségek teljesítésének elmaradása. Ez nagyban hozzájárul a több mint 9000 pénzintézet csődjéhez. Emiatt 1932-ben létrehozták a Federal Home Loan Bankot, mely végső hitelezőként állt a takarékpénztárak mögött.

Az 1960-as évek végéig a takarékpénztárak voltak az elsődleges piac legaktívabb résztvevői. A hozamgörbe normális állása miatt nem volt szükségük jelentős külső finanszírozásra. Az alacsonyabb kamatlábú rövidlejáratú forrásokból fedezték a hosszúlejáratú, magasabb fix kamatozású jelzáloghiteleket. Ezért a másodlagos piacot alacsony forgalom jellemezte, szerepe a regionális eltérések kiegyensúlyozására szorítkozott. A 60-as évek végén a növekvő kamatlábak felszívták a takarékpénztárak profitját, és egyre kevésbé lettek képesek előteremteni az új hitelek nyújtására szükséges tőkét.

Az 1980-as években az elsődleges piacot a jelzáloghitelek rugalmasabbá tételét célzó törekvések jellemezték, így vezették be a változó kamatozású és fokozottan növekvő törlesztő részletű hiteleket. A jelzáloghitel nyújtók szerepe egyre inkább a háztartások, institutionális befektetők irányába tevődött át. Megjelentek a derivatív papírok is, melyek a jelzáloghitel alapbeli jogokat osztották részekre: az alappénz áramlásait különböző tulajdonságú kötvények sorozatára bontották szét, illetve csak a törlesztőrészt, vagy csak a kamatokat testesítették meg.

A modell alapvető jellemzője, mely az előbbiekből is kitűnik, a kétszínűség. Ez azt jelenti, hogy az elsődleges és másodlagos piac együttesen teremti meg a jelzáloghitelezés szervezeti hátterét.

Az elsődleges piacon a jelzáloghitelezők kínálják termékeiket és kötik meg a jelzálogszerződéseket. Ennek a piacnak a szereplői vagy portfóliójukban tartják a követeléseket, vagy tovább értékesítik a jelzáloghiteleket. A hosszúlejáratú források pénzpiacán az elsődleges piac szervezeteinek szűkebbek a lehetőségei, így nehezebben tudnak megfelelő lejáratú szerkezetű forrásokat gyűjteni.

A másodlagos piacon a jelzáloggal fedezett követelések kereskedelme zajlik. A piaci szereplők értékpapír kibocsátásával refinanszírozzák a jelzáloghiteleket. Ezek a szervezetek koncentrált pénzpiacokon vannak jelen, illetve magas tőkével bírnak. Képesek a pénzpiacra jelen lévő forráskínálat – és kereslet – összehangolására. A másodlagos piac szereplőinek nem szükséges hálózatot létrehozniuk, azok könnyen kialakulnak. Egy részét garanciák vagy kormánygarancia is támogatja. Ennek következtében csökken az elsődleges piac kockázata.

A magyar szabályozás és annak gyökerei

A jelzáloghitelezés jogszabályi feltételeinek kialakulása jelentős történeti hagyományokra tekint vissza. E tevékenység szabályozását már a római jog is megadta. Az első jelzálogtörvény Európában a poroszországi volt, 1722-ben. Az 1852-ben a francia törvény nagy előrelépést jelentett, mely lehetővé tette, hogy ingatlan hitelintézet nemcsak a hitelfelvevő, hanem a kölcsönt nyújtók is alapíthatnak és forrásaikat kötvénnyel, és jelzáloglevelek kibocsátásával gyűjthetik.

Magyarországon 1863-ban alakult ki a Magyar Földhitelintézet, mely nonprofit alapon működő szervezet volt. 1879-ben alakult meg a Kisbirtokosok Földhitelintézete.

Az 1898. évi XXII. törvénycikk alapján jött létre az Országos Központi Hitelszövetkezet, mely törpebirtokosokat finanszírozó helyi hitelszövetkezetek felügyeletét látta el.

A XX. század elejének szülötte a Földhitelintézetek Országos Szövetsége, melynek a tagjai az államkincstár és az Országos Központi Hitelszövetkezetek voltak.

A jelzáloghitelezésre kedvezően hatott a telekkönyvi intézmény meghonosodása, a hitelhez jutás viszonylag egyszerű volt, melyet a gazdálkodók nagy része felelőtlenül vett igénybe. Ennek következtében sok esetben a hitel visszafizethetlenné vált. A jelzáloghitelek stabil piacát megingatta az I. világháború. 1918. után a magyar záloglevelek nagy része drága forrásköltség mellett Angliában, Hollandiában, Svájcban és az USA-ban került kibocsátásra.

A II. világháború után a hazai agrárágazat beruházási hitelezése nagyrészt az MNB refinanszírozására épült, melynek következtében a jelzáloghitelezés intézménye értéktelenné vált.

Napjainkban a jelzálogbanki tevékenység európai fejlődésnek meghatározó tényezői az Európai Unió illetékes szervei által létrehozott irányelvek és dokumentumok, melyek célja az egységes piac területén tevékenykedő hitelintézetek működésének egységes szabályozása. A hazai jogszabályfejlesztés körében a tendenciák figyelembevétele kötelező érvényű.

Hazai történeti hagyományokkal bíró, de jelenlegi környezetünkben mégis új pénzügyi szolgáltatás, a jelzáloghitelezés újabb szabályozását az 1997. évi XXX. törvény valósította meg. Megteremtette a jelzálogbankok alapításának és működésének új jogi környezetét, utat nyitva ezzel a hosszú futamidejű hitelnyújtás elterjedésére.

A BÜNTETŐJOGI FELELŐSSÉG ÖNÁLLÓ ELBÍRÁLÁSA ÉS A BIZONYÍTÁSI TEHER KÉRDÉSKÖRE A SZERZŐI VAGY SZERZŐI JOGHOZ KAPCSOLÓDÓ JOGOK MEGSÉRTÉSÉNEK EGYES ESETEIBEN

A Btk. 329/A. §-ában meghatározott szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértésének törvényi tényállása olyan kerettényállás, amelyet a szerzői jogi törvény tölt meg konkrét tartalommal. Ez a ténymegállapítás azt a látszatot keltheti, hogy a büntetőjogi jogalkalmazásnak vajmi kevés szerepe van az egyes esetek és elkövetési magatartások megítélésénél, és egyfajta automatizmus érvényesülhet ezen a területen. Ha ugyanis a szerzői jogi jogsértés megvalósulása megállapítást nyer, és egyidejűleg vagyoni hátrány okozása vagy haszonszerzési célzat is fennáll, a bűncselekmény valamennyi tényállási eleme megvalósul. A büntető jogalkalmazó tehát egyszerű helyzetbe kerül, nem kell bibelődnie a szerzői jogi törvény szakaszainak értelmezésével és alkalmazásával, ha ezt más hatóság vagy szerzői jogi szakértő megteszi helyette. Ez a könnyű út azonban több szempontból is igen aggályosnak nevezhető. A büntetőeljárás törvény garanciális alapelvként rögzíti, hogy abban a kérdésben, miszerint a terhelt követett-e el és milyen bűncselekményt, a bíróságot, az ügyészt, a nyomozó hatóságot nem köti a más eljárásban, így különösen a polgári eljárásban, a szabálysértési vagy a fegyelmi eljárásban hozott határozat, illetőleg az abban megállapított tényállás. A büntető ügyben eljáró hatóságnak tehát önállóan kell állást foglalnia abban a kérdésben, hogy szerzői jogi jogsértésre sor került-e vagy sem. Ennek során nyilvánvalóan nem hagyhatóak figyelmen kívül a polgári joggyakorlat eredményei és elvei, azonban azok „pusztán” zsinórmértékül szolgálhatnak a büntető jogalkalmazónak.

Nem hagyható figyelmen kívül, hogy a szerzői jog alapvetően nem büntetőjogi kategória. Ami azt – az egyébként polgári jogérvényesítésre tartozó – cselekményt, amely a szerzői jog megsértésével valósul meg, a büntetőjog területére utalja, az a vagyoni hátrány okozása, illetve a haszonszerzési célzat. Nem állítható ugyanakkor, hogy a büntető ügyben eljáró hatóságok feladata arra korlátozódik, hogy e két szegmenst vizsgálják. Ez a tény egyértelműen megállapítható a büntetőjogi felelősség önálló elbírálásának alapelvéből, amely elv következetes alkalmazásának igénye a szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértésének bűncselekménye kapcsán konkrétan kifejezésre jut a büntető joggyakorlatban. Mint az EBH2000. 188. számú eseti döntés fogalmaz: „ szerzői (szomszédos) jogok megsértésének bűncselekménye miatt emelt vád esetén a büntetőbíróknak önállóan kell vizsgálni, hogy a büntetőjogi felelősséget megalapozó szerzői jogi vagy szomszédos jogi jogsértés megvalósult-e. E jogkérdések eldöntése más (polgári) eljárástól nem tehető függővé.” Mindezek alapján nyilvánvaló tény, hogy a szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértésének vétsége miatt eljáró büntető hatóságnak egyszersmind polgári jogalkalmazási feladatai is vannak.

A szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése miatt indult büntetőeljárásokban jellemzően számítástechnikai szakértők, illetőleg – ritkábban – a Szerzői Jogi Szakértői Testület ténymegállapításai képezik a büntetőjogi felelősség megállapíthatóságának alapját. Ez a gyakorlat azonban mindkét forrás esetében kifogásolható az alábbiak miatt.

A Szerzői Jogi Szakértői Testület nyilvánvalóan nem büntető ügyben eljáró hatóság. Annak ellenére, hogy a jogsértés megítélésénél komoly szerepet játszhatnak az általa kialakított elvi élő álláspontok, véleményei – a már korábban kifejtettekre figyelemmel – kizárólag iránymutatásként szolgálhatnak a büntető jogalkalmazónak, de nem jelenthetnek korlátot az egyes, jogsértés gyanúját keltő cselekmények megítélésénél. Ez az igény különösen arra tekintettel jogos és kiemelkedő, hogy a testület számos esetben cselekménytípusok vonatkozásában fejt ki- egyébiránt rendkívül alapos és igényes – álláspontját, minek következtében alappal merül fel a jogalkalmazási automatizmus reális veszélye. A legkézenfekvőbb példa erre a veszélyre a testület SZJSZT 17/2006. illetve SZJSZT 07/08/1. számú véleményei kapcsán merül fel. Az elsőként említettben a jogellenes forrásból történő másolatkészítés kérdéseit elemzi a testület, megállapítva, hogy az e-fajta cselekmény minden esetben jogsértést valósít meg, míg az utóbbiban a fájlcsereelő rendszerek használatával kapcsolatos álláspontját fejt ki, kifejezésre juttatván azon véleményét, miszerint e magatartás ugyancsak általánosságban törvénysértő. Kézenfekvőnek és igen kényelmes megoldásnak látszik mindezek alapján az a ténymegállapítás, hogy a jogellenes forrásból származó másolatok készítői, valamint a fájlcsereelő rendszerek tagjai kivétel nélkül megvalósítják a Btk. 329/A. §-ában meghatározott bűncselekményt, s így a nyomozó hatóságoknak és az ügyészségeknek nincs is más dolga, mint a fájlcsereelő rendszerek néhány százezer tagját gyanúsítottként kihallgatni, illetve vádiratokat szerkeszteni. Ez az eljárás azonban nemcsak a büntetőjogi felelősség önálló

elbírálásának elvét sértené, hanem kizárná annak lehetőségét is, hogy az eljáró hatóság a bizonyítékok mérlegelése alapján foglalhasson állást a büntetőjogi felelősség kérdésében. A testületi vélemények tehát iránymutatásul szolgálhatnak ugyan, de szerepük ezen túl nem terjedhet.

Lényegesen komolyabb veszélyt rejt magában a számítástechnikai szakértők alkalmazása a szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése miatt indított büntetőeljárások során. Az általánosnak nevezhető gyakorlat szerint a nyomozó hatóság a nyomozás során lefoglalt adathordozók vizsgálata céljából ilyen szakértők alkalmazásához folyamodik.

A Be. 99. § (1) bekezdése szerint akkor kell szakértőt alkalmazni, ha a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem szükséges. A szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése bűncselekményének megállapíthatóságához alapesetben azt kell bizonyítani, hogy a vád tárgyává tett cselekmény egyrésztől másnak a szerzői jogról szóló törvény alapján fennálló szerzői vagy ahhoz kapcsolódó jogát sérti, másrésztől haszonszerzési célzatú, vagy vagyoni hátrány okozásával jár. E tények megállapítása természetesen szükségessé teszi a gyanúsítottól lefoglalt adathordozók tartalmának megállapítását és dokumentálását, amely bizonyos adathordozók és adatfajták esetében indokoltá és szükségessé teheti számítástechnikai szakember alkalmazását. Ez különösen azokban az esetekben igaz, ahol a gyanúsított titkosítja az adatokat, vagy az adathordozókon tárolt adatokhoz való hozzáférést más módon megnehezíti, vagy avatatlan személy számára lehetetlenné teszi. Kétségtelen ugyanakkor, hogy egy átlagos felhasználó számára nem jelent különösebb kihívást a számítógép adattartalmának megállapítása és dokumentálása.

A vizsgált esetekben a szakértőnek rendszerint az alábbi kérdésekre kell választ adnia a kirendelő határozat alapján: „A lefoglalt adathordozókon találhatóak-e szerzői és szomszédos jogokat megsértő, illegális programok (filmek, játékok, zene, szoftverek stb.) Amennyiben igen, úgy mely kiadó jogait sértik, továbbá mennyi a bűncselekménnyel okozott kár összege. Ha lehetséges, készítsen listát az illegális programokról, a sértettekről és az okozott kár összegéről” Más ügyben: „a lefoglalt adathordozók tartalmazzak-e szerzői jogi oltalom alatt álló audio-vizuális műveket. Amennyiben igen, kérem megállapítani, azok eredetiek vagy másolatok-e. Amennyiben másolatok, azok mely forgalmazó jogait milyen mértékben sértik.”

Az általánosnak nevezhető kérdések nagy részéről ugyanakkor elmondható, hogy azok egyrésztől nem tekinthetők különleges szakértelmet igénylő szakkérdéseknek, másrésztől nem tartoznak a szakértő kompetenciájába.

A kirendelő határozatokban megfogalmazott kérdések kapcsán előjárójában leszögezendő, hogy a számítógép merevlemezén digitalizált formában tárolt bármely alkotás kizárólag másolatként gondolható el, így azok kapcsán a másolt minőség nem lehet a bűncselekmény megvalósulásának kritériuma. A kialakult gyakorlat szerint az egyes szakértők minden olyan szerzői jogi alkotásról készült másolatot,

amelyről a rendelkezésre álló adatok alapján nem állapítható meg kétséget kizáró módon, hogy jogszerűen állott elő, jogsértőnek minősítenek, forgalmi értékét pedig vagyoni hátrányként tételezik. Eljárási alapelv, hogy a szakértő kizárólag a rendelkezésére bocsátott adathordozók vizsgálata alapján mond és mondhat véleményt. Ugyanakkor az a körülmény, hogy a rendelkezésre álló adatok nem nyújtanak kellő alapot a másolatok jogszerűségének megállapításához, nem vezethet automatikusan a jogsértő jelleg deklarálásához, - nem beszélve arról, hogy az egyes alkotások jogsértő jellegének kérdése az alább kifejtettek szerint nem is tartozik az informatikai és számítástechnikai szakértő kompetenciájába.

A fentebb kifejtettek szerint bizonyos körülmények indokoltta tehetik számítástechnikai szakértő bevonását annak érdekében, hogy a nyomozás során lefoglalt adathordozók pontos tartalma megállapíthatóvá és dokumentálhatóvá váljék. Ugyanakkor annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy az adathordozókon tárolt művek szerzői jogi oltalom alatt állnak-e, - még kevésbé annak megítélése, hogy azok jogellenes állottak-e elő - nem igényel informatikai, számítástechnikai szakértelmet, illetőleg nem ilyen jellegű szakértelmet igényel. Az utóbbi időben örvendetes módon olyan törekvések jelentek meg szerzői jogvédő szervezetek részéről, amelyek az egyes cselekmények körében értékelendő adatokat (forgalmazásra jogosult, forgalmi érték stb.) tartalmazó, a nyomozó hatóságok számára hozzáférhető adatbázis kialakítására irányulnak. Ilyen adatbázisok remélt létrehozásával a szerzői jogi oltalom vagy az okozott vagyoni hátrány megállapításához szükséges különleges számítástechnikai szakértelem hamis illúziója szertefoszlaná.

Vajon a lefoglalt adathordozón található alkotások szerzői jogi oltalom alatt állnak-e vagy sem, illetőleg hogy azok jogszerű módon állottak-e elő, szerintem kívül esik a számítástechnikai szakértő kompetenciáján. Ezek ugyanis nem szakértői tény-, hanem olyan jogkérdések, amelyekre a szakértő kizárólag feladat- és hatáskörének túllépésével adhat választ. Álláspontom szerint azon túlmenően, hogy a másolatok létezésének tényét megállapítja, a szakértő nem tehet további ténymegállapításokat, különösen nem azok jogi státuszát illetően. Ez egyrésztől nem feladata, másrésztől az esetek jelentős részében a keletkezés jogszerűségének megítéléséhez szükséges adatokkal sem rendelkezik. Így például ugyanazon filmalkotásnak a forgalmazásra jogosult engedélyét nélkülöző másolása bűncselekményt valósíthat meg, ha az forgalmazás céljával történik, míg a szabad felhasználás körébe tartozhat, ha célja kizárólag magáncélú használat. E problémát erősen kifogásolható módon oldja meg a gyakorlat, amennyiben a szakértők túlnyomó többsége - jogalkalmazóvá lépvén elő - a lefoglalt adathordozókon tárolt valamennyi szerzői jogi oltalom alatt álló alkotás jogsértő mivoltát vélelmezi. A szakértői vélemények rendszerint táblázatban rögzítik, az adathordozón tárolt alkotásokat, majd az azok forgalmazására jogosultakat sértettként azonosítják, forgalmi értéküket pedig vagyoni hátrányként jelölik meg, elfogadhatatlan módon tényként rögzítve olyan körülményeket, amelyek tisztázása a

bizonyítási eljárás feladata kellene, hogy legyen. A másolat jogszerű vagy jogszerűtlen volta kizárólag létrejöttének körülményei vizsgálata alapján ítéhető meg, de akkor sem számítástechnikai szakértő által.

A Btk. 329/A. § (1) bekezdésében meghatározott bűncselekmény körében értékelhető vagyoni hátrány kapcsán kiemelendő az a gyakran figyelmen kívül hagyott, ám annál jelentősebb tény, hogy a törvényi tényállás az alapesetben nem határozza meg a bűncselekménnyel okozott vagyoni hátrány alsó határát, felső határát pedig a jelentős mértéknél húzza meg. E körülmény – bár a cselekmény társadalomra veszélyességének megítélése körében több problémát is felvet, – a valamennyi tárolt adat részletes vizsgálatán alapuló, teljes körű szakértői vélemények beszerzésének szükségességét sok esetben annullálja. Különösen zene- és filmalkotások esetében – amelyek forgalmi értéke nem mutat nagyságrendi változásokat, – már az alkotások száma és azok átlagos forgalmi értéke alapján kétséget kizáróan megállapítható, hogy az egyes sértetteknek okozott vagyoni hátrány nem haladja meg a kétfélmillió forintot. Ezekben az esetekben – bár a büntetékiszabás körében értékelhető és értékelendő körülmények megállapítására alapot adhat, – a cselekmény jogi minősítése szempontjából az egyes sértetteknek okozott vagyoni hátrány pontos összege közömbös. Különösen igaz ez az alaptényállást megvalósító azon bűncselekmények esetében, ahol a sértett polgári jogi igényt nem terjeszt elő. Az ideálisnak gondolt esetben az adathordozón tárolt jogellenes másolatokat a forgalmazásra jogosultak szerint kellene csoportosítani, majd – amennyiben nyilvánvaló, hogy az egyes forgalmazásra jogosultaknak okozott vagyoni hátrány a kétfélmillió forintot nem éri el, – legkevesebb két alkotás forgalmi értékét kellene megállapítani. Ily módon elegendő adat állna rendelkezésre mind a sértettek számához igazodó rendbeliség, mind pedig az esetleges folytatólagosság megállapításához, anélkül, hogy az adathordozókon tárolt valamennyi alkotás részletes vizsgálatára kellene sort keríteni.

Nem elhanyagolható szempont a szakértő alkalmazása körében, hogy az előterjesztett véleményekhez rendszerint igen tetemes költség párosul, amelyet a nyomozás megszüntetésének esetében az állam kénytelen viselni. Nem tekinthető egyedi esetnek, hogy a szakértői vélemény alapján gyanúsítottként kihallgatott személy érdemi védekezése a szakvéleményben tett, a bűncselekmény elkövetésének tényét rögzítő megállapítások ellenére a nyomozás – leggyakrabban bizonyítottság hiányában történő – megszüntetését alapozza meg.

Összességében azt mondhatjuk, hogy ideális esetben a szakértőknek kizárólag azt kellene megállapítaniuk – már amennyiben ehhez különleges számítástechnikai szakértelem szükséges –, hogy a nyomozás során lefoglalt adathordozókon milyen adatok találhatóak. Ezen adatok jogi minőségének, illetve a másolatok esetleges jogellenességének megítélése, valamint a cselekménnyel okozott vagyoni hátrány megállapítása azonban már a nyomozó hatóság feladata kellene, hogy legyen. A szakértő által vizsgált adathordozó sem célnyomat, sem szándékot nem tárol; e körülményekre, s így a bűncselekmény megvalósulására

vonatkozóan is kizárólag a gyanúsított kihallgatása és a rendelkezésre álló egyéb adatok értékelése alapján vonható le megalapozott következtetés.

A Be. 4. § (1) bekezdése szerint a vád bizonyítása a vádlót terheli. Ez az elemi fontosságú alapelv ugyanakkor csorbát szenvedni látszik azokban az eljárásokban, ahol a megalapozott gyanú, majd utóbb a vádemelés alapját olyan szakértői vélemények képzik, amelyek tényként állapítják meg a gyanúsítottól lefoglalt másolatok jogellenes keletkezésének tényét. Ezeket a másolatokat ugyanis a szakértői vélemények eleve jogsértőként azonosítják, a védelemre róva ezzel a bizonyítási terhet. Az eljárás alá vontnak kell bizonyítania a továbbiakban, hogy a tőle lefoglalt másolatok a szakértői véleményben foglaltakkal szemben nem jogellenes cselekmény folytán állottak elő. A másolatok jogszerűségének bizonyíthatósága viszont legalább annyira viszonylagos, mint a jogellenesség bizonyítása. Önmagában ugyanis a másolat létrejöttének ténye a keletkezés körülményeit illetve a másolat készítésének jogszerű vagy jogellenes módját illetően semmiféle információval nem szolgál. Erre következtetni engedhetnek ugyan bizonyos körülmények, de semmi esetre sem mondható megalapozottnak egy olyan szakértői vélemény, amely valamennyi az eljárás során lefoglalt példány jogszerűtlen keletkezését tételezi fel. Az ilyen szakértői vélemények alapját az – a fentebb már kifejtett – megfontolás képi, hogy a szakértőnek átadott adathordozók vizsgálata alapján nem állapítható meg kétséget kizáró módon a másolatok jogszerűsége, így azok – kizárásos alapon – csak jogellenesek lehetnek. Rendkívül fontos megjegyezni ezzel összefüggésben a következőt: még ha a másolatok jogellenességére vonatkozóan tett szakértői ténymegállapítás valószínűleg is, az önmagában nem alapozhatja meg a lefoglalást szenvedő büntetőjogi felelősségét. Mint arra az EBH 2006. 1494. számú döntés rámutat: „a másolt mű megszerzése önmagában nem illeszthető a szerzői jogi törvényben meghatározott tevékenységi körbe, így nem minősül felhasználásnak és nem sérti az alkotás szerzőjének jogát.”

A bizonyítási teher megfordítása rendszerint úgy jelentkezik a gyakorlatban, hogy a nyomozó hatóság a szakértői véleményben foglaltak szerint jogellenesen előállított műpéldány eredetijének bemutatására szólítja fel a gyanúsítottat, majd ennek megtörténte esetén – feltéve, hogy a másolatkészítés céljára vonatkozóan rendelkezésre álló adatokból, így különösen a másolatok számából más nem következik –, a kép- és hangfelvételekről készült másolatokat magáncélú másolatnak, a számítógépi programalkotásokról készült másolatot biztonsági másolatnak minősíti. Ez a megoldás azonban azért is aggályos, mert olyan másolatok jogszerűségének elismerését eredményezheti, amelyeket a szakértő korábban jogsértő módon előállítottként azonosított. (Ez az ellentmondás azonban csak látszólagos, hiszen a jogellenesség kérdése nem tartozik a szakértő kompetenciájába.)

A másolat alapjául szolgáló eredeti példány hiánya nem bizonyítja és nem is bizonyíthatja feltétlenül a másolat jogszerűségének hiányát. Ha pedig a másolatkészítés jogellenessége nem bizonyítható kétséget kizáró módon, a Be. 4. § (2) bekezdésére figyelemmel a nyomozás megszüntetésének van helye. A Be.

4. § (1) bekezdésében meghatározott garanciális alapelv érvényesüléséhez nélkülözhetetlen lenne, hogy a szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértésének bűncselekménye miatt indult nyomozás során a szakértők kizárólag olyan ténymegállapításokra szorítkozzanak, amelyek a rendelkezésükre álló adatok alapján bizonyossággal megtehetőek. Álláspontom szerint a vizsgálat tárgyát képző adathordozón lévő másolatok jogszerűségének vagy jogellenességének kérdése kétséget kizáróan kizárható és kizárandó ebből a körből.

DR. JULESZ MÁTÉ

A TOJÁSDOBÁLÁS JOGI, TÁRSADALMI ÉS ETIKAI MEGKÖZELÍTÉSE

„Határok nélküli civilizáció” – határtalan civilizáció

A társadalmi játékszabályok dzsungelében a hivatásos jogalkalmazók egyik fontos feladata megkönnyíteni az eligazodást. Ami a *ius scriptum*ból nem olvasható ki, a kazuisztikában kerül részletes kifejtésre. Az igazság- és jogszolgáltatás az aktuális társadalmi-gazdasági helyzethez igazítja a pozitív jogot. A nemzetgazdasági érdek és a politikum által átszótt szociális jelenségek priméren jutnak érvényre. A normativitás kényszerét részlegesen oldja a *iuris dictio*.

Pierre Manent írta 2001-ben „Politikai filozófia felnőtteknek” című könyvében: „Természetes, hogy mi, akik két évszázada az emberi jogok spirituális tekintélye alatt élünk, s bizonyos idő óta a globalizáció – azaz a határok nélküli civilizáció¹ – funkcionális logikájának vagyunk alávetve, mindinkább jogi látószögben szemléljük a társadalmi életet, más szóval úgy gondolkozunk róla, mint amelynek egyre kizárólagosabban a jog szabályai szerint kell szerveződnie.”²

Az emberi közösségek szervezettségi szintje határozza meg *in concreto* a demokrácia szabadságfokát. A szervezettség legmagasabb lépcsőfokán a szabadság is eléri maximumát. A történelemben ilyenkor, amikor már nincs lehetőség tovább fejlődni, külső vagy belső hatásra kataklizmák szoktak következni: alkotmányos rend erőszakos megváltoztatása (szükséghelyzetek), nemzetközi fegyveres konfliktusok (háborúk); *de prima facie* szándékosságot nélkülöző elemi csapások vagy ipari szerencsétlenségek is.

1 Vö. Julesz M.: Kiteljesedés és integrizmus. Európai Szemmel, VIII. évf., 1999/2-3. sz. 88-102. o.

2 Manent, P.: Politikai filozófia felnőtteknek Bp., 2003. 275-276. o.

Hogy mikor éri el egy közösség a lokális maximumát, nehezen kiszámítható. A közösség minden újszerű változás esetén kollektív thanatophobiától szenved, de ez többnyire alaptalan. Hogy extraneus vagy intraneus ok idézi elő a társadalmi paradigmaváltást, lényegét tekintve egyre megy.

„Nincs veszve minden: ott vannak a barbárok”

Szabó Máté, az állampolgári jogok országgyűlési biztosa, a 2008-as meglegfelvonulást érő tojásdobálást elfogadhatatlannak és bűncselekménynek minősítette. Állítása azonban inkább vonatkozott a kódarabokra és a Molotov-koktélokra. A véleménynyilvánítás elfogadhatatlan eszköze a tojásdobálás. Ehhez nem férhet kétség. Hogy bűncselekménynek minősíthető-e, a mai napig vita tárgya.

A legfőbb ügyész, Kovács Tamás szerint másnak tojással való megdobálása tetteles becsületsértés. Magánindítvány hiányában azonban nem nyomozhatnak az elkövető után. Ezért nem indult eddig nyomozás az ügyben. A legfőbb ügyész kijelentése szerint az, hogy nem tekintették garázdaságnak, nem jelenti azt, hogy becsületsértésnek sem tekintenék. A kérdés, hogy garázdaságról vagy becsületsértésről van-e szó, azzal tűnik lezárulni, hogy a későbbiekben leírtak szerint a kormány a vonatkozó normaszöveget kívánja módosítani. A jogszabályi módosítás keresztülvitele nemcsak a kormányon és a parlamenti többségen múlik. Ahogy a „gyalázkodás”, úgy ezek a módosítások is elbukhatnak az Alkotmánybíróság előzetes normakontrollján.

Elhajítani egy tojást, könnyű fizikai munkavégzéssel jár. Annál több szellemi munkát ad a joggyakorlat formálói számára. Nem mindegy, milyen irányban dobták el a tojást, milyen esemény előzte meg az elhajítást, minek vagy kinek ütközött a tojás, és főként megrepedt-e a héja az ütközéstől. (Az már szinte mellékes, hogy záp-, esetleg kemény tojás volt-e az instrumentum sceleris.) Szándékosság-gondatlanság (erratum in persona), becsületsértés-rongálás, sértetti közrehatás, tárgyi-eszközbeli alkalmatlanság és még számos alapvető kérdés esik iudicium alá. A tojásdobálás jogi, társadalmi és etikai kérdéshalmazt egyaránt felvet. A szociális és az erkölcsi vizsgálódások eredményei pedig nemegyszer közvetve kihatnak a jogi megítélésre is.

Régi problémája az emberiségnek, hogy a tojás titkát megfejtse. Kolumbusz egyszerűen fejre állította, úgy, hogy odacsapta. Ezzel a rejtély nem oldódott meg, de az emberi találmányosság nagyot lépett előre. Természettudósok állítják, hogy mindenképpen a tojás volt előbb, nem pedig a tyúk, mivel az oknak mindig meg kell előznie az okozatot. A tojás szimbolikája és archetípusa elvitathatatlan. Talán ezért is vált különféle nézetek és ideológiák jelképes fegyverévé az emberiség története során.

Minden tér és idő társadalmában akadnak olyanok, akik önmaguk próbálnak meg igazságot szolgáltatni, így billentve helyre megsértett önérzetüket. A dereisztikus túlértékelés és az érzelmek túlfűtöttsége eltéríti

a jog és erkölcs fő csapásirányától a marginalizálódott társadalmi elemeket. Szemben Chaplin „Cirkusz”-ával, ahol a tojást megfőzik, és virág helyett nyújtja át az udvarló, a lísni cselovek nyersen hozzávágja. „Nincs veszve minden: ott vannak a barbárok. Honnan bukkannak majd fel? Mit számít! Pillanatnyilag elég tudnunk, hogy megindulásuk nem késlekedik tovább, készülődnek már összeomlásunk ünnepére, azon törik a fejüket, miképpen pirítsanak ránk, miképpen vessenek véget szőrszálhasogatásunknak és üres frázisainknak. Hogy megelőzzenek minket, hogy ránk tapossanak, energiájukból futja...” – írta az Osztrák-Magyar Monarchiában született filozófus, Cioran 1956-ban.³ Cioran a pesszimista bölcselők közé tartozott, szavai mégis megfontolásra méltók.

A tojásdobálás jogi karakteréről

Az igazságszolgáltatás mint közvetett közigazgatás

A Microsoft vezérigazgatóját, Steve Ballmert 2008 májusában próbálták tojással megdobni, amikor Magyarországon, a Corvinus Egyetemen tartott előadást. A hír bekerült a nemzetközi médiába. Az már szinte mindennapos, hogy kormánypárti, illetve helyi többségi politikusokat tojászapor ér közterületi közszerepléseik alkalmával. Írországban 2007. július 21-én egy ott dolgozó francia felszolgáló Nicolas Sarkozy elnök autójára dobott tojást. Nyugat-Európában az efféle tojásdobálás „peccadille”-számba megy. A garázdaság vádját végül is ejtették ellene, mivel vállalta, hogy 150 eurót fizet egy jótékonyági szervezet javára. A tevékeny megbánás intékciónáját a magyar Btk. is ismeri, de az garázdaság esetében nem hívható fel. Tettleges becsületsértésnél azonban helye lehet közvetítói eljárás keretében lato sensu kártérítésnek vagy egyéb jóvátételnek is.

Az elhíresült közelmúltbeli jogesetben a tojásdobálást a Pesti Központi Kerületi Bíróság (PKKB) nem mint emberi méltóság elleni, hanem mint köznyugalom elleni cselekményt vizsgálta. A PKKB a 2008. július 8-án, a 11. Sze. 11.280/2008/2. számú ügyben hozott végzésének indoklásában arra a következtetésre jutott, hogy a tojásdobálás ugyan jogellenes cselekmény, a szabálysértési eljárás alá vont személy azonban a kialakult „társadalmi gyakorlat” alapján joggal tévedett ennek jogellenes attribútumában. A 2007. március 15-i, április 3-i és 2008. május 19-i tojásdobálások után megállapítást nyert, hogy a tojásdobálás nem okozhat testi sértést. (Arról azonban nincs szó, hogy tettleges becsületsértést sem valósíthat meg.) A garázdaság alól felmentett munkanélküli technikus a bíró fogalmazásában „abban a hitben volt, hogy a tojásdobálás a szabad véleménynyilvánítás keretei közé illeszkedő olyan cselekmény, amely nem jár jogkövetkezménnyel”. Az utóbbi idők bírói korrekcionálizációjának egyik határesetét képezte az ügy, mely komoly társadalmi visszhangot váltott ki. Iudex sententiam tulit, causa autem non sit finita. Közírók, politikusok, civil szervezetek tiltakoztak a végzés ellen az írott sajtóban és az

³ Cioran, É. M.: A létezés kísértése (La tentation d'exister). Ford.: Fázsy A.. Bp., 2008. 36. o.

elektronikus médiában. Az osztrák Der Standard 2008. július 10-én szintén beszámolt a július 5-i budapesti tojásdobálásról. A lap megkérdejelezte, hogy ez a szabad véleménynyilvánításba beletartozik-e. Posner 2008-ban megjelent „How Judges Think” című könyvében írja: „A judge’s political preferences do not break the tie every time. Sometimes they are tempered by other concerns... The weaker the judge’s political preference for a particular outcome in a case, the stronger will be the tug of legalist considerations the other way.”⁴

Nem sokkal korábban, a Fővárosi Ítéltábla a 2. Kf. 27/390/2007/4. számú ügyben, 2008. március 27-i ítéletének indoklásában kimondta, hogy „a nyers tojások értelmetlen szétdobálása határ nélküli szabadosság, szabálysértő cselekedet, nyers és primitív megnyilvánulás”.

2007 novemberében a miniszterelnök felé dobtak tojást, amely nem talált célba. Ekkor rendzavarásért vonták eljárás alá az elkövetőt, a szabálysértésekről szóló 1999. évi LXIX. törvény 142. §-a alapján.

A 2007. júniusi lyoni meglegfelvonuláson – „hagyományosan” – tojással dobálták meg a résztvevőket. A vád testi sértés volt. Az USA-ban az alkotmányhoz csatolt „First Amendment” a „peaceful assembly”, azaz a békés gyülekezés és a „free speech”, azaz a szabad véleménynyilvánítás jogát konstitucionalizálja, melybe az ilyen téren amúgy elnéző joggyakorlat a tojásdobálást nem érti bele. Az Egyesült Államokban általában pénzbüntetéssel sújtják az elkövetőt. „A jogi realizmus szerint a jog alkalmatlan a jogviták tartalmi eldöntésének alapjaként szolgálni, ezért valójában nem az elvont szabályok egyedi esetre történő alkalmazásáról van szó az ítékezésben, hanem sokkal inkább arról, hogy a jogon kívüli tényezőket megpróbálják a paragrafusok és a precedensek keretei közé illeszteni” – írja Korinek László a „Bűnözési elméletek”-ben.⁵

A tojásdobálás társadalomra veszélyes cselekmény, valamint sérti a társadalom általánosan elfogadott együttélési normáit. Mellékes, hogy az elkövető tudja-e, mely törvényi tényállást realizálta, mivel a jog nem tudása nem mentesíti a felelősség alól. A szabálysértési törvény 9. § (2) bekezdése szerint az elkövető részéről alapos ok szükséges ahhoz, hogy a jogellenességben való tévedése jogi relevanciát nyerhessen. Bűncselekmény esetén – a Btk. 27. § (2) bekezdése szerint – az alapos ok a társadalmi veszélytelenség feltételezhetőségéhez nélkülözhetetlen. A sajtóhírek kihatása a jogalkalmazás szigorának fokára az igazságszolgáltatásban általános joggyakorlatként elfogadott. Azonban nem recipiálható jogalkalmazói szempontból a sajtóhíradásoknak és sajtócikkeknek az elkövető magatartását befolyásoló hatása.

A BH 1995. 214. számú jogesetben megállapítást nyert, hogy „ha több tanuló a zárt osztályban sérülés okozására alkalmas tárgyat dobál, a felelősségük egyetemleges”. Ami a kisiskolásokra igaz, az igaz a nagyobbakra is. A garázdaságnak nem a szabálysértési törvény 142/A. §-a szerinti, hanem a Btk. 271. §-a szerinti bűncselekményi alakzata valósul meg, ha nemcsak kihívóan közösségellenes az a magatartás,

⁴ Posner, R. A.: How Judges Think. Harvard University Press, USA, 2008. 80.

⁵ Korinek L.: Bűnözési elméletek. Bp., 2006. 292-293. o.

amely alkalmas arra, hogy másokban megbotránkozást vagy riadalmat keltsen, de dolog vagy személy elleni erőszakot is átfog az elkövető tudata. A magyarországi joggyakorlat a garázdaság esetén általában a tojásdobásnál nagyobb erejű erőszakot fogad csak el. Egészen odáig, hogy sokszor a testi sértéssel halmazatban kerül sor a garázdaság megállapítására, feltéve, hogy a testi sértés törvényi büntetési tétele nem súlyosabb, mint a garázdaságé. A garázdaság alapesete beolvad a súlyos testi sértésbe, míg a garázdaság minősített eseteivel a nem súlyosabban büntetendő súlyos testi sértést halmazatban állapítja meg a bíróság. A Legf. Bír. Bfv. II. 976/2004. sz. jogeset értelmében a „bőrvörösség” okozása a becsületsértés törvényi tényállásába illeszkedik.

A Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiuma 34/2007. BK véleményének II. pontja megfogalmazza, hogy a személy elleni erőszakkal megvalósított garázdasághoz – a garázda magatartás fogalmához – nem tartozik hozzá szükségszerűen a megtámadott személynek bármilyen súlyú testi sértés okozása. Ha viszont az elkövetési mód olyan, hogy a garázda, erőszakos fellépés a sértettnek testi sértést okoz, bűnhalmazat megállapításának lehet helye. A III. 1. pont értelmében a garázdaság elkövethető olyan erőszakos, támadó fellépéssel, amely még könnyű testi sértéssel sem jár. Vö. EBH 2007. 1589.⁶ A vélemény II. pontja szerint dolog elleni erőszakos magatartás tanúsítható például dobálással.

A Csemegi-kódex, azaz az 1878. évi V. törvénycikk 176. §-a kimondta, hogy „ha valamely csoport nyílt helyen akár személyeken, akár dolgokon követ el erőszakot, mindenik tagja három évig terjedhető börtönnel büntetendő”.⁷

A 34/2007. BK vélemény III. 1. pontja értelmében nem lehet szó garázdaság és tetteleges becsületsértés halmazatáról. A tetteleges becsületsértés elkövetési változatait (pl. arculütés, lökdösődés, fellökés, megdobás stb.) a garázda, erőszakos magatartás magában foglalja. (Vö. például BH 1982. 123.)

Tények és vélemények

A tojásdobálást tőlünk nyugatabbra is „act of violence”, „acte de violence”, „Gewalttätigung” stb., azaz erőszakcselekménynek tekinti a társadalmi átlag, tehát az utca vagy a betelefonálás tévéműsor embere és a hírközlő szervek. Nem így az igazságszolgáltatás. Sub judge legtöbbször elsikkad az általános igazságérzet. Pedig csak arról van szó, hogy az áldozat és a vele empatikus közösség a saját szemszögéből nagyítja fel a megtörtént esemény jelentőségét, míg az elkövető fordított irányból néz ebbe a lencsébe. Holisztikusan szemlélve a kérdést, az igazság félúton van. Ezért nyom a gyakorlatban a tojás a bírói mérleg serpenyőjében olyan keveset. Ez a társadalmi igazságérzetet ugyan nem csökkenti, de, reálistan nézve, a bíróság feladata nem a lelki sérelmek kompenzálása állami eszközökkel, hanem a törvény adta

⁶ Legf. Bír. Bfv. II. 779/2006. sz.

⁷ Kódex Második Rész VII. fejezet: „A magánosok elleni erőszak”.

keretek között valamiféle jogi-társadalmi átlag megvonása. Még ha ez ellenkezik is a bíró szubjektív véleményével.

Pierre Manent írta: „A modern emberiség azzal nyilvánította ki nagykorúságát, hogy kinyilvánította jogait, az emberi jogokat.”⁸ Az ENSZ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata 20. cikkelyének 1. pontja kimondja, hogy minden személynek joga van a békés célú gyülekezéshez. Alkotmányunk 62. § (1) bekezdése értelmében a Magyar Köztársaság elismeri a békés gyülekezés jogát, és biztosítja annak szabad gyakorlását. Ez azonban tartalmazza a „békés” jelzőt. Az emberi méltósághoz (Alk. 54. § (1) bek.), a személyi biztonsághoz (Alk. 55. § (1) bek.) és a jó hírnévhez való alapjogok (Alk. 59. § (1) bek.) szintén konstitucionalizálásra kerültek. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 12. cikkelye megfogalmazza, hogy senkit sem szabad a becsületében vagy jó hírnevében megsérteni, és minden személynek joga van az ilyen sértésekkel szemben a törvény védelméhez. A 3. cikkely értelmében minden személynek joga van a személyi biztonsághoz.

Polgári törvénykönyvünk 76. §-a értelmében „a személyhez fűződő jogok sérelmét jelenti különösen – inter alia - a lelkiismereti szabadság sérelme, a becsület és az emberi méltóság megsértése”. Ehhez polgári jogi, személyiségvédelmi szankciókat fűz a Ptk. 84. §-a.

A tojásdobálás internacionális közegében döntő lehet, hogy ki dob meg kit. Míg az euroatlanti társadalmak igyekeznek enyhén megítélni a szélsőséges dobálókat, és kibúvókat keresnek nekik, Kínában Yu Dong-yue újságíró tizenhét évet töltött börtönben, mivel 1989-ben a Tienanmen téri események közben festékekkel töltött tojással dobta meg Mao Ce-tung arcképét. A világtörténelemben korábbra tekintve, a szüfrazsettek között is találunk hasonló esetet a XX. század eleji brit királyságban: Ethel Moorhead szabadságvesztést kapott, amiért Churchillt tojással dobta meg. Ez a mai Egyesült Királyságban csak teoretikusan volna elképzelhető.

Amennyiben az eldobott tojás védett madaré volt, természetvédelmi szabálysértést, ha fokozottan védetté, akkor természetkárosítás büntetést is megvalósítja az elkövető. A tojást eldobó, amennyiben nem talál célba, köztisztasági szabálysértést, ill. esetleg „elkobással veszélyeztetést” realizál. Ha célba talál, rongálást, de előidézhethet testi sértést is. A cselekménynek közigazgatási jogi síkja is van, valamint a közjogi felelősség mellett magánjogi felelősség is megállapítható.

A jogi megítélés diverzifikáltsága és egysége

ACsemegi-kódex, az 1878. évi V. törvény cikk 261. §-a értelmében „a ki más ellen meggyalázó cselekményt követ el, becsületsértés vétségét követi el, és ötszáz forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő. Ha a cselekmény testi sértést képez: az arról rendelkező törvény lesz alkalmazandó.” Az 1978. évi IV.

⁸ Manent: i. m. 275. o.

törvényünk, a hatályos Btk. 180. § (2) bekezdése száz (illetve százharminc) év távlatából ugyanezt fogalmazza meg: aki a becsület csorbítására alkalmas cselekményt tettelesen követi el, főbüntetésként egy évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő. A Csemegi-kódex 268. §-a szerint „a sértett fél indítványára indítható meg a bűnvádi eljárás”. A 270. § értelmében azonban „hivatalból van helye”, ha hivatalos személy sérelmére valósították meg a törvényi tényállást. Hatályos büntetőeljárás kódexünk, az 1998. évi XIX. törvény 52. § (4) bekezdése kimondja, hogy „a becsületsértés közvérdra üldözendő, ha hivatalos személy sérelmére hivatalos eljárása alatt, illetve emiatt, vagy hatóság sérelmére hivatali működésével összefüggésben követik el”. A tojásdobálás tetteles becsületsértést valósíthat meg, így a szabálysértési alakzat - az 1999. évi LXIX. törvény 138. §-a - nem merülhet fel. Kisebb súlyú bűncselekmény esetén az ügyész mérlegelhet, hogy vádat emeljen-e, valamint a bíró az ítéletalkotás folyamán határozhat úgy, hogy a jelentősebb súlyú bűncselekmény mellett ne vegyék halmazatba a kisebb súlyú bűncselekményt. A Btk. 229. § (1) bekezdése szerint, a hivatalos személy elleni erőszak kerülhet megállapításra, amennyiben bántalmazásra került sor, tehát az elkövető a sértett testét erőszakosan, durván érintette.

A becsület védelméről szóló 1914. évi XLI. törvénycikk 18. §-a szerint, ha a becsületsértés elkövetésére a sértettnek jogellenes, kihívó vagy botrányt keltő viselkedése adott okot, a bíróság a bűnösség megállapítása mellett felmenthette a vádlottat a büntetés alól. Egy ilyen jogi lehetőség korunk tojásdobálóinak érvrendszerében is megtalálható. Bár a social engineering kategóriájába tartozna eldönteni, hogy mi számítana kihívónak vagy éppen botrányosnak.

A hatóság vagy hivatalos személy megsértésének tényállása 1994. június 24-től Magyarországon kikerült a büntető törvénykönyvből⁹, de számos fejlett nyugati jogállam büntető kódexében találunk ilyen diszpozíciót. (Lásd például a belgiumi Code Pénal 275-282. cikkelyeit.)

Kelsen szerint „nincs lényeges különbség abban, hogy az emberek becsülete az által nyer védelmet, hogy a bíróság a becsületsértést a sértővel szemben megtorolja, vagy hogy az emberek biztonsága a közúti forgalomban az által biztosítottatik, hogy a túl gyorsan haladó gépkocsivezetőket a közigazgatási hatóságok megbüntetik”.¹⁰ Ez a fajta kelsen-i felfogás vitához adhat alapot. A közigazgatás semmiképp sem áll alacsonyabb szinten a társadalomszervezeti produktumok értéklétráján, mint az igazságszolgáltatás. Kétségtől lehetnek párhuzamba állítható és összehasonlítható tevékenységi területeik. És éppen a becsületsértés kapcsán például van is (l. szabálysértési és vétségi tényállás).

Az Egyesült Királyság büntetőjogában az 1861. évi Offences Against the Person Act 42. szakaszában meghatározott „battery” tényállását meríti ki a tojásdobálás. Az USA jogrendjében is „battery”-nek, azaz egyfajta „aggravated assault”-nak tekintik. Bár itt is akadnak indulgens álláspontok, melyek

⁹ Kasszáta a 36/1994. (VI. 24.) alkotmánybírósági határozat.

¹⁰ Kelsen H.: Tiszta jogtan (Reine Rechtslehre). Ford.: Bibó I.. Bp., 2001. 45. o.

a célba nem talált tojások miatt csak az egyszerű „assault” kísérletéről beszélnek. A francia büntető törvénykönyv, a Code Pénal 433-5. cikkelye értelmében „outrage”. A holland büntető törvénykönyv, a Wetboek van Strafrecht 266. cikkelye értelmében „eenvoudige belediging”. Az osztrák büntető törvénykönyv 115. §-a értelmében a „Beleidigung” kategóriájába tartozik a tetteges becsületsértés is („wer einen anderen am Körper mißhandelt...”). A német büntető törvénykönyv, a Strafgesetzbuch 185. §-a szerint „Beleidigung”, amely tettegesség esetén két évig terjedő szabadságvesztést vagy pénzbüntetést von maga után főbüntetésként. A német büntető törvénykönyvben a tetteges becsületsértés szigorúbb szankcióval került kriminalizálásra, mint a verbális elkövetése: az alapesetben egy év két esztendőre emelkedik. Ugyanakkor a német közvélemény elnézően egyfajta „Kavaliersdelikt”-nek tekinti a tojásdobálást. A becsületsértés valóban bocsánatos bűn. A politikusok és más közszereplők többnyire megbocsátják, és nem adják meg magánindítványukat. A közszereplők becsülete az igazságszolgáltatás szemében egyébként is rinocéroszbőrből van.

Az egyházak kevésbé tolerálják a tojásdobálást, éppen annak botrányos karaktere miatt. A latin keresztény kánonjog például „közbotrányokozás”-nak tekinti az Újszövetség és a Codex Iuris Canonici szerint (l. pl. CIC 1328. kánon 2. §). A magyarországi állami jogalkotás is szabálysértés megállapítását teszi lehetővé, amennyiben nyilvántartásba vett egyház szertartásra rendelt helyiségében nyilvánosan okoznak botrányt (1999. évi LXIX. törvény 150. §¹¹).

A jogszabály pontosan fogalmaz, és elég, ha mindössze a Csemegi-kódexre nézünk, hogy lássuk, hogy a tetteges becsületsértés nem új intézmény a magyar jogrendben sem.

Ha megdobnak kővel, dobd vissza...(?)

Responsum hominis experientis

A hazai igazságszolgáltatás megfogalmazza, hogy „jogtalan támadás esetén a megtámadott általában nem köteles meneküléssel kitérni”. Továbbá, ha rövid időn belül (tehát azonnal) ösztönösen, reflexszerűen dobja vissza a sértett például a tojást, kihívó közösségellenesség hiányában az erőszakos cselekmény nem válik garázdasággá. (Lásd: Békés Megyei Bíróság 9. Bf. 441/2006/6. számú ügy.)

Egy elhajtott tojás események láncolatát, akciókat és reakciókat válthat ki. A tojásdobálás általános erkölcsi „rossz”-ként, de speciális morális „jó”-ként és gyakorlatilag jogi „neutrum”-ként vésődik be a mai köztudatba, ezzel a jogon kívüliség látszatát keltve. A normativitás nem válik hiányossá pusztán azért, mert nem jogi, hanem más természetű szabályokkal éri el egy-egy közösség az autoregulativitást. Az erkölcsi, filozófiai, vallási, politikai stb. normák szerepe egyáltalán nem másodlagos vagy harmadlagos egy-egy mikroközösség (pl. ország, település, társasház, művelődő közösség, sportszervezet...) mindennapjaiban. A tojásdobálás többségi-általános erkölcsi elítélése a sajátos morális helyesléssel

¹¹ „A vallásgyakorlás jogának megsértése”.

szemben a jog rosszállását válthatja ki. A közelmúlt tojásdobálóinak még nem kellett komoly jogkövetkezményekkel számolniuk, amikor tettüket elkövették, de a jövő tojásdobálóinak minden bizonnyal szembe kell majd nézniük a társadalmi nyomásra megacélozódó jogalkalmazás szigorával. Akár egy futballmeccsen, akár egy lakóközösségben, akár egy országos vagy helyi politikai esztrádon dobálnak.

A *homo sapiens* helyét elfoglalja a *homo sciens*. A társadalomfejlődéssel együtt fokozatosan átveszi a tapasztalati tudás helyét az emberiség kollektív ismerete és – nem utolsósorban – önismerete. „Az emberi természet olyan jellegű, hogy a világból csak akkor tud kiemelkedni, ha megismeri önmagát, de az állatoknál is mélyebbre süllyed, ha magát ismerni megszűnik. Mert a többi élőlényben az önmaguk nem ismerése természetes, az ember esetében azonban ez fogyatékoszámba megy” – vigasztalja Filozófia asszonya Boethiust a börtöncellájában.¹²

Akit pedig megdobnak, ösztönszerűen reagál. A jogszolgáltatás reflexből válaszol az együttélés normáit sértő vagy/és társadalomra veszélyes tojásdobálásra. A Királyok II. Könyve békességre int: „Adj nekik kenyert és vizet!” (2 Kir 6,22) Erőszakra nem erőszak az adekvát felelet, hanem olyan joghátrány, amely a társadalom védelme érdekében alkalmas annak megelőzésére, hogy akár az elkövető, akár más jogellenesen járjon el (vö. Btk. 37. §). Tehát ha megdobnak kővel, ne dobd vissza! Sem kővel, sem kenyérral.

A közelmúlt - elsősorban fővárosi - megmozdulásain néha lencsevégre kapták szemfüles fotósok, hogy a jogszabály alapján közrendvédelmi feladatot ellátó személyek viszonozták az őket ért tetteges becsületsértéseket. A viszonyvadás ebben az esetben kiolthatják egymást, és ezzel sértő és sértett egyformán tisztában volt. Mivel hivatalos személyek álltak szemben éppen nem a hivatásukat gyakorlókkal, az utólagos jogi elbírálás szolgált nem várt eredményekkel is.

Responsum hominis scientis

Jogszabályt akkor kell alkotni, ha a társadalmi-gazdasági viszonyok változása, az állampolgári jogok és kötelességek rendezése, az érdek-összeütközések feloldása azt szükségessé teszi – mondja ki a jogalkotásról szóló 1987. évi XI. törvény 17. §-a. A 3. § f) pontja szerint törvényben kell szabályozni a bűncselekményeket (és a szabálysértési törvényben foglalt, a bűncselekményekhez képest a társadalomra enyhébb fokban veszélyes jogsértő magatartásokat). Kovács László, a Fővárosi Bíróság kollégiumvezetője állapította meg a Magyar Jog hasábjain: „Minthogy a jog a személyek magatartását általánosan szabályozza, szükségszerű, hogy magát minél jobban a szavak általánosan elfogadott értelme szerint fejezze ki.”¹³ (Vö. a jogalkotásról szóló törvény 18. § (2) bekezdése.)

12 Boethius, A. M. S.: A filozófia vigasztalásáról Ford.: Hegyi Gy. Bp., 1979. 39. o.

13 Kovács L.: Az igazságszolgáltatás logikája más. Magyar Jog, 1997/12. sz. 128. o.

Az „Új rend és szabadság” programért felelős kormánybiztos, Kondorosi Ferenc jogászprofesszor az 1074/2007. (X. 1.) kormányhatározat 2. f) pontja szerint koordinálja – inter alia – az emberi méltóság védelme érdekében a kirekesztés és a gyűlöletkeltés elleni fellépést biztosító jogi szabályozás előkészítését. Vö. KONDOROSI Ferenc: A rendészeti stratégia: Magyarország közbiztonsági programja. *Rendészeti Szemle*, LVI. évf., 2008. évi 1. szám. 3–9.

Az „Új rend és szabadság” program már válaszlépés volt a tojással, gyűlölködő és gyalázkodó szavakkal és egyebekkel dobálózó szélsőséges akcióira, de további intézkedések váltak nélkülözhetetlenné, a közjogi védőpajzs fenntartása és biztonságos működtetése érdekében. A közjogi védelem az, amelynek létezése és hatékony működése nélkül egy jól szervezett társadalom összeomlana. Mindemellett a magánjogi jogvédelmi eszközök nüanszírozása és korhoz csiszolása sem maradhat el. Az államra, tehát az állam életképességének fenntartása szempontjából elsőbbséget élvez a harti értelemben vett statikus közjog.

Az igazságügyi és rendészeti minisztérium és a kormány válasza a tojásdobálásra „a közbiztonságot és a köznyugalmat veszélyeztető, valamint az igazságszolgáltatás működését zavaró jelenségek elleni hatékonyabb fellépésről” szóló 2008. évi törvénytervezet, mely számos jogszabályi változtatást tartalmaz.

A jogalkotó a büntető törvénykönyvben, az 1978. évi IV. törvényben a 268/A. § szerinti „bűncselekmény elkövetésére felhívást” úgy kívánja szankcionálni, hogy aki nagy nyilvánosság előtt más háromévi vagy súlyosabb szabadságvesztéssel büntetendő, személy vagy vagyon elleni erőszakos, illetve közveszélyt okozó bűncselekmény elkövetésére felhív, ha más bűncselekmény nem valósul meg, vétség miatt egy évig, a köznyugalom súlyos megzavarása esetén két évig terjedő szabadságvesztéssel legyen büntethető. A kormány-előterjesztés indoklásának 1.4. pontja kimondja, hogy az elmúlt időszakban számos alkalommal követte el nagy nyilvánosság előtt (általában az Interneten) olyan cselekményt, amellyel súlyos, erőszakos, ill. közveszélyt okozó bűncselekmény elkövetésére hívtak fel más személyeket. Ezen bűncselekmények előkészülete nem volt büntetendő, de mivel a felhívás az Interneten rövid idő alatt sokakhoz eljutott, megzavarhatta a köznyugalmat.

A Btk. 174/B. § (1) bekezdése „közösség tagja elleni erőszak” alcím alatt úgy módosulna, hogy aki más valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporthoz vagy a lakosság egyes csoportjaihoz tartozása vagy vélt tartozása miatt bántalmaz, illetőleg erőszakkal vagy fenyegetéssel arra kényszerít, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűrjön, büntetést követ el, és öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. (L. meglegfelvonulás.) Az indoklás 1.1. pontja a 30/1992. (V. 22.) alkotmánybírósági határozatot hívja fel, mely szerint a lakosság egyes csoportjai kitétel mögött bármely ismérv szerint elkülönülő személyek védelmének szándéka húzódik meg.

A Btk. újonnan létesítendő 174/C. §-a „az egyesülési, a gyülekezési szabadság, valamint a választási

gyűlésen való részvétel jogának megsértése” alcím alatt kimondaná, hogy aki mást egyesülési vagy gyülekezési jogának gyakorlásában, valamint a választási gyűlésen való részvételben jogtalanul akadályoz, büntettet követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. Az erőszakkal vagy fenyegetéssel történő elkövetés már minősítő körülmény volna, és az előkészület is büntetendő lenne. Az indoklás 1.2.1. pontja megfogalmazza, hogy a gyakorlatban rendszeresen előfordul, hogy a békés gyülekezést jogtalanul megzavarják. Olyan módon azonban, amely nem minősülhet sem erőszakosan elkövetettnek, sem fenyegetéssel megvalósítottak (pl. hangszórával vagy más zajkeltő eszközzel), ennek ellenére az adott rendezvény megtartását megátolják.

Az indoklás 1.3. pontja szerint, ha például valamely tömegközlekedési eszköz üzemszerű működését azért akadályozzák, mert a gyülekezési joggal visszaélve valamely csoport elfoglalja annak útvonalát, azt a jövőben szigorúbban rendeli majd büntetni a Btk. (260. §: közérdekű üzem működésének megzavarása).

A kormány-előterjesztés a zaklatás és a közveszéllyel fenyegetés törvényi tényállásának módosítását azzal indokolja, hogy az utóbbi időben megszorodtak az olyan esetek, amikor az ismeretlen feladók megtévesztő állítása szerint egészségkárosító anyagot (pl. anthraxbaktériumot) juttattak el postai küldeményben a címzetteknek. A „zaklatás” (Btk. 176/A. §) (2) bekezdése így szólna: „aki mást vagy rá tekintettel hozzátartozóját félelemlkeltés céljából a) személy elleni erőszakos vagy közveszélyt okozó büntetendő cselekmény elkövetésével megfenyeget, vagy b) olyan módon ejt tévedésbe, hogy az életet vagy testi épséget sértő vagy veszélyeztető esemény bekövetkezésére következtethet, vétséget követ el, és két évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő”.

A Btk. új, 242/B. §-a értelmében (a korábbi 242/C. §-ra változik) „hatóság eljárásának megzavarása” vétségét realizálja, aki olyan kihívóan közösségellenes vagy erőszakos magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy megzavarja vagy akadályozza a bíróság vagy egyéb hatóság eljárását. Az eljárás lehetetlenné tétele büntett. További minősítő körülmény, ha csoportosan, fegyveresen vagy felfegyverkezve követik el. A (4) bekezdés szerint erőszakos magatartásnak minősül a más személyre gyakorolt támadó jellegű fizikai ráhatás abban az esetben is, ha az nem alkalmas testi sértés okozására. (L. Gárda-per.)

Szabálysértési törvényünk, az 1999. évi LXIX. törvény 142/A. §-a szerint garázdaság szabálysértése maradna továbbra is az olyan kihívóan közösségellenes magatartás tanúsítása, amely alkalmas arra, hogy másokban megbotránkozást vagy riadalmat keltsen (a) pont). Továbbá garázdaságnak minősülne a b) pont értelmében, ha valaki nyilvános rendezvényen olyan csoportban (legalább három személy) vesz részt, amelynek megjelenése, így különösen alakzata, a csoport vezetője által használt vezényszavak és jelek alkalmasak arra, hogy másban vagy másokban félelmet keltsenek. (L. az utóbbi idők szélsőjobboldali erődemonstrációi.) A b) pont megvalósításához elegendő egyetlen más személyben félelmet kelteni. A leendő (5) bekezdés értelmében nyilvános rendezvény a gyülekezési jogról szóló törvény, az 1989. évi

III. törvény hatálya alá tartozó rendezvény, továbbá az olyan kulturális és sportrendezvény, amely a közönség számára azonos feltételek mellett nyitva áll.

A garázdaság büntető törvénykönyvbeli tényállása (271. §) a csoportos és a köznyugalmat súlyosan megzavaró, valamint a nyilvános rendezvényen történő elkövetést a jelenlegi szabályozásnál súlyosabban, öt évig terjedő szabadságvesztéssel kívánja büntetni. Erőszakos magatartásnak minősül a más személyre gyakorolt támadó jellegű fizikai ráhatás abban az esetben is, ha az nem alkalmas testi sértés okozására. Mint a tojásdobálás, mely esetben az elhajított tojás testi sértés okozására egyébként alkalmatlan eszköz volna.

„Ma már úgyszólván nincs is képviselője annak a régen volt álláspontnak, hogy önmagukban a törvény és a törvény alkalmazása elegendő a bűnmegelőzéshez. Ezzel szemben általánosan elfogadott az a nézet, hogy a bűnözés prevenciója csak akkor hatásos, ha azt megfelelő szociálpolitikai intézkedések egészítik ki” – írta Denis Szabo a „Criminologie et politique criminelle”-ben 1978-ban.¹⁴ Ennek a kijelentésnek az érvénye máig hat, és általános érvényéből semmit sem veszített.

Jus vagy juss

„A kommunizmus mögött, a fasizmus mögött egy alapvetőbb és általánosabb rossz bújik meg; ennek a rossznak a jelképévé vált a menetelő sokaság, mely öklét rázza, és unisono kiabálja ugyanazokat a szótagokat” – mondatta ki Kundera regényének, „A lét elviselhetetlen könnyűsége”-nek egyik hőisével.¹⁵ A világháború utáni cseh filozófia keserű tapasztalatokból merít. A cseh szépírók többsége bölcsélettel is foglalkozik, és személyes élményeit tárja az olvasók elé. Kundera már Franciaországban él, de örök élményként vitte magával a hazájában látottakat-hallottakat. A cseh-magyar történelmi párhuzamot gyakran vonjuk meg. A két ország egymástól tanult és tanul. A menetelő sokaságnak addig kell útját állni, amíg legalizált (i. e. „lex”-ben foglalt) eszközökkel lehetséges. Illetve amíg a „jus” (a jog) keresése nem válik valamiféle ősi „juss” keresésévé az apollói álarc mögé bújódionüszoszi ember magatartásában.

Az emberi méltóság és a köznyugalom védelme egyaránt államérdek. Ennek letéteményese azonban nemcsak a bíróság, hanem a társadalom egésze. Az igazságszolgáltatás kizárólag mint ultima ratio léphet be a képbe. Először a társadalom belső folyamataiban kell felszámolni az illetén jelenségeket. Azért, hogy optimális esetben, hosszú távon akár ki is vehesse a törvényalkotó a büntető törvénykönyvből a garázdaságot és a becsületsértést mint szükségtelen túlszabályozást. Napjainkban ezzel ellentétes tendenciával találkozunk. A társadalom együttélési normáit sértő, a társadalomra kifejezetten veszélyes cselekmények további szigorítást tesznek nélkülözhetetlenné a kriminalizációban. Lásd a „gyalázkodás” tényállása körüli pengeváltásokat.

¹⁴ Szabo, D.: Kriminológia és kriminálpolitika Ford.: Szabó A.. Bp. 1981. 270. o.

¹⁵ Kundera, M.: A lét elviselhetetlen könnyűsége Ford.: Körtvélyessy K.. Bp., 2004. 133. o.

A kommunizmus és a fasizmus rányomta bélyegét a XX. századra. A XXI. század viszont már újabb izmusokkal vár bennünket. Ezek elkerülése, illetve leküzdése globálisan (a glóbusz szintjén) lehetséges. Az ökorasszizmus és hasonló, új keletű izmusok szennyezik a Föld képét. A szélsőségek ellen globális összefogással lehet küzdeni. Ha kell, külső segítséggel, a mérsékelt szellemiség nemzetközi együttműködésével. Mert ahogy a szélsőségek internacionalizálódnak (és ezzel látszólag az általuk hirdetett nacionalizmus ellenében hatnak), a középúton járó többségnek is joga és lehetősége kell legyen transz- és interkontinentális szövetségeket kötni. A tojásdobálók egyesületei kívül rekeszhetők a többségi társadalmon. Gyülekezésük érdektelenségbe fojtható jobb-tartalmasabb összefüggések szervezésével. Az oldások és kötések állandósult dinamikus egyensúlyában a fényes szelek elfújta a blitzkrieg villámait. De a fényes szelek helyett is már másféle orkánok tombolnak. Igaz, eddig jórészt megkímélve az európai kontinenst. A szellemi környezet változásai kihatnak az épített és a természeti környezetre is. Az orkánokká erősödött szelek pedig nemcsak politikai rezsimeket fújnak el, de országokat is letörölhetnek a földgömből.

A jog szigorának és a közösség metajurisztikus fellépésének szinergiája elegendő jogi, etikai, politikai, vallási erőt jeleníthet meg a tojásdobjások elhárításához. Az állampolgárok számára rengeteg lehetőséget hagyott a jogalkotó, hogy – talán éppen a szélsőségektől példát véve – megtalálják a nem tiltott, de nem is favorizált jogi lehetőségeket a tojásdobálók extrajudiciális, szociális léptékű szankcionálására. Lynch módszere nélkül. Mert egy individuális magatartás vagy egy társadalmi aktus törvényben nem definiált jogcím alatt is lehet extra legem jogszerű, de legalábbis szabályszerű. Minél közelebb áll ez a szabály a „lex”-hez, azaz minél inkább jogszerű, annál valószínűbb, hogy in omni genere akceptálható is lesz.

Az ősi juss keresése átöröklött magatartásmintát követ. A *juss* és a *jus* szembenállásából számtalan történelmi léptékű konfliktus keletkezett már. Kívülről és távolról szemlélve a nem bírói, társadalmi eszközök alkalmazása is tekinthető justizmordnak. A jogszerűség, de még inkább az etikusság kérdése ilyenkor belül dől el. A közösség önszabályozó magatartása a dilemmán belül elhelyezkedve dönt. Ez a speciális irányultság, amely bentről vezet befelé, a közösségi formák sajátja. Végző soron minden közösség azért létesül, hogy önnön problémáira találjon remediumot. Még ha a legitimáció kívülről érkezik is.

Erkölc és büntetőjog

A büntetőjog metafizikáját érinti a morális és az erkölcsi alapok felkutatása. A büntető törvénykönyvek annyiban mindenképpen erkölcsi karakterűek, hogy normakönyvként működnek. Az erkölcsi normák nagyban eltérnek a jogi normáktól, ugyanakkor legitimálják is azokat. Az erkölcs és a büntetőjog

kapcsolata „plakátmagányban” és tojászáporban „ázó éjjeleinken” (Pilinszky) újra és újra terítékre kerül.

Devlin lordbíró és Hart vitája az erkölcsi szabályok kriminalizálásának szükségességéről az 1960-as években nagy port vert fel. Devlin bíróval szemben („The Enforcement of Morals”, 1965¹⁶) Hart szerint az erkölcsi tilalmakat csak akkor kellene átfordítani a büntetőjog nyelvére, ha közvetlenül érintenek más személyeket. Hart „Law, Liberty and Morality” című, 1963-as írásában¹⁷ kifejti, hogy Angliában és Amerikában ma is vannak olyan büntetőjogi szabályok, melyek a pozitív erkölcs által elítélt, de faktuálisan nem káros magatartásokat kriminalizálnak. Ezeket Hart a paternalizmus vádjával illeti. Hart szemére veti Devlinnek, hogy álláspontja szerint egy társadalom akkor tekinthető létezőnek – és nem csupán egyes emberek csoportjának –, ha teljesen azonosak a résztvevők erkölcsi elvei. Hart szerint nem kell, hogy teljesen egyforma erkölcsi nézetek kapcsolják össze egy társadalom tagjait. Elegendő egyfajta „shared morality”. Azaz elég, ha a lényegi kérdésekben egyezik a társadalom aktorainak véleménye.

Hasonló helyzet állt elő eddig a magyar büntetőjogszabályok szigorításakor vagy enyhítésekor mindig. Az kétségtelen, hogy ami erkölcstelen, még nem biztos, hogy jogellenes is, de törekedni kell a jog és erkölcs teljes átfedésére. A társadalom előtt indokolhatatlannak és tarthatatlannak tűnne olyan magatartás bevonása a büntető törvénykönyv vagy akár csak a szabálysértési joganyag bástyái mögé, amelyet az általános erkölcsi felfogás nem ítélt el. Ugyanakkor a jogbiztonságot az szolgálja, hogy csak a büntető törvénykönyv textusának súlyát mérjük ilyen mércével. Ezzel szemben a szabálysértési joganyagban a pusztán közigazgatási joganyagot sértő magatartás esetén is kifejezhesse az állam és a társadalom, hogy helyteleníti. Feltéve, hogy a cselekmény vagy mulasztás tárgyi súlya megkívánja, és a szankciónak visszatartó hatása lehet.

A tojásdobálás egy bizonyos ideig szerepelhet „Kavaliersdelikt”-ként a joggyakorlatban, de túlzott mértékű elharapózása már kiváltja az általános szociális rosszallást. Ehhez pedig mind a jogalkotónak, mind a jogalkalmazónak idomulnia kell. A tojásdobálás erkölcsi megítélésének változásával transzformálódik a jogi háttér is. Politikai küzdelmek zajlanak és jogszabály-módosítások születnek a bottom-up véleménynyilvánítások nyomán.

A különböző társadalmi csoportok, a szélesebb szociális rétegek álláspontjának figyelmen kívül hagyása egy plurális parlamenti demokráciában nem elfogadható. Ilyen esetben a kormánynak mindig lépnie kell. Ezt szolgálja egyebek mellett a fentiek szerint a homo sciens válasza is. Természetesen az empirikus tények ismeretének hiányában a túlzott paternalizmus vádja illethetné az államot. Ezt számos totális államberendezkedésről el lehetett mondani, és el is mondták a történelmi retrospekciók folyamán. Ám

16 Devlin, P. A.: The Enforcement of Morals. Oxford University Press, London – Oxford – New York. 1968.

17 L! Hart, H. L. A.: Jog, szabadság, erkölcs Ford.: Krokovay Zs.. Bp., 1999.

a fentiek szerinti normamódosítások a posteriore kerültek koncipiálásra. A totalitarizmus vádjá így elerőtlenedik.

Összegezés

Az 1074/2007. (X. 1.) kormányhatározat 3. e) pontja megfogalmazza, hogy az „Új rend és szabadság” program kormánybiztosa közreműködik az alkotmányos értékrend népszerűsítésére, az iskolai jogismereti oktatás bővítésére, valamint a gyermek- és ifjúságvédelem erősítésére irányuló kormányzati feladatok teljesítésében is. A jövő nemzedékek iránti felelősség nemcsak a természeti értékek konzerválását kell, hogy jelentse, hanem a plurális demokrácia és a szociális piacgazdaság kivívott értékeinek megőrzését is.

A konstitucionális értékek, a felnövekvő generációk identitástudata és kellő jogismerete nélkülözhetetlen kellékei egy haladó jogállamnak. Az állami gyermek- és ifjúságvédelem csak a saját tetteiért felelősséget érző és vállaló gyermek-, fiatal- és fiatal felnőtt-korosztállyal mint egyenrangú és egyenlő jogokkal bíró állampolgárokkal együttműködve teljesíthető ki.

A statikus jog korántsem jelent állandó és örökérvényű jogot. A közjog egésze és az abszolút szerkezetű magánjog is változik. Az egyes szabályozandó részterületek a változások által diktált szükség alapján kerülnek sorra. A várható hatás és a végrehajtás feltételei határozzák meg a szabályozás irányait.

VARGHA FERENC JUBILEUM

Az ügyészi szervezet megünnepelte a magyar büntető jogtudomány kimagasló alakjának, Vargha Ferenc koronaügyész születésének a 150. évfordulóját.

Az ünnepelt 1858. november 25-én született Kecskeméten. 1882-1886 között a Kassai Királyi Törvényszéknél mint joggyakornok, majd mint aljegyző dolgozott. 1886-1891 között ő volt a gyulai, a komáromi, majd a budapesti királyi alügyész. 1891-1893 között kecskeméti királyi ügyészként, valamint 1896-ig budapesti királyi törvényszéki bíróként tevékenykedett. Ezt követően berendelték az Igazságügyi Minisztérium törvényelőkészítő osztályára. 1897-ben ítélőtáblai bírói címet kapott. 1900-1904 között budapesti királyi főügyész-helyettes, majd 1912-ig koronaügyész helyettes, 1923-ig pedig kúriai tanácselnök volt. Még ebben az évben koronaügyész lett. 1926-1931 között az Egységes Bírói és Ügyvédi Vizsgabizottság elnöke volt. 1940. szeptember 30-án halt meg Budapesten.

Vargha Ferenc 1892-1900 között közreműködött a bűnvádi perrendtartási kódex és az ahhoz kapcsolódó jogszabályok kodifikációjában. Pályafutása során több száz tanulmánya jelent meg a büntető anyagi és eljárási jog, a kriminálszociológia és kriminálpszichológia, az igazságügyi szervezet, a sajtó- és mentelmi jog területéről.

A jogalkalmazásra meghatározó befolyással bírt az 1898-1900-ban, illetve 1909-1910-ben megjelent „A bűnvádi perrendtartás magyarázata” című műve, amelyben a szerzők közül ő írta meg az eljárási, gyakorlati szempontból legfontosabb – a nyomozásra, vizsgálatra, kényszerintézkedésekre, főtárgyalásra, perorvoslatra vonatkozó – fejezeteket. 1901-ben jelentette meg „A Bűnvádi perrendtartás

az összes melléktörvényekkel, rendeletekkel, joggyakorlattal” című összeállítását, amely a későbbi évtizedekben állandóan frissítve többször is kiadásra került, alapvetően segítve a jogalkalmazói munkát. Műveiben tett számos megállapítása a bírói és ügyészi szervezet s tevékenység, valamint a szólás- és sajtószabadság kérdéseiről ma is értékkel bír.

Finkey Ferenc 1941-es értékelése szerint Vargha „a magyar büntetőjog utolsó félszázadának egyik legmarkánsabb egyénisége és legnagyobb hatású vezére volt. A magyar büntetőjog irodalmi és gyakorlati munkásai közül toronymagasságra emelkedett ki. Nagy volt ügyis, mint dogmatikus büntetőjogász, aki az anyagi és az alaki büntetőjog szövevényes paragrafusainak helyes értelmezését szuverén biztossággal irányította, – nagy volt ügyis, mint a büntetőjog jövőjét, korszerű fejlesztését előkészítő kriminálszociológus, és különösen mint a leggazdagabb tudományos vértessel vezérelt kriminálpszichológus, – de ügyis, mint az élő magyar büntetőjognak, a magyar büntetőbírói gyakorlatnak, a büntető igazságszolgáltatás gépezetének egyik tényleges vezetője és világító oszlopa”.

Az évforduló alkalmából az ügyészség 2008. november 25-én emléktáblát avatott Kecskeméten a hajdani református jogakadémia épületében, míg november 26-án, Budapesten az országos vezetői értekezlet is megemlékezést tartott. E két alkalommal dr. Nánási László Bács-Kiskun megyei főügyész idézte fel Vargha Ferenc életét és munkásságát, majd dr. Kovács Tamás legfőbb ügyész méltatta az ünnepeket szerepét a magyar ügyészi szervezet történetében.

A Legfőbb Ügyészség kiadta a dr. Nánási László által szerkesztett emlékkönyvet, továbbá a Budapesti Igazságügyi Palota Ügyészségi Tanácstermét Vargha Ferencről nevezték el.

Az ügyészség felújította Vargha Ferencnek a budapesti Farkasréti temetőben lévő síremlékét. Ezt november 26-án dr. Kovács Tamás legfőbb ügyész és dr. Kaposvári Bertalan, a Legfelsőbb Bíróság elnökhelyettese megkoszorúzta. A síron elhelyezték a családtagok, az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium, valamint az ügyészségi érdekképviselői szervek koszorúit is.

Az Ügyészek Lapja Szerkesztősége is tisztelettel emlékezik meg Vargha Ferencről.

A MAGYAR KIRÁLYI ÜGYÉSZSÉG AZ I. VILÁGHÁBORÚ IDEJÉN (II. RÉSZ)

A háború folyamán több új büntető jogszabály megalkotására került sor, amelyek a hadviselés során felmerült problémákra igyekeztek választ adni.

Elsőként „A hazaárulók vagyoni felelősségéről” szóló 1915:XVIII.tc. született meg. Ennek 1. §-a szerint akit háború idején annak a nyomatékos gyanúja terhelt, hogy az ellenséghez pártolt, és azt kémkedéssel, fegyveres szolgálattal vagy más szolgáltatással támogatta, ellenséges csapathoz csatlakozott, vagy önként ellenséges területre távozott, annak belföldön található vagyonára a királyi ügyészség indítványára - akár polgári, akár katonai büntetőbíróóság hatáskörébe tartozott az eljárás - azonnal zárlatot kellett elrendelni.

Az indokolás kiemelte annak szükségességét, hogy az állam igénye „a kijátszásra irányuló elidegenítés és terhelés ellen idejekorán” biztosíttassék. E célt a végrehajtási törvénynek megfelelő zárlat biztosítja. Mivel ilyenkor az állami igény alapjául büntetendő magatartás szolgált, így szükséges, hogy „a bűncselekmény elkövetésére nézve legalább is nyomatékos gyanú forogjon fenn, s hogy ez a bűnvádi eljárásnak megindításával is igazolva legyen. Ugyanez a szempont utal arra is, hogy az ily zárlat kérelmezésére a kir. ügyészség ... legyen feljogosítva ... Minthogy azonban a katonai büntetőbíróáságnak az ily természetű magánjogi intézkedésre nincs törvényes hatásköre, az annak hatósága alá eső tettes vagyonára is csak a kir. ügyészség indítványára s csak a polgári bűnügyi vizsgálóbíró által rendelhető el a zárlat”.

„A hadviselés érdekei ellen elkövetett bűncselekmények, különösen a hadi szállítások körül elkövetett

visszaélések megtorlásáról” szóló 1915:XIX.tc. számos új tényállást alkotott, melyek szigorú büntetést rendeltek a hatálya alá tartozó tettekre. Az e törvényben meghatározott bűncselekmények elbírálása az ítéletablak székhelyén működő törvényszékekre tartozott. A 16.§ szerint az itt megalakított ötös tanácsok jártak el, ha az a Gybp. alkalmazásával került lefolytatásra a polgári büntetőbíróóság hatáskörébe tartozó legsúlyosabb állam elleni bűncselekmények, továbbá a közhivatalnokok vesztegetései esetén. E törvény csak egyfokú jogorvoslatot engedett, mivel az ítélet ellen a Kúriához intézett semmisségi panaszra adott lehetőséget. (A végrehajtásra kiadott 2060/1915.ME rendelet, kötelezően előírta a törvényben meghatározott tényállásokra a Gybp. alkalmazását.)

„Az árdrágító visszaélésekről” szóló 1916:IX.tc. büntetni rendelte háború idején a közszükségleti cikkek indokolt igényeket aránytalanul meghaladó mennyiségben való beszerzését, forgalmának akadályozását, mivel - indokolása szerint - e bűncselekmények „közvetlenül vagy közvetve a hadviselés érdekeit is érintik”. Ezekben az esetekben szintén a Gybp. szabályait kellett alkalmazni. Az elbírálás a törvényszékek hatáskörébe tartozott, amelyek eljárásának gyorsítása érdekében a törvény 6.§-a egyszerűsített eljárási formát írt elő. Ilyen ügyekben az ügyészség a Bp. 255.§-ának 1. és 2. pontjaiban felsorolt adatokra szorítkozó vádindítványt terjesztett közvetlenül a főtárgyalási tanács elnöke elé, amely ellen kifogásnak nem volt helye.

A háború sajátosan érintette a bűnözést: míg az első években csökkent a köztörvényes bűncselekmények száma, addig 1917-től jelentősen emelkedett. (A két utolsó békeévben, 1912-13-ban 112.791, illetve 120.252, addig 1914-ben 113.373, 1915-ben 93.817, 1916-ban 98.729, 1917-ben viszont már 142.898 feljelentés érkezett az ügyészségekhez.)

Az ügyészségek éves jelentéseikben elemezték a háborúnak a büntető jogszolgáltatásra gyakorolt hatásait. Az 1914-16. évekre vonatkozó csökkenés oka a jelentések szerint részint az volt, hogy a csendőrség megnövekedett közbiztonsági feladatai mellett kisebb erővel dolgozott, a szegedi főügyész kiemelése szerint pedig az a tény is, miszerint „a közönséges bűncselekmények elkövetésére hajlamosabb fiatalabb nemzedék hadbavonulása folytán az ilyen bűncselekmények száma csökkent”.

A pécsi ügyész jelentése szerint korábban a feljelentések tekintélyes részét képezték a testi sértések, melyeket „a háború úgyszólván teljesen kiküszöbölt”, mivel azok, akik ezen és más „főbenjáró bűncselekmények alanyait képezték, most erre irányuló szenvedélyeiket a harctereken elégítik ki”. Megállapítása szerint egyes bűncselekményfajták, pl. a váltóhamisítások ritkák lettek, mert „a földműves és kereskedő elem is a háború alatt a föld terményeinek és a kereskedelem tárgyát képező cikkeknek óriási mértékben történt érték emelkedése folytán vagyonában gyarapodott, kölcsönre nem szorult, hitelműveleteket nem eszközölt”.

1916-tól megfordult a csökkenő irány, és elsősorban a vagyon elleni bűncselekmények „ijesztően” megnövekedtek. Ennek okát a jelentések „az elsőrendű életszükségleti cikkek” drágulásában, a kialakuló

áruhiányban, a „közszükségleti cikkek megszerzésének rendkívüli nehézségeiben” látták. Napirenden voltak a betörések, és „egyes fajta dolgokra irányuló üzletszerű lopások”, mint pl. a gépszíjaké „cipőtalpak pótlása céljából, a melynek most igen gyakori esetei fordultak elő”, továbbá a „vásárlási, szállítási és őrlési igazolványok meghamisításával elkövetett okirathamisítások”. A pécsi főügyész összefoglaló megállapítása szerint, „a bűnügyek szaporodása a megélhetési viszonyoknak rosszabbodására vezethető vissza”.

Számos eljárás indult a katonák hozzátartozói ellen orgazdaság miatt az ellopott „kincstári felszerelések” megszerzéséért. A kaposvári jelentés szerint „a szökevény katonák garázdálkodása számos esetben volt nyomozás tárgya”, mint ahogy „a háború hozta fölszínre a szélhámos katonák, és magukat katonáknak kiadó szélhámosok” cselekményeit, akik a „hiszékeny emberektől kisebb-nagyobb összegetek csaltak ki”.

A hadműveletek is befolyásolták a bűnözés helyzetét. 1914 őszen az orosz hadsereg az ország északkeleti részeit foglalta el, míg 1916 augusztusában a román csapatok Erdélybe törtek be.

A megszállt területeken tömegesen fordultak elő a helyiek által elkövetett lopások: pl. a dévai ügyészség jelentése szerint „az őslakosság az ellenséggel együtt fosztogatott”. Az elfoglalt területek felszabadítása után a közrend helyreálltával tömegesen indultak büntetőeljárások e cselekmények, továbbá a megszállást támogató lakosok ellen hűtlenség, lázadás, izgatás miatt. Így a román betöréssel leginkább érintett marosvásárhelyi főügyészség területén az 1916. évi 8565-tel szemben 1917-ben 21.847-re nőtt az ügyforgalom.

Ahogy húzódtott a háború, úgy szaporodtak más bűncselekmények: a hadsereg ellátása körüli visszelések, a védkötelezettség alóli kibúvás, a bevonulás előli mentesülés érdekében elkövetett vesztegetések, ádrágítások.

Sajátos jelenség volt a tiltott magzatelhajtások számának ugrásszerű növekedése, amelynek okát a jelentések abban látták, hogy „a hadbavonultak asszonyainak egy része megzavarta a családi élet tisztaságát”. Ez olyan méreteket öltött az évek alatt, hogy Tóry Gusztáv igazságügyminiszter 1918. július 20-án utasítást adott a főügyészeknek a „magzatelhajtási bűncselekmények üldözésében a legnagyobb szigorral” való eljárásra, mivel „a születések hanyatló irányának egyik okát” ebben kell látni.

A jelentések kiemelték a nők, és különösen a fiatalkorúak bűnözésének hatalmas növekedését. Ennek okát a debreceni főügyész számtalan család életének felbomlásában, a családfő hiányában, a családtagok erkölcsi állapotának megrendülésében látta. Az ezzel összecsengő kaposvári jelentés szerint a hadbavonulások folytán „kevesebb és enyhébb a családban a fiatalkorúak feletti felügyelet, másrésről a fiatalkorúak töltenek be most olyan állásokat és szolgálatokat, melyeket azelőtt felnőttek láttak el”, s ezért ők „a nekik jutott nagyobb szabadsággal” megfelelően élni még nem tudnak.

Az óriási bűnözés miatt így alappal írhatta a Jogtudományi Közlöny 1918-ban, hogy „a háború 4. évében a kriminalitás legaggasztóbb tüneteivel állunk szemben ... A tulajdon elleni bűncselekmények valósággal a helyi járvány képét mutatják, a vasúti forgalomban a lopások külön problémává sűrűsödtek, a jelentéktelen okokból elkövetett emberölések megdöbbentő gyakorisággal ismétlődnek (...) A rövidebb tartamú szabadságvesztés büntetések végrehajtását a háborús nehézségek miatt elhalasztották, számos elítélt a büntetés végrehajtása nélkül katonai szolgálatra vonult be (...), mint szabadságolt veszélyezteti a személy-és vagyonbiztonságot (...) A rendőri személyzet számban megcsökkent, minőségben megromlott”. A budapesti főügyész ezzel egybecsengő megállapítása szerint „a háború elhúzódásával közállapotaink erősen megromlottak, a közbiztonság és vagyonbiztonság a legnagyobb mérvben rosszabodott”.

A bűnözés növekedése miatt az előzetesen fogvatartottak száma is emelkedett: mint a pécsi főügyész jelentésében megállapította „mind nagyobb számmal szerepelnek az előállítottak közt közveszélyes elemek, (...) kikkel szemben a társadalom biztonsága szempontjából ettől az intézkedéstől eltekinteni nem lehet”.

A háborús nehézségek miatt viszont egyre nagyobb gondot jelentett a fogvatartások foganatosítása. Ezért a 45.100/1917.IM rendelet előírta az ügyészségek számára, hogy „a terhelt egyéniségére, családi állására, foglalkozására, vagyoni és kereseti viszonyaira, valamint előéletére vonatkozólag rendelkezésre álló adatokat együttesen kell mérlegelniök, amikor a letartóztatás kérdésében a bíróság elé indítvánnyal lépnek”.

A kormányzat igyekezett felkészülni arra az esetre is, ha az ország valamely része hadművelleti területté válna: ezért adták ki 1914. augusztus 25-én és szeptember 5-én az igazságügyi hatóságok közveszély esetében követendő magatartásáról szóló bizalmas igazságügyminiszteri rendeleteket.

Ezekben előírták, hogy a hatóságok tagjainak hivatali teendőiket szabályszerűen el kell látniuk, amíg a közveszély be nem áll. Az ellenséges betörésről a minisztérium vagy a törvényhatóság első tisztviselője (alispán, polgármester) adott értesítést. Ebben az esetben a hivatal pénzét, az értéktárgyakat, az értékes bűnjeleket, az azokra vonatkozó okiratokat és a titkos távirtdai jelkulcsot postán, vasúton, sürgős szükség esetén igazságügyi alkalmazott beküldésével, illetve a csendőrség vagy a katonaság révén kellett elszállíttatni Budapestre. A helyben maradt iratok megóvásáról „alkalmas módon” kellett gondoskodni. Ha a település kiürítését rendelték el, akkor az igazságügyi hatóság épületéről a hivatalos jelzőtáblát le kellett venni, és az épület felügyeletével megfelelő személyt megbízni. Azt, hogy „elérkezett-e a hivatalból való távozás és az oda való visszatérés ideje, a hivatal vezetője állapítja meg”.

A távozás előtt gondoskodni kellett a fogvatartottak elszállításáról is olyan intézetbe, amelyik a veszélyeztetett területen kívül feküdt. Feltétlenül el kellett vitetni az előzetes letartóztatásban és vizsgálati fogságban lévőket; azokat, akiket a Gybp. alkalmazásával ítélték el; a közveszélyes munkakerülőket; a 6

hónapot meghaladó büntetésre ítéltet, ha a szabadságvesztésből egy hónapnál több volt hátra. A többi fogvatartott szabadlábra kerülhetett.

Az ügyészségek a rendelet kibocsátása után egy-egy jegyzéket készítettek a feltétlenül elszállítandókról és a szabadon engedhetőkről. A rendelet szerint azokat „nap-nap után úgy kell vezetni, hogy a fogház vezetője bármely pillanatban megállapíthassa, hogy közveszély beálltakor kiket kellene minden esetre elszállíttatni, és kiket lehetne szabadon bocsátani”.

Ha az illetékes bíróság nem tudott intézkedni a közveszély miatt a kényszerintézkedések meghosszabításáról, akkor az a királyi ügyész, akinek területén a fogoly volt, belátása szerint dönthetett a szabadon bocsátásról vagy a további fogvatartásról.

A rendelkezés szerint, ha a támadás olyan váratlan gyorsasággal történt, hogy a szolgálati hely elhagyására nem volt lehetőség, akkor arra kellett törekedni, hogy az igazságügyi alkalmazottakat az ellenség „a saját érdekében, szolgálati esküjükkel ellentétes magatartásra fel ne használhassa”.

Eszabályokat egészítette ki az igazságszolgáltatás szerveire nézve rendkívüli intézkedések megállapításáról szóló 1118/1915.ME rendelet. Ez kimondta, hogy azon bíróság, ügyészség számára, amelyik ellenséges betörés vagy más háborús ok miatt székhelyén működni nem tud, az igazságügyminiszter más székhelyet jelölhet ki. Ha pedig valamely szerv működése a háború miatt megszűnt, annak bírait és ügyészeit áthelyezhette a miniszter.

A kormány a 13.264/1916.IME rendelet szerint az ellenséges megszállás vagy annak veszélye miatt székhelyükről eltávozott igazságügyi alkalmazottak utazási illetményeit megtérítette.

A kiürítésre vonatkozó rendelkezéseket a hadi cselekmények, a frontvonalak változása miatt többször alkalmazták is.

Az orosz csapatok 1914 októberében elfoglalták a törvényszéki székhely Máramaroszigetet. További támadásuk miatt a kassai és eperjesi igazságügyi szervek decemberben elhagyták a kiürített városokat, Lőcse pedig felkészült erre. A hadműveletek idején az ügyészi szervek az előírásoknak megfelelően jártak el. Így a kassai főügyész jelentése szerint a fogházból való elszállítást elrendelte, a pénzt postán feladta, az irattár fontosabb részét a pincébe lehordatta, az épületről a hivatalos jelzőtáblát levette, majd a székhelyét Rimaszombatra tette át.

Az 1916. augusztusi erdélyi román betörés miatt az elfoglalt városokban székelő igazságügyi szervek működése hónapokig - Csíkszeredán 1916. augusztus 23 - november 9., Székelyudvarhelyen augusztus 31 - október 29., Brassóban augusztus 28 - november 3. között - szünetelt. A megszállók, rendeleteikben kinyilvánították, hogy az állami épületeket tulajdonukba veszik, a helyben maradt tisztviselőket pedig felszólították a megadásra, letartóztatás és kivégzés terhe mellett.

A megszállt erdélyi területről elmenekült igazságügyi tisztviselők nagy részének a kolozsvári fogházban biztosítottak elhelyezést.

Az ellenséges csapatok október eleji kiűzése után a működés helyreállítása nehezen ment, mert a brassói, és a korábbi megszállással nem érintett nagyszombati törvényszéki épületeket a szövetséges német katonaság foglalta le kórházi célokra. A többi helyen pedig hetekig tartott az irodák rendbe tétele, az összekevert, hulladékkal vegyes iratok rendezése, az írószerek és más használati tárgyak beszerzése. A hadműveletek során többször előfordult, hogy a hadsereg követelte az igazságügyi épületek átadását a saját céljaira való igénybevételre. A magyar kormány a kérdés rendezése érdekében meg is kereste a Monarchia hadügyminiszterét, aki 1915. május 24-i rendeletével utasította a katonai parancsnokságokat, hogy a „beszállásoknál a közigazgatási hatóságokkal egyetértőleg járjanak el”. Az igazságügyminiszter ennek megfelelően július 23-án kelt bizalmas leiratával előírta, hogyha az igazságügyi szervek „ily tárgyú megkereséseket kapnak, engedjenek át katonai célokra minden nélkülönözhető helyiséget, de tartsanak vissza annyit, amennyi az igazságszolgáltatás zavartalan menetének és a büntetések végrehajtásának biztosítása céljából feltétlenül szükséges”. Viszont „a harc tér közvetlen közelében fekvő színhelyeken sürgős szükség esetén az összes helyiséget át kell engedni, mert ilyen helyeken a katonai igényel szemben minden egyéb szempont háttérbe szorul”. A háború jelentősen befolyásolta az ügyészségnek a büntetések végrehajtásával kapcsolatos feladatait is.

Az 1914. július 27-én kibocsátott 44.521.IM körrendelet értelmében szabadságra kellett bocsátani a katonai szolgálatra behívott, továbbá meghatározott feltételek esetén (pl. 42. életévét betöltött, korábban büntetlen) azon elítélteket is, akiknek a büntetése a hat hónapot nem haladta meg, ha róluk feltehető volt, hogy nem követnek el újabb bűncselekményt.

Ezen intézkedésre a hadkötelezettség teljesítésén túl a szabad férőhelyek megteremtése miatt volt szükség. A hadműveletek megindulása utáni rendkívüli intézkedések során ugyanis a fogházakat már nemcsak az igazságügyi, hanem a katonai és közigazgatási szervek is használták a különböző jogcímen szabadságuktól megfosztott személyek elhelyezésére.

Ennek érdekében az igazságügyminiszter 1914. augusztus 4-én kelt 45.755. rendeletével utasította az ügyészségeket, hogy a „kivételes intézkedések hatálya alá tartozó területekről netán” beszállítandó egyének befogadására képesek legyenek, míg az olyan „elítéltek, akiknek fogházban való őrzését (...) a közbiztonsági szempontok nem feltétlenül kívánják meg”, egyelőre „lehetőleg nem beutalandók”.

A következő időszakban tömegével kerültek a törvényszéki fogházakba a katonai és közigazgatási hatóságok rendelkezésére az internáltak, az ellenséges államok polgárai, a hadifoglyok és túsok, s általában a „megbízhatatlan elemek”. Az itteni fogva tartásukat Balog Jenő igazságügyminiszter sem tekintette „megokoltnak, mert büntetendő cselekmény gyanúja alatt nem állanak”, de a kivételes állapot viszonyai miatt mégis szükséges az ideiglenes fogházi befogadásuk és ottani őrzésük. Az előírás szerint

az ilyen személyeket elkülönítve kellett elhelyezni, munkára kényszeríteni nem lehetett, és engedélyezett volt számukra, hogy saját költségükön javíthassák ellátásukat. Az ügyészeknek kapcsolatot kellett tartaniuk a katonai parancsnokságokkal a mielőbbi elszállítás érdekében.

A fogházi elhelyezés azonban olyan zsúfolttá vált, hogy az - mint a veszprémi ügyész jelentette - „hosszabb időn át közegészségügyi okokból nem tartható fenn”. Ezentúl az ellátás költségei rendkívüli kiadásként merültek fel, amelyet a szokásos ellátmányból kellett előlegezni, a pénzzel rendelkező hadifoglyoktól, internáltaktól levonni, a vagyontalanoknál pedig a katonai kincstárhoz fordulni a megtérítés érdekében.

A katonaság utánpótlása érdekében az 1916. július 15-én kiadott igazságügyminiszteri rendelet félbeszakította azon kettő évnél nem hosszabb időre elítélteknek a büntetését, akik „testileg alkalmasak a harcéri szolgálatra és erkölcsileg is méltók arra, hogy a fegyveres erő kötelékébe felvételnek”. Az előírás szerint az ügyészek kiválogatták az erkölcsileg megfelelőeket, majd a testi alkalmasság megítélésére az illetékes kiegészítő parancsnokság elé állították őket.

A háborús szűkségletek miatt a 10.121/1917.IM.VII. rendelet az elítéltek további csoportjai büntetésének végrehajtását is felfüggesztette azzal az indokkal, hogy „az összes foglalkozásokban minden munkáskézre fokozott szükség van”, és nagyobb eredmény várható a szabad emberek teljesítményétől, mint „a letartóztatásban végzett kényszermunkától”.

A közbiztonság megromlása miatt viszont, a szabadítások ellenére, folyamatosan növekedett a letartóztatottak száma. Az őrszemélyzet jelentős részének hadbavonulásával, az ellátási nehézségek szaporodásával – az intézetek ellátásáért felelős ügyészek jelentései szerint „számos élelmezési cikk teljes hiánya” miatt „egyes fogházakban az élelmezés annyira megromlott”, hogy az már „a büntetés célján túlmenő súlyú hátrányokat” okozott - 1917-ben az igazságügyminiszter külön szempontokat fogalmazott meg a kényszerintézkedéseket illetően. Eszerint csak azoknál indokolt a letartóztatás, „akiknek szabadlábbon hagyása a törvény rendelkezéseivel nem volna összeegyeztethető, vagy (...) más nagy fontosságú közérdeket veszélyeztetne”.

A foglyok és az igazságügyi alkalmazottak ellátásához sajátos segítséget jelentettek a 3466/1916. IM.VII. rendelettel létesített rabkertetsek.

A törvényszéki fogházak mellett szervezett, az elítéltek foglalkoztatását is biztosító kertészetek működtetésével – a pécsi főügyész megfogalmazása szerint – „a cél az volt, hogy az alkalmazottak az első rendű életszükségleti cikkeket képező kerti terményekhez olcsón, a piaci áraknál jelentősen alacsonyabb árakon jussanak”, így azok „szociális segélyezési jellege” dominált. A jelentések hangsúlyozták, hogy a rabkertetsek a terményeknek „méltányos áron történt kiárusításával, az államkincstár megterhelése nélkül, az ügyészégi és bírósági személyzetnek a mai háborús szükség állapotában különös jelentős anyagi segítséget” nyújtottak. Ugyanakkor a kertészetek „megszervezése,

fenntartása s a termelvények forgalomba hozatala rendkívül sok utánjárást, informálódást tett szükségessé”.

Az intézetekben lévő munkaerő kihasználása, a meghatározott termékek előállítására érdekében a hadsereg is megkereste az ügyészségeket. Ezeknek a 62.772/1915.IM.VII. leirat szerint akkor lehetett eleget tenni, ha ez az egyéb – különösen a téli gazdasági – munkákat nem korlátozta. A megrendelt termékekhez szükséges nyersanyagok beszerzéséről a katonai parancsnokságokkal egyeztetve kellett gondoskodni.

A háború az igazságügyi szervek állományát sem kímélte. A mozgósítás kezdetén a katonai szolgálatra alkalmasak általában polgári alkalmazásukban meghagyattak. A közös hadügyminiszter azonban már 1914. szeptember végén közölte a magyar igazságügyminiszterrel, hogy a „hadi események előrehaladása és az azzal egybekötött veszteségek szükségessé teszik főleg a tisztekben /hivatalnokokban/ ... mutatkozó hiányok pótlását”. E megkeresésnek megfelelően Balogh Jenő intézkedett a meghagyások felülvizsgálatáról, az esetleges önkéntes bevonulás lehetőségéről. (A miniszter szerint a hivatalban maradtakra szükségszerűen nagyobb munkateher hárul, de ezt „a mai rendkívüli viszonyok között mindenki hazafias odaadással szívesen vállalja”.)

Így számos ügyész, alügyész, jegyző, írnok, fogházőr, ügyészségi megbízott is bevonult. A 12.282/1914. IME rendelet szerint a mozgósítás folytán tényleges katonai szolgálatra behívottakról haladéktalanul kimutatást kellett felterjeszteni, amely tartalmazta a hivatali és családi állás adatait, a szolgálat helyét. A 6233/1914.ME rendelet a bevonult állami alkalmazottak részére biztosította a fizetésüket, lakáspénzüket vagy lakásukat, továbbá családi pótlékukat. Az 1979/1915.IME rendelet a katonai szolgálat tartama alatt meghalt vagy eltűnt igazságügyi tisztviselők családtagjai részére ellátást (özvegyi nyugdíj, nevelési járulék) juttatott. A valamennyi igazságügyi hatóság, hivatal és intézet vezetőjéhez intézett 12.763/1914. IME körrendelet pedig szabályozta az illetmények, segélyek juttatásával kapcsolatos teendők végzését. Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület (OBÜE) 1915. június 29-i közgyűlésén előterjesztett jelentés szerint addig kb. 600, a bíróságok és ügyészségek állományába tartozó személy teljesített katonai szolgálatot, akik közül 62 fő el is esett.

A háború alatt, 1915-17-ben a feladatokat 219 ügyész látta el. De a jelentések szerint a „jelentékenyen megnövekedett bűnügyi és adminisztratív ügyforgalom mellett a kir. ügyészségnek úgy fogalmazó, mint kezelő s a hadbavonulás folytán szintén megfogyatkozott fogházi személyzete a felhalmozódott hivatali teendőket csak fokozott munkássággal volt képes elintézni”.

Különösen a kisebb szervezeti egységeknél jelentett nyomasztó terhet a megszorított teendők elvégzése: pl. az 1917-es nagykanizsai irat szerint a „személyzet hiánya oly nagyfokú munkamennyiséget rótt a teljesen egyedül álló jelentést tevő kir. ügyészre, hogy munkaerőm legfokozottabb igénybevétele mellett sem voltam képes a kir. ügyészség ügyforgalmát az év végével teljesen feldolgozni”.

A szintén egyedül szolgáló zombori ügyész szerint „hetenként átlag 4-5 napon át tárgyalok. Ami

szabad napon pedig közben van, azt az adminisztráció, a följelentések elintézése, a gyorsított ügyek s a fiatalkorúak ügyei (...) teljesen lefoglalják”, ezért más ügyészség segítségét kérte a munka elvégzéséhez.

Voltak, akiknek egészségét ásták alá a háborús körülmények miatti feszültségek, a rendkívül megszorodott feladatok ellátásával kapcsolatos „felelősség érzete” többek „idegrendszerét is megtámadta”.

A főügyészek ezért időnként kiegészítő szolgálatra rendeltek munkatársakat egyes szolgálati helyekről a segítséget igénylő szervhez, illetve sikerült elérni katonai szolgálatra bevonultatottak felmentését.

A hadi események is befolyásolták a munkaerő igényt. Így az Erdélybe betört román csapatok kiverése után az igazságügyminiszter 1916. december 11-i leirata szerint a marosvásárhelyi főügyészség területéhez tartozó ügyészségek „teendőinek nagymérvű emelkedése szükségessé teszi, hogy ... kiegészítő munkaerőt” rendeljen oda. Ezért felhívta a főügyészeket „kivételesen nélkülözhető kir. ügyészt kijelölni”, aki kirendelhető e területre.

Így a háborús viszonyok miatt megszorodott ügyforgalom miatt az ügyészségek vezetői előterjesztéseikben a személyzet növelésének szükségességét hangoztatták. Ezt legegyszerűbben a bíróságokon szolgáló jegyzők áthelyeztetésével vélték megoldhatónak, mivel polgári ügyekben jelentékeny csökkenés volt tapasztalható, egyes csoportok forgalma, pl. a váltóügyeké pedig nagyon csekélyé vált.⁸⁷

A kialakuló munkaerőhiány miatt az 1915. július 7-i 2379.ME rendelet lehetővé tette nők alkalmazását is az állami szolgálatban: a 2.§ szerint a 20. életévüket betöltötteket, mint kezelőket lehetett alkalmazni. Ennek megfelelően az ügyészségeken is feltűntek a nők, akik irodai munkát (iktatás, nyilvántartások vezetése, gépirás) végeztek.

A háború során fellépő áruhiány, drágulás a hivatalok működésére is rányomta bélyegét. Az Igazságügyi Minisztérium ennek megfelelően számos rendelkezést adott ki az indokolatlan költségek csökkentésére, a papír takarékosagra (pl. az iratok rövid szövegezésére, a papír egész terjedelmének felhasználására), a hivatalos táviratok feladásának korlátozására, a postaforgalom csökkentésére (pl. az ugyanazon hatósághoz címzett iratokat egy borítékba kellett tenni).

A háború következményeként a fogyasztási cikkek ára folyamatosan emelkedett, s ez „súlyosan nehezedett a meghatározott összegű illetményeikre utalt közszolgálati alkalmazottakra” is.

A kormány ezért törekedett az alkalmazottak helyzetén könnyíteni. Az 1915. szeptember 3-i határozatával ún. beszerzési előlegek engedélyezésével kívánt gondoskodni arról, hogy „a megszabott és egyenlő havi részletekben kézhez vett fizetésre utalt alkalmazottaknak is rendelkezésre álljanak a szükséges anyagi eszközök arra, hogy az árdrágulás ellen való lehető védekezés céljából a háztartásaik részére szükséges elsőrendű életszükségleti cikkeket idejekorán beszerezhessék, és hogy e célból esetleg

beszerzési csoportokba tömörülve maguknak a nagybani bevásárlás előnyeit biztosíthatják”. Ennek megfelelően a 14.538/1915.IME rendelet az „elsőrendű tömegfogyasztási cikkek” (pl. liszt, cukor, zsír, szén, fa, szappan) beszerzésére a családi pótlék nagyságához igazodó fizetési előleg folyósítását tette lehetővé az igazságügyi szerveknél szolgálok számára.

A továbbiakban a kormány több alkalommal is rendelkezett egyszeri rendkívüli segély folyósításáról. „A közszolgálati alkalmazottak háborús segélyéről” szóló 1915:XXII.tc. indokolása megállapította, hogy a „háborúnak minden várakozás ellenére való hosszú tartama... mind súlyosabban nehezdedvén az állami, s az ezekkel egy tekintet alá eső alkalmazottakra, a kormány kötelességszerűen foglalkozott az alkalmazottak anyagi helyzetének a javításával, mellőzni óhajtván e tekintetben az illetmények általános emelését, mert a tapasztalat azt mutatja, hogy az ilyen általános illetményemelések rendszerint újabb áremeléseket vonnak maguk után.” (Ugyanilyen okok vezettek az 1916:XXV. és az 1917:XV.tc-ek megalkotására.)

A 10.158/1916.IME rendelet szerint az igazságügy-miniszter hivatalból állapította meg, s utalványozta a segélyeket.

Az egyre fokozódó ellátási nehézségek, a drágulás és pénzromlás miatt 1918-ban az igazságügy-miniszter – a kormány döntéseit végrehajtva – újabb és újabb rendkívüli és ruházatbeszerzési segélyeket, továbbá beszerzési előlegeket engedélyezett.

Az OBÜE a háború alatt számos alkalommal foglalkozott a megélhetés nehézségeivel. Mint 1916 nyarán a kormányfőhöz, az igazság- és pénzügyminiszterekhez címzett előterjesztésében az egyesület a segélyek kapcsán megfogalmazta, „ki nem elégtőke azok a kísérletek, amelyek a tényleges viszonyokkal nem számolva, a fizetések bizonyos csekély százalékos pótlékával akarják” a kérdést megoldani. Ehelyett olyan javadalmazásra van szükség, amelyből „meg is lehessen élni”.

Az egyesület közgyűlései ezekben az években javaslatokat fogalmaztak, küldöttséget menesztettek a kormányhoz, újabb juttatásokat, segélyeket, árleszállítást kérve az „általános elnyomorodás” miatt. Az 1918. április 24-i – Stipl Károly koronaügyész-helyettes elnöklétével tartott – egyesületi ülésen a sajtóbeszámoló szerint már „elemi erővel tört ki a bírák elégedetlensége”, mivel helyzetük javítása a „legerélyesebb fellépést és rögtöni radikális intézkedést igényel”.

Az OBÜE saját eszközeivel igyekezett segíteni tagjain: 1915-ben özvegy- és árvaalapot hozott létre az elesettek családjainak támogatására, a korábban felépített budai internátusban pedig egy 50 fős kórházat létesített a sebesültek részére. Ez az épület az 1916. augusztusi erdélyi román betörés miatti 84 menekültnek is otthont adott.

Az igazságügyi kormányzat a háborús években is törekedett a korábban kitűzött cél megvalósítására, melynek eredményeként 1916 decemberére elkészült „A bírói hatalom gyakorlásáról, valamint a rendes bíróságok és ügyészségek szervezetéről” szóló törvény tervezete.

A minisztérium kodifikációs lapjában, az Igazságügyi Javaslatok Tárában közzétett, 141 szakaszból álló tervezet általános indokolása - visszautalva a célt kitéző 1891:XVII.tc. indokolására - leszögezte, hogy „a bíróságok külső szervezésének munkája befejezést nyert, ... de megvalósult a bírói eljárások minden területén a közvetlenség és szóbeliség elve is”. Így a tervezet „összefoglalja a fennálló szabályokat, felvilágosítja a homályos és ellentmondó részeket, pótolja a hiányokat és hézagokat”.

Az ügyészséget illetően nem tartalmazott új szabályozást a tervezet. A 44.§ viszont a néhány évvel korábbi vita gyökerét elvágva tételesen kimondta, hogy az igazságügy-miniszter az ügyészségeknek kötelező utasítást adhat. Az indokolás szerint a miniszterek „az utasítás adást állandóan gyakorolták is; a tervezet tehát csak a meglévő és önként értendő helyes szabályt iktatja a törvénybe”.

A szolgálati viszonyokkal foglalkozó részben a 64.§ fenntartotta a majd negyedszázada folyamatosan sérelmezett rendelkezést, mely szerint „az állami tisztviselők illetményeire vonatkozó törvényeket és más jogszabályokat az ítélő bírákra és az ügyészekre is alkalmazni kell”.

A 139.§ széleskörű felhatalmazást kívánt adni az igazságügy-miniszternek, hogy a bíróságok és ügyészségek szervezetének törvényben nem szabályozott részleteit (pl. szolgálati viszonyok, minősítés) rendelettel határozza majd meg.

A közzétett tervezet a következő hónapokban nagy vitát gerjesztett a jogász-társadalomban, amely különböző fórumokon fejtette ki véleményét.

Az érdekképviseleti szerv, az OBÜE 1917 tavaszán egy bizottságot küldött ki tagjaiból a véleményezésre. A testület március 27-i ülésén leszögezte, mivel a tervezet csak az érvényes jogot foglalta össze, újításokat nem tartalmazott, a jogos kívánságoknak pedig nem adott teret, ezért egy saját, önálló munkát dolgoz ki a kodifikáció alapjaként. A munka főelőadója az ügyészi és bírói tapasztalatokkal rendelkező kúriai elnöki tanácsos, Mendelényi László lett.

A bizottság a következő hónapokban részletesen megtárgyalta az egyes fejezetek anyagát, a szabályozás főbb irányelveiben megállapodott, majd ősszel közzétette szabályozási elképzeléseit.

Az ügyészséget illetően Mendelényi a szervezetre vonatkozó francia és német jogirodalom feldolgozása, továbbá Vargha Ferenc 1907-ben megjelent tanulmánya alapján közjogi, politikai és igazságszolgáltatási szempontok alapján kimutatta annak helytelen voltát, hogy az igazságügy-miniszter minden ügyben kötelező utasítást adhat. Megállapítása szerint „a minisztérium a gyakorlati élettel nincs szoros kapcsolatban, a judikaturát nem kísérheti kellő figyelemmel, s mint igazgatási hatóság a külső befolyásoknak is túlságosan ki van téve”, ezért szükséges „egy szakavatott felsőbb közös ügyészségi szervezet”.

A szerző szerint a szervezet sajátosságainál fogva a francia „un et indivisible” elve továbbra is fenntartandó. Mint írta, „kell, hogy az egész ügyészi karnak legyen feje, szellemi vezére, kell, hogy ez a vezető legyen az ország ügyészi karának irányítója, eljárásuk egyöntetűségének őre. De ez a vezető,

a fő-főügyész, legyen magának az ügyészi karnak tagja, neveltje és kiválósága. Akinek egész múltja, egyénisége biztosíték arra, hogy az ügyészi kart nem fogja a politika változó érdekeinek szolgálatába állítani”. Ennek a szerepnek betöltésére pedig „egy kész tervünk van a koronaügyész személyében”.

Mendelényi dolgozatába beépítette a Budapesti Királyi Ügyészség tagjainak a törvénytervezettel kapcsolatos álláspontját, mely szerint „a szervezet egységének és oszthatatlanságának teljességét abban látjuk, s ennek megvalósítását az ügyészség jogászai működésének egységessége érdekében kívánatosnak is tartanók, ha az igazságügy-miniszter utasítás adási joga helyébe a koronaügyész utasítási joga lépne”. A következtetés szerint így a megalkotandó új törvényben ki kell mondani, hogy „az ügyészség mind a bíróságtól, mind az igazságügy-minisztertől független”, csupán a koronaügyész utasítását tartozik teljesíteni.

Figyelemmel azonban az ügyészség közérdek érvényesítő feladatára, a miniszter „ezután is jogosítva volna bizonyos, az állam érdekét érintő bűncselekmények megtorlása céljából a bűnvádi eljárás megindítását szorgalmazni a koronaügyész útján”. Ebben az esetben a koronaügyész, „aki távol áll a politikától, megfontolás tárgyává teszi az ilyen megkeresést, tárgyilagosan, s éppen ezért igazságosan mérlegeli a szóban forgó bűncselekményeket, s ennek eredményéhez képest jogi meggyőződése szerint vagy megfelelő eljárásra fogja utasítani az érdekelt királyi ügyészségeket, vagy pedig értesíteni fogja a minisztert arról, hogy az általa kívánt irányban intézkedéseket nem tehet”.

Mendelényi, reformelképzeléseiben leszögezte, hogy a megváltozott jogállású koronaügyész esetében „adminisztratív tekintetben is megmaradna az igazságügy-miniszternek való alárendeltség”.

A szerző, elképzeléseit a Magyar Jogászegylet 1918. március 23-i teljes ülésén tartott előadásában tette ismételten közzé. Itt már a Bp-ben megfogalmazott fő feladatra, a vádképviselőre figyelemmel szükségtelennek tartotta a tervezet 44.§-ának azon megfogalmazását, mely szerint az ügyészség „a törvény által meghatározott ügyekben az állam közérdekét képviseli”, mivel ez „adminisztratív közegként” állítja be az ügyészséget, nem pedig igazságszolgáltatási tényezőként.

Számolva azzal a realitással, hogy a mindenkori kormányok az utasításban rejlő hatalmat nem adják ki a kezükből, Mendelényi szerint a törvénynek tételesen meg kellene határoznia azon bűncselekmények (Btk. I-IV. fejezet, izgatási, képviselőválasztási, közvédelem sajtó, hadviselés érdekei elleniek) körét, amelyekben a miniszter utasítást adhat. Kiemelte annak szükségességét is, hogy a miniszter, utasítását köteles írásban adni, amely körülmény a vádiraton is kifejezésre juttatható.

Megállapítása szerint „az utasítás kérdésének ilyen nyílt szabályozása mellett ezután már semmi szükség nincs az ügyészi megbízás megvonására és...az akarata ellen áthelyezhetőségére”, mivel ezek csak ugyanolyan feltételek mellett történhetnek, mint a bírónál, vagyis saját kérelemre.

Két hónappal később, május 4-én Dabasi Halász Lajos budapesti főügyész is kifejtette elképzeléseit az egyeletben.

A maga részéről nem kívánt változtatni az ügyészi alárendeltségen, hiszen az „nemcsak közbíró, hanem az állam büntető hatalmának végrehajtó közege, a törvényszéki fogházak vezetője, az igazságügy-miniszter bizalmi férfia és kirendeltje a közigazgatási bizottságban”, s e feladatokat nem lehet szétválasztani. De a „legfőbb felügyeleti jogból (...) nem feltétlenül következik a miniszter feltétlen utasítás adási joga”. Azt elegendő a „legmagasabb állami érdekek” esetén alkalmazni, mivel „semmi jogpolitikai és felsőbb igazságügyi érdek nem fűződik ahhoz, hogy közönséges bűnügyekben az utasítási jogot az igazságügy-miniszter gyakorolja”. E feladatot szerinte is a koronaügyész mint „az ország legfőbb ügyésze gyakorolhatja”.

Dabasi kritizálta a negyedszázados decentralizációt is, mivel az 1890-ben majd 1900-ban „szervezett 11 főügyészi kerület egymástól teljesen elszakadt, s az egységes vezetés hiányából egészen elkülönített jogi életet él”.

Ezzel a széttagoltsággal áll szemben a koronaügyész, akinek „kezén megy keresztül az egész ország bíróságainak harmadfokra felterjesztett bűnügye. Ő kezeli a perorvoslatot a jogegység érdekében, így ő irányítja és ismeri legjobban a kir. Kúrián a bírói gyakorlatot”. E feladatkörében megismeri a szervezet működését is, s így nyer „alapos betekintést az egész ország ügyészeinek munkájába”. De a koronaügyésznek – jogkör hiányában – „nincs módjában, hogy az egész ország területére kiterjedő közvetlen tapasztalatai alapján” az ügyészi munkát irányítsa, s megfelelő utasításokkal a hibákat korrigálja”. A kialakult gyakorlat – miszerint a koronaügyész magánlevelekben tudatta a hibákat a főügyészekkel – nyilvánvalóan nem jelenthetett megoldást.

Dabasi hangsúlyozta, hogy a hatékony és egységes működés érdekében a koronaügyészt a szervezet „legfőbb adminisztratív és felügyeleti hatóságaként” kellene beállítani. E feladatkörében intéznék a személyzeti ügyeket, így a kinevezésekre való javaslattételt is, továbbá „gyakorolná egységesen a felügyeleti jogot, öröködnék a jogegység és az ügyészi munka egyöntetűsége felett”. E megoldással lenne az ügyészi intézmény „kiegészítve, a fejlődésre képesítve, s egyben a miniszteri befolyástól a lehetőségig függetlenítve”.

A tervezet kapcsán összegyűlt javaslatok, észrevételek feldolgozására azonban nem került sor. A kodifikáció az ország hamarosan bekövetkező háborús veresége, majd összeomlása miatt nem folytatódott. 1918 őszétől egy újabb korszak nyílt a szervezet történetében, amely még az előző éveknel is viharosabb időköt és történéseket hozott magával.

Felhasznált irodalom

- Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára VII. 16. – Kalocsai Királyi Ügyészség iratai
Budapest Főváros Levéltára VII. 17.a. – Budapesti Királyi Főügyészség iratai
Csongrád Megyei Levéltár VII. 3. – Szegedi Királyi Főügyészség iratai

- Győr-Moson-Soprom Megye Győri Levéltára VII. 6.b. – Győri Királyi Főügyészség iratai
Hajdú-Bihar Megyei Levéltár VII. 21.a – Debreceni Királyi Főügyészség iratai
Magyar Országos Levéltár K.577, 578, 579. – Igazságügyi Minisztérium elnöki bizalmas iratok, elnöki iratok, általános iratok
Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója 27.k. Bp. 1916
Bírák és Ügyészek Lapja 1916-18.
Budapesti Közlöny 1914-18.
Bűnügyi Szemle 1918.
Igazságügyi Közlöny 1914-18.
Jogtudományi Közlöny 1914-18.
Corpus Juris Hungarici – A törvényekbe zárt történelem CD 2000. január 1. KJK –KERSZÖV
Magyarországi Rendeletek Tára 1914-18.
Gábris I.: Huszonöt esztendő 1907-1932. – Az igazságügyi s.h. tisztviselők országos egyesülete és otthona negyedszázados története. Bp., 1937.
Magyar kormányprogramok 1867-2002. 1.k. Bp., 2004.
Mészáros L.: Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület huszonöt éves története 1907-1932. Bp., 1932.
Schönwald P.: A magyarországi 1918-1919-es polgári demokratikus forradalom állam- és jogtörténeti kérdései. Bp., 1969.
Szádeczky-Kardoss L.: Az oláhok Erdélybe törése és kiveretésük 1916-17. Bp., é.n.

ÜGYÉSZSÉGI SPORTTALÁLKOZÓ SZARVASON

Ezúttal nem a tárgyalótermekben, hanem a sportpályán és a táncparketten mérték össze tudásukat az ország ügyészei, a Szarvason megtartott XXIX. Ügyészségi Sporttalálkozón, június 27-29-én. Az 1980-ban még csak néhány résztvevő megyével útnak indított rendezvény, napjainkra rangos eseménnyé nőtte ki magát.

Idén a Békés megyei főügyészség kapta az immár huszonkilencedik Ügyészségi Sporttalálkozó megrendezésének jogát. Miért éppen Szarvast választották helyszínül? - kérdeztük a házigazdát képviselő dr. Veress Gabriella Békés megyei főügyészt.

Békés megyének speciális a helyzete, hiszen a megyeszékhely Békéscsaba, de az igazságszolgáltatás központja - a megyei bíróság és a főügyészség is - Gyulán található. Egy sportrendezvény megszervezésénél azonban az is meghatározó, hogy van-e elegendő sportlétesítmény, szálláslehetőség, s nem utolsósorban: milyen a környezet. A Tessedik Sámuel Főiskola éppen most felújított kollégiuma, a sportpályák, a tornatermek színvonala hozzájárultak ahhoz, hogy úgy döntsünk, a Körös-parti Szarvason mindenben ideális körülményeket találunk a június végi találkozóhoz - indokolja a választást dr. Veress Gabriella, akinek a meggyőződése, hogy egy ilyen rendezvény sokkal több egyszerű sporteseménynél.

Így tartja dr. Simon Ernő, Hajdú-Bihar megyei főügyész is.

Ezek a baráti találkozók mindenkinek fontosak, nem véletlenül várják egész évben az ügyészek, hiszen tudják: a sport hozzájárul a stressz levezetéséhez, a kikapcsolódáshoz. Nagyon sok olyan ismeretség

kötődik, aminek később, hosszú évekre szóló kihatása van. Nekem is több olyan kollégám dolgozik szerte az országban, akiket itt ismertem meg, és később szakmai fórumokon, továbbképzéseken találkoztunk. Ez a napi ügyintézés során úgy gyümölcsozik, hogy már nemcsak szakmailag, hanem személyesen is ismerjük, akivel a telefon másik végén beszélünk.

Tizenhárom főügyészség csapata tíz sportágban nevezhetett. Összemérhették ügyességüket, erejüket, gyorsaságukat például atlétikában - súlylökésben, futásban, mások az úszást, a tollaslabdát, az asztalitenisz vagy a lövészetet választották. És persze megmérkőztek a labdarúgócsapatok is. Dr. Lőrinczy György Csongrád megye főügyésze büszkén újságolta:

A csongrádiak remekül szerepeltek! Összetettben másodikak lettünk a Legfőbb Ügyészség mögött. Focicsapatunk kiélezett küzdelemben legyőzte a korábbi bajnokot, a Fővárosi Főügyészséget. Népes szurkolótáborral érkeztünk, ami éltette a csapatszellemet - tette még hozzá.

Ön tagja volt az úszóversenyen győztes csapatnak.

Jól sikerült a felkészülésem. Rendszeresen kajakozok a Tiszán, indulok az öregfiúk versenyén is, mondhatni edzésben vagyok.

Úgy tudom, „régimotoros”, egyik alapító tagja a sporttalálkozóknak.

Így van. A legelső sporttalálkozót 1980-ban rendeztük Szolnokon, ahol akkor dolgoztam. Három megyét hívtunk meg: Csongrád, Bács-Kiskun és Hajdú-Bihar megyéket. Aztán évről-évre bővült a résztvevők száma, és a 10. találkozó környékén elérte a Dunától keletre fekvő megyéket. Nem gondoltam volna, hogy ilyen méretűvé növi ki magát ez a rendezvény, és ekkora tradíciója lesz – összegzi elégedetten dr. Lőrinczy György.

Dr. Simon Ernő „csak” 1986 óta rendszeres résztvevője e találkozóknak.

A nyíregyházi találkozó idején még csupán fogalmazó voltam. Azt az „utasítást kaptuk”, hogy csak a házigazdákat kell megverni fociban, és akkor teljesítettük a tervet. Sikerült is 1:0-ra győznünk. Később inkább asztaliteniszeztem, de szerencsére már van jobb nálam - mosolyodik el a hajdú-bihari főügyész. - Vívásban jó ideig igazolt versenyző is voltam, de elszállt az idő: ma a fiaimmal úszni járunk, és hatásukra ismét kezembe került a ping-pong ütő.

Dr. Veress Gabriella régebben szívesen sportolt. A találkozókon, mint minden főügyész, csapatvezetőként vesz részt.

2001-től vagyok a Békés Megyei Főügyészség vezetője, előtte Budapesten dolgoztam. Akkoriban résztvevőként, szurkolóként jártam a találkozókra. Az első, amin részt vettem, Debrecenben volt. Mindenhol jól éreztem magam. Mindegyikből tanul az ember, főleg ami a szervezést illeti. Régebben szabadidőmben kosaraztam, úsztam és teniszeztam. Mostanában inkább az erdőben szeretek sétálni. Nagyon szép a Szarvasi Arborétum.

A sporttalálkozók történetének felülmúlhatatlan alakja dr. Havas Sándor közlekedési ügyész, Debrecenből. Egy

találkozót sem mulasztott el, és mindegyiken szerzett is legalább egy érmet, de volt, amelyiken négyet is. Közel fél száz dobogós helyezéssel dicsekedhet!

Ebben a szép sorozatban csapattársaimnak is nagy a szerepe, hisz Hajdú-Bihar mindig jó csapatot állított ki. Fiatalabb koromban a futás volt a fő sportágam, később a tollaslabdázás, de fociban, bowlingban, dartsban és súlylökésben is indultam. Most tollaslabdában lettünk másodikak társammal, Dr. Móricz Judittal. Ma is járok futni, tollasozni és bowlingozni. A bowling csapatunk első helyezést ért el az NB I-ben. A sport sok dologra megtanít: tartást kölcsönöz, s a küzdelem ráébreszt, hogy mindenért meg kell dolgozni. Ez a szakmai életben is teljesül, ha nagyon megdolgozunk valamiért, az eredményt szül. Ha kudarc ér bennünket, úgy érzem, aki sportoló, könnyebben feláll - vallja Dr. Havas Sándor.

Számos kísérő rendezvény is gazdagította a programot. Hajókázás a Körösön, séta az arborétumban, hastáncbemutató, főügyészek táncversenye és az ilyenkor elmaradhatatlan diszkó. Ezekhez ismét a házigazdák képviselője, dr. Veress Gabriella fűz magyarázatot:

Ez a három napos kikapcsolódás nem csak a sportról szól. Barátokkal, más megyében dolgozó kollégákkal találkozunk. Máskor talán nem szerencsés, ha egy fiatal ügyész diszkóba, kocsmába jár, a sporttalálkozók és kísérő rendezvényeik azonban lehetőséget adnak ilyen módon is az ismerkedésre.

Aminék azért megadták a módját, például úgy, hogy Szarvason megrendezték a főügyészek táncversenyét is. Dr. Simon Ernő véleményét sokan osztják a résztvevők közül:

Ezt nagyon jó ötletnek tartom, végre nem 11-eseket kellett rúgni. Újítás, ami egy kicsit a társasági életet is visszacsempészi a versenybe, és amit hiányolunk a hétköznapokból is - összegzi a hajdú-bihari főügyész, majd személyes hangra vált: - A tangó kicsit kellemetlenül érintett, mert két tánc van, amit nehezebben tudok elsajátítani. Ez az egyik, s a csárdás a másik. A kiváló tánctanárnak köszönhetően azonban tudtam tartani a lépést.

Jövőre 30 éves jubileumát ünnepli az ügyészégi sporttalálkozó. Lehet-e már tudni részleteket? - kérdeztük a búcsúzáskor dr. Veress Gabriellát.

Még nincs döntés a jubileumi találkozó helyszínéről. Egyelőre a határ menti főügyészségek őszi, Gyulán megtartandó találkozására készülünk. Bihar, Arad, Temes, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Hajdú-Bihar lesz Békés megye vendége.

A sporttalálkozón elért helyezések: 1. Legfőbb Ügyészség, 2. Csongrád Megyei Főügyészség, 3. fővárosi Főügyészség, 4. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Főügyészség, 5. Békés Megyei főügyészség, 6. Pest Megyei Főügyészség, 7. Hajdú-Bihar Megyei Főügyészség, 8. Katonai Főügyészség, 9. Bács-Kiskun Megyei Főügyészség, 10. Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Főügyészség, 11. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Főügyészség, 12. Fellebbviteli Főügyészség, 13. Heves-Nógrád Megyei Főügyészség

A főügyészek táncversenyét Dr. Birtalan Örkény Pest megyei főügyész nyerte.

DR. LŐRINCZY JUDIT

AZ EL CAMINÓN JÁRTAM

Az utóbbi években egyre nagyobb „divat” lett zarándokútra menni, az interneten megsokasodtak a Caminóval kapcsolatos magyar honlapok, útleírások, élménybeszámolók (www.camino.lap.hu), és könyvek is jelentek meg a témában (pl. Tolvaly Ferenc: *El Camino – Az út*; Paolo Coelho: *A zarándoklat*). De azért röviden érdemes pár szót ejteni a Caminóról, történetéről.

A legenda szerint Kr.u. 800 körül találták meg Szent Jakab apostol földi maradványait Spanyolország észak-nyugati részén, Galíciában. Rögtön alapítottak is egy várost a közelben, amely az apostol nevét viseli (*Santiago de Compostela*), és a Camino hamarosan a három fő keresztény zarándokút egyikévé vált (a másik kettő Rómába, illetve Jeruzsálembe vezet). Igazi jelentőséghez azonban akkor jutott, mikor 1078-ban török kézre került Jeruzsálem. Urak (pl. Nagy Károly) és alattvalók, írók, költők (pl. Dante) is bejárták az utat a középkor folyamán.

Manapság reneszánszát éli a zarándoklat, az ún. Szent Években¹⁸ (legközelebb 2010-ben lesz) akár kétszázezer ember is megteszi a kb. 800 km-es Szent Jakab-utat (2004-ben kb. 180.000 ember járta végig), melyet 1993-ban a Világörökség részévé nyilvánított az UNESCO.

Ma már nem feltétlenül keresztény-vallásos indítatásból vágnak neki (és nemcsak gyalogszerrel, hanem kerékpárral vagy akár lóháton), sokan kirándulásnak, kihívásnak tekintik az utat. Még Távol-Keletről (Japánból, Koreából) érkezett zarándokokkal is találkoztunk, de a többség európai, főleg németek, olaszok, franciák és persze, spanyolok.

Több, Santiagóba vezető útvonal is létezik: A legnépszerűbb a *Francia út*, mely St. Jean Pied de Port-ból indul, a Pireneusokban. Ezenkívül ismert és egyre népszerűbb az *Északi út* (és a *Primitivo*), mások

¹⁸ Szent Év akkor van, ha július 25-e, Szent Jakab ünnepe vasárnapra esik.

választhatnak ezeknél rövidebb útvonalat, ilyen pl. a *Portugál út*, amely, mint a neve is mutatja, Portugálián keresztül vezet Galíciába; az északon A Corullától Santiagóig tartó *Angol út* pedig kb. 100 km hosszú (hagyományosan az angol földről hajóval érkező zarándokok választották a középkorban). A leghosszabb útvonal a Spanyolország szívéen átívelő, több mint 1000 km-es *Ezüst út*.

A zarándokok egy része nem áll meg Santiagóban, hanem tovább megy Finisterrébe, az Atlanti-óceán partjáiig, mely további 89 km-t jelent; a hely, mint azt a neve is mutatja, az egykor ismert világ végét jelentette, ahol a Nap eltűnik a hatalmas víztömeg mögött.

A Camino szimbóluma a fésűs kagyló¹⁹, mellyel egyébként az útvonalat is jelölik, illetve ugyanerre szolgálnak a sárga nyilak (gyakorlatilag térképre nincs is szükség). Leginkább a Francia út van kiépítve, de most már az általunk bejárt Északon is elég jól ki van jelölve az útvonal. (Ettől függetlenül érdemes *guide*-ot vinni. Sajnos, magyar nyelvű kiadásról nincs tudomásom, német, angol, francia és spanyol nyelven azonban részletes útleírások, füzetecskék kaphatók, rendelhetők az Interneten; hasznos információkkal szolgálnak ezen felül a magyar nyelvű blogok, élménybeszámolók is.)

Spanyolországban a munkaadók általában bátorítják alkalmazottaikat, hogy menjenek el a Caminóra, ahogy az sem meglepő, hogy a bíróságok fiatalokú bűnelkövetőket köteleznek zarándoklatra. (Ilyenkor természetesen pártfogó kíséri őket a kijelölt útszakaszon.) De ehhez hasonlóan a szabadságvesztésük letöltésének vége felé járó elítéltekkel is találkozni, akik nevelőtiszt társaságában gyalognak, vagy éppen (ingyen)munkát vállalnak a zarándokszállításokon.

Mindez nem véletlen: a Camino hatással van az emberi lélekre, személyiségre. Hosszú, monoton, mindennapos fizikai igénybevétellel jár. Bármilyen furcsának is tűnik, mégis inkább „fejben dől el”, az akaratérőn múlik, ki jut el Santiagóba, és ki nem. Az út mindenkinek mást jelent, a tapasztalás egyéni, és más dolgok jelentik a nehézséget. Sokan akkor döntenek a kiutazás mellett, mikor úgy érzik, életük fordulóponthoz ért, választokat várnak kérdésekre, Istent keresik, vagy más spirituális okból vágnak bele. Bárhogy is legyen, a Camino nem hétvégi kirándulás, nem egyszerű túra a hegyekben, különösen, ha valaki egyhuzamban vállalkozik rá.

Találkoztunk többekkel, főleg spanyolokkal, franciákkal, akik csak egy-egy szakaszt tettek meg (amíg szabadságuk kitart), majd a rákövetkező évben ott folytatják, ahol abbahagyták idén. Megint mások csak az utolsó 100 km-re mennek el, a santiagoói zarándokirodában ugyanis már ekkora táv megtétele esetén is kiadják az ún. *compostelát*, azt a latin nyelvű oklevelet, mely igazolja, hogy tulajdonosa elzarándokolt

¹⁹ A hagyomány szerint azért, mert Jézus tanítványa az óceánon át érkezett Hispániába, hogy térrítsen; egy másik legenda viszont úgy szól, hogy egy zarándokot rablók támadtak meg, és a tengerbe menekült előlük, majd Szent Jakab közbenjárására az egész testét beborító kagylók mentették ki a vízből. „A kagyló egyben a keresztény ember szimbóluma is lehet. A kagyló ugyanis kinyílik az életéhez szükséges táplálék miatt, s a bekerülő homokszemeket igazgyönggyé alakítja. Ugyanígy a keresztény ember sem zárkozhat be önmagába azért, hogy elkerülje életében a rosszat, a fájdalmat.”

http://mkdsz.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=3630&Itemid=77

Santiagoóba. (Azt pedig, hogy valaki zarándok, a *credential*l bizonyítják, melybe az út során pecséteket gyűjtenek a peregrinók a szállásokon, illetve templomokban, bárókban.)

Anélkül, hogy bárki teljesítményét kisebbiteném, úgy hiszem, nem egészen ugyanaz a megérkezés (sőt, a Santiagóhoz „közeledés”) élménye 100 vagy 850 km megtétele (néhány nap vagy több hét) után...

Más-más élmény egyedül vagy csoportban, esetleg valakivel menni. Sokan magányosan zarándokolnak, és nem keresnek útitársakat, de még ha nem egyedül megyünk, akkor is jó, ha legalább alap szinten beszélünk angolul vagy esetleg spanyolul. Rengeteg érdekes emberrel találkozni, helyiekkel és peregrinókkal egyaránt; a spanyolok köztudottan vendégszeretők, közvetlenek és segítőkészek; még akkor is kénytelenül mutogatták az irányt, ha egyébként egyértelmű volt az út. Az utca embere nem egyszer „Buen Camino!”-val köszön, az autósok pedig dudálnak, integetnek.

Szinte minden zarándok más tempóban halad, nők és férfiak, teljesítménytúrázók és ráérő nyugdíjasok, átlag fiatalok és középkorúak egyaránt akadnak. A Camino nem verseny, ennek ellenére olykor előfordult, hogy ki kellett lépni a szűkös szálláshelyek miatt, vagy egyszerűen azért, hogy délután maradjon idő várost nézni. Mi naponta kb. 25 km-t tettünk meg átlagosan, ami soknak és kevésnek is tűnhet, attól függően, kinek milyen túrázó tapasztalata van. Volt olyan nap, mikor csak 12 km-t, és volt, mikor 37-et kellett gyalogni, pihenőnapot azonban legelőször Santiagóban tartottunk.

Az utat mindenki magának szervezi meg, kezdve azzal, hogyan jut el abba a városba, ahonnan nekivág a Caminónak. (Mi vonattal mentünk, repülővel jöttünk, a jegyeket hónapokkal korábban lefoglaltuk.) A jelzések általában egyértelműek, de nem egyszer alkalmunk nyílt rövidíteni, ésszerűbb terepet választani, és nem követtük a hivatalos utat; máskor a nyilak – pl. útépités miatt – eltűnnek, vagy éppen elfelejtik visszaterelni az eredeti „mederbe”, és fölösleges kitérőt kénytelenek tenni a zarándokok. Ezért érdemes tájékozódni az útvonalról, vagy a már említett idegen nyelvű guide-ot beszerezni. Most már az Északi út jelzései is egészen jól követhetők; a *Camino de la Costa* előnye, hogy kevesebb a zarándok, mint a népszerűbb és ismertebb Francia úton, ennek megfelelően azonban a szállások száma és befogadóképessége is kisebb.

A szállások (alberguék) – melyekről szintén a guide nyújt információt – egyébként kifejezetten zarándokoknak vannak fenntartva, ennek megfelelően olcsóbbak is (olykor ingyenesek, máskor a zarándokra van bízva az adomány összege), ami sajnós, főként a drágább Baszkföldön vonzza a strandolás céljából érkező turistákat.

A terep szinte csak Cantabriában tartogat könnyebbséget, egyébként föl kell készülni a szintkülönbségekre, betonra (hiszen nem erdei túráról van szó, az út sokszor városokon át vezet, rendszerint templomok, katedrálisok, más kegyhelyek érintésével). Kiutazás előtt másfél hónappal minden nap gyalog jártam dolgozni, ami naponta kb. 6 km sétát jelentett. Ez alatt az idő alatt bejártam a túracipőt is, ami szintén nem árt, tekintve, hogy hamar kialakulhatnak a vízhólyagok.

EGYESÜLETI HÍREK

A hátizsákban el kell férnie három váltás alsó ruházatnak, zokninak és pólónak (egy hosszú ujjú), két, rövidnadrággá alakítható, könnyű anyagból készült és gyorsan száradó túranadrágnak, egy meleg pulóvernek, hálósáknak és esőkabátnak. Utóbbiból a poncsó szabású, hátizsákot is védő, térd alá leérő változatot érdemes venni. A papucs szerepét egy jó túraszandál betöltheti. Némelyek elképesztően sok felesleges dolgokat cipeltek magukkal, a naptejet azonban nem szabad otthon felejtetni, még ha – idén nyáron legalábbis – mindössze néhány napon fogtunk ki kánikulát és tűző napot. Egyébként az óceán lehűti a levegőt, és sokszor borult az ég, kellemes kirándulói időt biztosítva; bár Galícia például óceáni éghajlatú, reggelente kifejezetten hideg volt.

Kb. 8 kg lehetett a hátizsákom, mások ennél lényegesen nagyobb súlyt is cipeltek a hátukon. A gyógyszeres-túlélőcsomag nélkülözhetetlen darabja azonban a ragtapsz mindenféle méretben és alakban.

Spanyolországban rengeteg a látnivaló, szinte minden egyes falucskában áll igen jó állapotú, a helyiek által mai napig használt románkori templom, a nagyobb városok pedig hatalmas kulturális örökséggel bírnak. Az Északi út érinti pl. Bilbaót, Santandert, Oviedót, Lugót: több helyütt megőrződtek az ókori római vízvezetékek, hidak és városfalak is, de éppúgy jelen van a modernkori tudatos várostervezés. Számtalan múzeum, kiállítás várja a látogatót, és mivel szinte állandó „útitársunk” volt az óceán, Baszkföld, Cantabria és Asturia strandjai, sziklás partvidékei mellett sem lehet elmenni szó nélkül. Igyekeztünk minél több helyi étel- és italkülönlegességet kipróbálni. A spanyol konyha hagyományosan jó; minőségi, friss alapanyagból készítik még a tömegétkeztetésre szánt ételeket is. Természetesen főleg a tenger gyümölcseire (kalamári, kagyló, polip, hal stb.) kell gondolni, de a hétköznapi alap élelmiszerek is kiválóak (tejtermékek, különösen a sajtok; utóbbiból jellegzetes süteményt is készítenek Asturiában). Ezen felül rengeteg friss zöldség, saláta kerül az asztalra a jó borok mellett.

Telítődtem élménnyel, miközben tudom, mennyi mindent nem volt alkalmam látni; a négy, már említett tartomány mintha négy külön ország volna (különösen Baszkföld, ahol házfalakra festett rajzokkal, ablakokból kilógatott zászlókkal követelik a függetlenséget, miközben ETA-ellenes feliratokat is olvasni).

Az út során az ember megtanul örülni az egészen apró, jelentéktelen de legalábbis hétköznapi dolgoknak (pl. annak, hogy végre ki tudta mosni a ruháit, vagy alkalma nyílt addig állni a forró zuhany alatt, ameddig csak akar). Az első tíz-tizenöt nap a legnehezebb (legalábbis nekem az volt), míg a szervezet hozzászokik a mindennapos megterheléshez, a láb- és vállfájáshoz. Aztán már az ember gyorsabban tud haladni, és idővel képessé válik száz kilométerekben és napokban gondolkodni, végre fölmérni a távolságot, amit megtett, és ami még előtte áll – onnantól pedig már minden sokkal, de sokkal könnyebb.

AZ ÁLDOZATTÁ VÁLÁS MEGELŐZÉSE²⁰

Harminc évvel ezelőtt került elfogadásra az Európa Tanácsnak az áldozatok segítéséről és az áldozattá válás megelőzéséről szóló R(87)21. sz. ajánlása.²¹ A közelmúltban pedig életbe lépett a bűnözés áldozatainak nyújtandó segítségről szóló Rec(2006)8. sz. ajánlás²², amelynek preambuluma az Európa Tanács azon elvárását tartalmazza, hogy a tagállamok az előző dokumentumot helyettesítő újabb ajánlás mellékletében lefektetett elveket kövessék.

Összehasonlítva a két ajánlást, szembevető az a különbség, hogy az utóbbi címében nem szerepel a viktimizáció megelőzésére utalás. Ez a tény azonban nem jelenti az áldozat-orientált bűnmegelőzés mellőzését, de tükrözi a bűncselekmény áldozatává válását megelőző stratégiák és súlypontok átalakulását az elmúlt három évtizedben.

Az áldozat-orientált bűnmegelőzés rendszerbeli elhelyezése és tagozódása

Az 1970-es évek végén, 80-as évek elején több nyugati országban kormánybizottságokat, kormányközi csoportokat hoztak létre az új büntetőpolitika, a bűnelkövetőre koncentrált bűnmegelőzés áldozat-

²⁰ A cikk az Országos Bűnmegelőzési Bizottság által szervezett, a „Közbiztonság – Társadalmi Bűnmegelőzés – Büntetőpolitika” témájú konferencián (2007. november 30., Budapest) elhangzott előadás szerkesztett változata

²¹ Recommendation No. R(87) 21 on Assistance to victims and prevention of victimisation, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 17 September 1987.

²² Recommendation Rec(2006)8 on assistance to crime victims, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 14 June 2006.

orientáltságúvá tétele érdekében. Az ilyen bűnmegelőzés nem csupán a predelikvensekre, hanem azokra is irányul, akiket a viktimizáció fenyeget. Egyértelmű célkitűzéssé vált, hogy a bűnmegelőzésnek nemcsak az elkövetővé, hanem az áldozattá válás elkerülését is szem előtt kell tartania. Az Európa Tanács is deklarálta, hogy a leghatásosabb eszköz a bűncselekmények elkövetésének és az áldozattá válásnak a csökkentését célzó preventív politika kialakítása.

Ugyanakkor a holland bűnügyi szakemberek -, így *Jan J. M. van Dijk*, *Jaap de Waard* és *Hans M. Willemse*²³ - a bűnmegelőzés olyan tipológiáját dolgozták ki, amelynek középpontjában az elkövető, a szituáció és az áldozat irányú megközelítés került, mindhárom esetben megkülönböztetve az elsődleges, másodlagos és harmadlagos preventívot. Az ilyen módon kialakított 9 típusból témánk szempontjából kiemelendő az áldozat-orientált bűnmegelőzés, illetve annak elsődleges, másodlagos és harmadlagos formái.²⁴

Az *elsődleges áldozat-orientált bűnmegelőzés* a legáltalánosabb szint, s a bűnözés mértékének csökkentését, illetve az olyan feltételek kiküszöbölését célozza meg, amelyek általában lehetőséget biztosítanak vagy motivációt teremtenek a bűncselekmények elkövetéséhez. *Szabó András* akként fogalmaz, hogy a primér preventív „lényegében társadalomtervezési feladatokat jelent. A primér megelőzés körébe sorolhatók azok a politikai döntést igénylő intézkedések is, amelyek a normális szocializáció intézményrendszereinek működésével kapcsolatosak és az egyenlő hozzáférhetőséget biztosítják, az egyenlőbb esély elvének érvényesülését segítik elő.”²⁵

A viktimizációval kapcsolatban az általános információk bővítése, a bűncselekmény elkerülési technikák ismertetése és a tanácsadás jelenti az elsődleges áldozat-orientált megelőzést. A lakosság potenciális áldozatait általánosan megcélzó információs kampányokról, így annak nyomtatékosításáról van szó például, hogy a különböző alapítványok nevében „házalók”-nak nem kell készpénzt átadni, nem kell idegen személyeket beengedni a lakásba, meg kell erősíteni a zárszerkezeteket, nem kell értékes tárgyakat hagyni a felügyelet nélküli autóban, az ékszerüzlet kirakatában, stb.

A *másodlagos áldozat-orientált bűnmegelőzés* olyan intézkedéseket jelent, amelyek a magas viktimizációs kockázattal fenyegetett csoportokat és egyéneket (pl. taxisofőrök, pénzszállítók, lakásmaffia-tevékenység kárvallottjai), illetve helyeket (pl. pénzintézetek, üzletközpontok, hétvégi házak) célozzák meg. A potenciális áldozatok egyes köreinek a csökkentése, a különösen veszélyeztetettek érdekében kifejtett megelőző intézkedések megtétele a cél. Az Európa Tanács R(87)21.sz. ajánlásában kifejezetten

23 J.M. van Dijk, Jaap de Waard: A Two-Dimensional Typology of Crime Prevention Projects. Criminal Justice Abstracts, September 1991, 483-503 o.; Hans M. Willemse: Crime Prevention Policies in Europe, especially The Netherlands. In: Crime Policies and the Rule of Law – Problem of Transition. Proceedings of the Pan-European Seminar, Ljubjana, Slovenia, 17-19 October, 1994, Council of Europe, 103-113. o.

24 u. o. 488-489. o.

25 Szabó A.: Bűnmegelőzési stratégiák. Belügyi Szemle. 1985/6. sz., 14. o.

megszövegezésre került, hogy a tagállamok „fejlesszenek ki speciális programokat a különösen veszélyeztetett csoportok meghatározására és áldozattá válásuk megelőzésére” (14. pont). Az ENSZ elvárásai között is szerepel a másodlagos megelőzés fontossága a kockázati faktorok esetén (1997/33. Elements of responsible crime prevention: standard and norms II/8. pont). Leginkább ez a bűnmegelőzési szint az, amelybe például a biztosító társaságok is bekapcsolódhatnak.

Az elsődleges és a másodlagos áldozat-orientált bűnmegelőzést összehasonlítva általában egyetértenek abban, hogy a kettő közötti határvonal nem mindig világos és egyértelmű, továbbá könnyebb a speciális viktimizálódási kockázattal jellemezhető csoportot elérni, mint az elsődleges bűnmegelőzési programok keretében a népet vagy annak nagyobb csoportjait megcélozni.

A *harmadlagos áldozat-orientált bűnmegelőzés* a konkrét áldozatokat veszi célba - a büntető igazságszolgáltatási rendszeren belül és kívül - a további viktimizáció bekövetkezésének megakadályozása végett. Alapvető cél a másodlagos viktimizáció és az ismétlődő viktimizáció megelőzése, valamint az áldozattá válás káros hatásainak csökkentése, de ide sorolhatók a gyakorlati, pszichikai segítséget nyújtó és jogi tanácsadást biztosító áldozatsegítő szervezetek, krízis-centrumok, menedékházak működése, továbbá - a *van Dijk* féle bűnmegelőzési modell szerint²⁶ - az okozott kár csökkentését vagy esetleg megtérülését szolgáló reparációs lehetőségek (kompenzáció, jóvátétel)biztosítása is.

Az áldozati visszaesés megelőzését egyébként sok áldozatsegítő szervezet és program fő célkitűzésének tartja. Az összekapcsolódásra figyelemmel az Európa Tanács is ugyanazon ajánlásban fogalmazta meg az áldozatok megsegítésével és a viktimizáció megelőzésével kapcsolatos javaslatait (Rec. No. R(87) 21 on Assistance to victims and the prevention of victimisation).

Összességképpen: az áldozat-orientált bűnmegelőzés elsődleges formája a potenciális áldozatokat általában, a másodlagos formája a fokozottabb viktimizációs kockázattal fenyegetett csoportokat, míg a harmadlagos formája a konkrét áldozatokat veszi célba.

Az áldozat-orientált bűnmegelőzés kapcsolódási pontjai

Bizonyos bűncselekmény-típusok esetében az áldozat-orientált megelőzési formák más prevenció irányokkal való összekapcsolása szükséges. Így például a fegyveres rablások növekedése esetén az optimálisnak tűnő kombináció: a banki személyzet megfelelő magatartásra való kiképzése mellett a helyi bankok fokozott védelme, valamint a tényleges áldozatok segítése, támogatása és az esetlegesen feltételes szabadságra bocsátott elkövető intenzív utógondozása.²⁷

Különösen szoros a kapcsolat az *áldozat-orientált és a situációs bűnmegelőzés* között. A situációs

²⁶ Jan J.M. van Dijk: Crime Prevention Policy: Current State and Prospects. In: G. Kaiser, H.J. Albrecht (eds.): Crime and Criminal Policy in Europe. Max-Planck Institute Vol. 43., Freiburg, 1990., 205.o.

²⁷ Jan J.M. van Dijk: Future perspectives regarding crime and criminal justice. Report for the Fourth Conference on Crime Policy organized by the Council of Europe on 9-11 May, 1990 in Strassbourg, 19.o.

bűnmegelőzési koncepció brit eredetű (Home Office Research Unit) és az 1980-as évekre nyúlik vissza. A szituációs bűnmegelőzés – Gönczöl Katalin szerint – „a bűnelkövetést elősegítő alkalmak számának csökkentését célzó törekvések összessége.”²⁸ A szituációs bűnmegelőzési technikák közé tartozik a célpontnehezítés (target hardening), azaz a bűnelkövetői cél megvalósulásának nehezítése, a bűnelkövetési lehetőségek csökkentése, illetve a kockázat növelése, valamint az építészeti, környezeti tervezés, továbbá például a térfelügyelő kamera alkalmazása. A célpontvédő, célpontnehezítő bűnmegelőzési technika esetén Szabó András megfogalmazásában nem egymást támogató, hanem egymással összeütköző erők harca folyik, ahol a cél a másik céljainak megghiúsítása. Az erőpróba rendszere ez, amely szinte a katonai stratégia szabályainak engedelmessé válik. Ugyanis itt is erőt, erőszakot alkalmazó akaratok ütközéséről van szó ... A büntetett erőszakot alkalmaz, illetve a sértettet és áldozatot kész tények elé állítja, annak beleegyezése nélkül ... Az áldozatok (intézmények is) olyan eszközöket alkalmaznak, hogy megfélemlítsék az elkövetőket céljaik elérésében.”²⁹ A bűncselekmények köréből főleg az utcai bűnözés (street crime) és a betöréses lopás megakadályozására irányul a szituációs bűnmegelőzés. A viktimizációs vizsgálatok eredményei alapján került hangsúlyozásra, hogy azok az emberek, akik a városközpontokban vagy elhanyagoltabb lakótelepeken élnek, mind az utcai bűnözést (street crime), mind a „háztartási bűncselekményeket” (household crime) nagyobb arányban szenvedik el.³⁰ A magas bűnözési rátával jellemezhető területek (például kereskedelmi-, üdülő negyedek, iskolák, stb.) célbavétele például mind a másodlagos szituációs, mind a másodlagos áldozat-orientált bűnmegelőzéshez sorolható, ahogy a prevencióst célzó szolgáltató ún. szomszédsági felügyelőszolgálat (neighborhood watch) is. Továbbá az ENSZ értelmezésében a potenciális és a tényleges áldozatok informálása és segítése, valamint az ismétlődő viktimizáció megelőzése a szituációs bűnmegelőzés részét (is) képezi (UN Guidelines for the Prevention of Crime, 2002, 6/c. pont és 26/e. pont).

Viktimológiai megközelítésben tehát jelentőséghez jut a szituációs megelőzés, amelyre – a társadalmi megelőzés jelentőségének elismerése mellett – az Európa Tanács is különös figyelmet fordított [Rec (87)19. sz. ajánlás a bűnmegelőzés szervezéséről, Rec (87)21.sz. ajánlás az áldozatok segítéséről és az áldozattá válás megelőzéséről]. Ismeretes olyan megközelítés, miszerint a kettőt összehasonlítva, a szituációs bűnmegelőzés a bűncselekmény „közelebbi” okaival (proximál causes), míg a társadalmi bűnmegelőzés a „távolabbi” okaival (distal causes) kapcsolatos.³¹

A bűnmegelőzés európai formái közül kiemelést érdemel a Finnországban alkalmazott ún. skandináv-

28 Gönczöl K.: A bűnözés társadalmi reprodukciója. In: Gönczöl K. – Kerezi K. – Korinek L. – Lévay M.: Kriminológia – Szakkriminológia. Bp., 2006, 313. o.

29 Szabó A.: A bűnűldözési stratégiáról. Belügyi Szemle. 1988/12. sz., 4. o.

30 Walklate, S.: Community and Crime Prevention. In: Mc Laughlin, E. – Muncie, J. (eds.): Controlling Crime. SAGE Publications, 1996, 305. o.

31 Graham, J.: Crime Prevention Policies in Europe. European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, 1993/2, 128, 131.o.

modell, amelynek többek között az a jellemzője, hogy szorosan kapcsolódik az igazságszolgáltatás rendszerén kívüli megoldásokhoz, valamint közéletet jelent a társadalmi és a szituatív bűnmegelőzés között, továbbá kiemelkedő szerepet kap a közösség biztonságérzetének a kérdése, így a bűnözéstől való félelem csökkentése.³²

A szituációs és a társadalmi bűnmegelőzés összekombinálására nyújt lehetőséget a közösség irányából történő megközelítés, a *közösségi bűnmegelőzés*.³³ Olyan működő közösség létrehozása kívánatos, amely támogatja az integrációt, többek között az elkövetők és az áldozatok rehabilitációját, s ezáltal aktívan részt vesz a bűnmegelőzésben. Mindezt elősegítik a bűncselekménnyel okozott kár jóvátételének különböző formái is. Az ENSZ X. Bűnmegelőzési Kongresszusán, 2000-ben külön workshop került megszervezésre a közösség bűnmegelőzésben betöltött szerepének, s többek között a viktimizáció okainak, illetve rizikófaktorainak a megvitatása érdekében.³⁴ Továbbá az ENSZ bűnmegelőzési elvárásokat tartalmazó 2006. évi rezolúciója -, ahogy a korábbi dokumentumai is – a társadalmi, a közösségre alapozott és a szituációs prevenciót különbözteti meg, de mindhárom irányból hangsúlyozza a viktimizáció megelőzésének fontosságát.³⁵ Magyarországon a társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiájának prioritásai közé tartozik az áldozattá válás megelőzése, amely célkitűzés megvalósítása a szituációs bűnmegelőzési lehetőségeknek és a közösségek helyreállító szerepének a figyelembe vételét is jelenti.

Újabb kihívások és irányok az áldozat-orientált bűnmegelőzésben

Az áldozat-orientált bűnmegelőzés felveti azt a kettős dilemmát, hogy *kiket értünk áldozatokon és mit értünk bűnmegelőzésen*. Mindkét kérdésre válasz adható európai uniós nézőpontból.

- Az áldozatok büntetőeljárásbeli helyzetéről szóló 2001/220/IB sz. kerethatározat 1. cikke értelmében „az áldozat az a természetes személy, aki valamely tagállam büntetőjogába ütköző tevékenység vagy mulasztás közvetlen következményeként sérelmet, így különösen testi vagy mentális sérülést, érzelmi szenvedést avagy gazdasági veszteséget szenvedett”. E definícióhoz képest a magyar büntetőeljárás törvényben meghatározott sértett fogalma egyrészt bővebb, mert jogi személy is lehet sértett, másrészt azonban a természetes személyek körét tekintve szűkebb. Ezért különösen a harmadlagos bűnmegelőzés szintjén hasznosítható – a két definíció kombinációjának tekinthető – az a *komplex áldozat-fogalom meghatározás*, amely a bűncselekmények áldozatainak segítségéről és az állami kárenyhítésről szóló 2005. évi CXXXV. törvényben (Ást.) került kialakításra.³⁶

32 A bűnmegelőzés és a közbiztonság-politika legújabb fejleményei Finnországban 2005. <http://bunmegelozes.easyhosting.hu/szakmai/finnorszag-bunmegelozes.doc>, 2007.11.20, 1-2. o.

33 u. o. 128. o.

34 Tenth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Vienna, 10-17 April, 2000: Background paper on Community involvement in Crime prevention (A/CONF. 187/11); Workshop on community involvement in crime prevention (A/CONF. 187/L.5).

35 Resolution 2006/20 on United Nations standards and norms in crime prevention

36 Az Ást. 1.§ /1/ bekezdése értelmében áldozatnak tekintendő a sértett, valamint az a természetes

A *bűnmegelőzés fogalmát* illetően ugyancsak elfogadásra került az európai uniós megközelítés a társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiájának kialakításakor. Az Európai Közösségek Bizottságának értelmezésében a bűnmegelőzés olyan folyamatos és strukturált együttműködés vagy eseti kezdeményezés, amely hozzájárul a bűnözés, mint társadalmi jelenség mennyiségi és minőségi visszaszorításához. A Bizottság szerint a bűnmegelőzésnek három fő gyakorlati területe van: a bűnalkalmak redukálása, a bűnözést elősegítő társadalmi és gazdasági tényezők csökkentése, az áldozatok tájékoztatása és védelme.³⁷ Az Európai Unióban tehát a hatékony bűnmegelőzési stratégiák közé tartozik az áldozattá válás megelőzésére való törekvés. E koncepcióra épül és működik a társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiája.

Továbbá az Európai Bűnmegelőzési Hálózat létrehozásáról szóló 2001/427/IB határozat értelmében a bűnmegelőzésre a kormány, a hatóságok, a büntető igazságszolgáltatási szervek, a helyi hatóságok és az általuk létesített szakértői szövetségek, a magán- és önkéntes szektorok, a kutatók és a közvélemény bevonásával, valamint a média támogatásával kerül sor.³⁸ Az állami és a magánszféra közötti párbeszéd az Európai Unióban 2007. őszén ismét megerősítést kapott az európai biztonság megteremtése érdekében. Az EU biztonsági politikáinak egyik legfontosabb célja a lakosságot, illetve a létfontosságú infrastruktúrákat fenyegető veszély megelőzése, felderítése és a helyreállítás. A Bizottság jelentősen növelte azokat a forrásokat, amelyek a polgárok biztonságának megteremtéséhez, illetve a bűnözés, a terrorizmus megelőzéséhez szükségesek. Az Európai Unióban az európai biztonsági prioritásokkal kapcsolatban a 2007–2013 közötti időszakra két hétéves keretprogram került kidolgozásra. Ezek közül a „Biztonság és a szabadságjogok védelme” c. keretprogram témakörei: a terrorizmus, a bűnözés elleni küzdelem és a bűnmegelőzés.³⁹

Az áldozat-orientált bűnmegelőzés elsődleges, másodlagos és harmadlagos szintjén is fontos célkitűzés a *lakosság, a közösség biztonságérzetének növelése, illetve a bűnözéstől való félelem csökkentése*, különösen az áldozatsegítő programokkal. Korinek László bűnözési félelmi kutatásokkal kapcsolatos megállapítása szerint az egzaktnak tételezett empiria gyakran ellentmondó következtetéseket eredményezett.⁴⁰ Az 1960-as, 1970-es évektől kezdve elterjedt a bűnözéstől való félelem paradoxonaként ismert koncepcióra hivatkozni (a bűnözéstől azok félnek leginkább, akiknél kicsi az áldozattá válás valószínűsége). E sokak által idézett megközelítés arra visszavezethetően alakult ki, hogy kezdetben az ún. általános bűnözési

személy, aki a bűncselekmény közvetlen következményeként sérelmet, így különösen testi vagy lelki sérülést, érzelmi megrázkódást, illetve vagyoni kárt szenvedett el.

37 Commission of the European Communities, COM (2000) 786 final, 2.2.2.; 115/2003(X.28.) OGY határozat a társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiájáról. Magyar Közlöny 2003/123. szám, 4.2. pont, 9314 .o.

38 Council Decision o 2001/427/JHA on setting up the EUCPN, Art.1(3)

39 A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak a biztonsági kutatásokról és innovációról az állami és magánszféra között folyó párbeszédéről, COM (2007) 511, <http://eur-lex.europa.eu,2007.11.26>, 2-3. o.

40 Korinek L.: Félelem a bűnözéstől. Bp., 1995, 217. o.

félelmet vizsgálták. Az 1990-es évektől azonban a konkrét bűncselekményektől, bűncselekménycsoportoktól való félelemre irányuló vizsgálatok során megkérdőjelezték a korábbi kutatások eredményeit.⁴¹

Klaus Boers szerint a bűnözési félelem komplex vizsgálatára és magyarázatára van szükség, három dimenzióban, azaz társadalmi szinten, a közösség szintjén és az egyéni szinten, amely utóbbihoz az áldozattá válás kockázatának problémaköre is tartozik.⁴²

A viktimizációs kockázat feltérképezése részben az elsődleges, de hangsúlyosabban a másodlagos áldozat-orientált megelőzéshez tartozik. Azt jelenti, hogy ahol élnek az emberek és akikkel élnek, illetve ahogyan élnek, az áldozattá válás szempontjából meghatározó jelentőséggel bír. A viktimológia fejlődése során már korábban megállapításra került, hogy egyes emberek, emberi csoportok esetében bizonyos környezeti tényezők (például lakóhely) vagy személyi jellemzők (például életstílus) miatt az áldozattá válás kockázata magasabb mint másoknál.⁴³

A viktimizációs kockázathoz, illetve a potenciális áldozati körhöz kapcsolódóan több kiemelés látszik indokoltnak:

A viktimizáció rátája magasabb például a városlakók körében, amely következik abból a tényből, hogy a városokban több bűncselekményt követnek el, s ezért sajnos több áldozatnak is kell lennie. A városi bűnözés megelőzése a nemzetközi szervezetek bűnmegelőzési programjának és a magyar prevencióstratégiának is a prioritásai közé tartozik.

Az áldozattá válás kockázata szoros kapcsolatban van továbbá az egyes személyi jellemzőkkel, így az életkorral. A felmérések szerint a bűncselekmények többségénél a 24-25 év alattiak esetében a legmagasabb a viktimizációs ráta, s ez az arány az életkor növekedésével csökken. A férfi és a női nem irányából közelítve – a hivatalos statisztika és a viktimizációs vizsgálatok szerint – az a standardizált megállapítás, hogy a bűncselekmények többségét a férfiak követik el és többnyire ők az áldozatok is. Az egyes bűncselekményeket külön-külön elemezve azonban az *áldozatok nemét* illetően más eredményre jutunk. A viktimizációs kockázat szempontjából jelentőséggel bír a *családi állapot* is. Kutatási tapasztalatok szerint az elváltak, vagy azok, akik soha nem voltak házások, valószínűsíthetően gyakrabban válnak bűncselekmény áldozatává, mint a házások és az özvegyek. A *szociális helyzet*, a *jövedelmi viszonyok* (családi jövedelem, személyes jövedelem), a *munkanélküliség* ugyancsak szerepet játszik az áldozattá

41 Klaus Boers: Crime, fear of crime and the operation of crime control in the light of victim surveys and other empirical studies. Council of Europe, Strasbourg, 7 October 2003, PC-CRC (2003), amely jelentést részletesen ismerteti: Lévay M.: A bűnözéssel, a bűnözéstől való félelemmel és a bűnözéssel szembeni fellépéssel kapcsolatos méretek alakító tényezői – ahogy azt az Európa Tanács 22. Kriminológiai Tudományos Konferenciájának előadói látjuk. In: Emlékkönyv Ferencz Zoltán egyetemi adjunktus halálának 20. évfordulójára (szerk.: Korinek L. – Kóhalmi L. – Herke Cs.), Pécs, 2004, 199-203. o.

42 Lévay M.: i. m. 202. o.

43 Fattah, E. A.: Victims and Victimology: The Facts and the Rhetoric. In: Fattah (ed.): Towards a Critical Criminology. St. Martin's Press, 1992, 32. o.

válásban. A magasabb egyéni, illetve családi jövedelem magasabb viktimizációs rátát jelent a vagyon elleni bűncselekmények (például járműlopás) esetében. Az alacsonyabb jövedelműek, a munkanélküliek pedig nagyobb valószínűséggel személy elleni erőszakos bűncselekmények áldozatává válnak. Ezen utóbbi, nagy arányban konfliktusos bűncselekmények megelőzése érdekében a konfliktusmegoldási technikák elsajátítása az áldozatok körében is fontos célkitűzés lehet.

Rendszeres viktimizációs felmérésekre országos szinten az Amerikai Egyesült Államokban (National Crime Victimization Survey) és Nagy-Britanniában (British Crime Survey) kerül sor. Az ismétlődő Nemzetközi Bűnözés-Áldozat Felmérés (International Crime Victims Survey – ICVS) összehasonlító viktimizációs adatai rendelkezésre állnak,⁴⁴ továbbá 2005-ben Nemzetközi Bűnözés Felmérésre került sor az Európai Unióban is. Ennek eredményei szerint a bűnözés nemkívánatos szintje leginkább az urbanizációval és a fiatalok népességen belüli arányával kapcsolatos. Kiemelést nyert az is, hogy a viktimizáció kockázata bűncselekmény-típusonként eltérő. Egyik hangsúlyos kérdés volt a „gyűlölet-bűncselekmény” áldozatává válása. A bevándorlók 10%-a válaszolt igenlően, mert 2004-ben egyszer vagy többször elszenvedtek az EU-ban ilyen viktimizációt.⁴⁵

Mindezekre figyelemmel fontos az a több Korm. határozatban szereplő feladat-meghatározás, hogy hiteles adatokkal rendelkezünk az ismert és latens bűnözésről, a lakosság szubjektív biztonságérzetéről, továbbá annak hangsúlyozása, hogy az egységes bűnügyi statisztikai adatgyűjtést ki kell egészíteni a rendszeres sértetti adatok megfigyelési körének bővítésével, illetve a bűncselekmények áldozatainak felmérésére vonatkozó kutatásokkal és azok eredményeinek hasznosításával.⁴⁶

Az információk gyűjtése a népesség azon csoportjáról, akik leginkább a bűnözés áldozataivá válnak, már három évtizede az Európa Tanács ajánlásai között szerepel.⁴⁷ A 2006–2010 közötti időszakra vonatkozóan pedig új cselekvési iránnyal találkozhatunk az Európai Unióban is. A bűnözésre, ideértve az áldozattá válást is, valamint a büntető igazságszolgáltatásra vonatkozóan átfogó és koherens EU-stratégia (európai uniós szintű statisztika) kialakítására került sor, elsősorban az Európai Bizottság intézkedései révén.⁴⁸

Kiemelést igényel továbbá az ún. *sebezhető áldozatok* (vulnerable victims) köre. A bűnözés áldozatainak

44 Crime victimization in comparative perspective. Results from the International Crime Victims Survey, 1989–2000 (ed.: Nieuwbeerta, P). Boom Juridische uitgever, Den Haag, 2002

45 The Burden of Crime in the EU. Research Report: A Comparative Analysis of the European Crime and Safety Survey (EUICS) 2005, 2–3.o.

46 Így például: 1002/2003(I.8) Korm.hat. 7. pont; 1009/2004 (II.26) Korm. hat. 4–5. pont; 1016/2007(III.20) Korm.hat. 2. pont

47 Recommendation No.R(87)19 on the organisation of crime prevention. Council of Europe, II/a. pont

48 A bűnözéssel és a büntető igazságszolgáltatással kapcsolatos statisztikákra vonatkozó átfogó és koherens EU-stratégia kialakítása: az EU cselekvési terve a 2006–2010-es időszakra. A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak és az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak. COM(2006) 437,1. pont

nyújtandó segítségről szóló Rec (2006)8.sz. ajánlás szerint a személyiségi jellemzők vagy a bűncselekmény körülményei miatt beszélhetünk különösen sebezhető áldozatokról, akik helyzetükre figyelemmel speciális intézkedéseket igényelnek.⁴⁹ *Személyiségi jellemzők* miatt például a 18 éven aluli, a mentálisan fogyatékos, a mozgássérült személyeket tekintik sebezhető, illetve különösen sebezhető áldozatoknak.⁵⁰ Az első esetkörbe tartozókat kiemelve, a hazai hivatalos statisztikai adatgyűjtés szerint a 14 éven aluliakhoz képest nagyobb a 14-18 év közöttiek sértetté válási aránya az erőszakos és garázda jellegű, valamint a vagyon elleni bűncselekmények tekintetében. A gyermekkorú és a fiatalkorú sértettek részesedési aránya közötti disztancia azonban csökkenő tendenciát mutat, az első csoportba tartozók növekvő száma miatt. Sokkolóan magas a gyermekkorú sértettek aránya a nemi erkölcs elleni bűncselekmények esetén, továbbá az összes gyermekkorú sértetteken belül több mint 40%-os a 10 éven aluliak részesedése.⁵¹ A figyelem és fellépés azért fontos, mert a gyermek fizikai vagy szexuális erőszak áldozatává válása fiatalkori devianciához, bűnelkövetővé váláshoz vezethet.⁵²

*A különösen veszélyeztetett áldozattá tevő bűncselekmények közé tartozik a családon belüli erőszak, amely elleni fellépés ugyancsak a társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiájának egyik prioritása. Kiemelést igényel, hogy az emberölés következtében elhalt személy családtagjait szintén sebezhető áldozatoknak tekintik.*⁵³ A bűncselekmények elszenvetői körében az Európa Tanács – egyetértve az EU és az ENSZ idevágó álláspontjával, – szorgalmazza a közvetett áldozatok elismerését.⁵⁴ Továbbá különösen sebezhető áldozattá válhat az adott személy a *szexuális erőszak*, valamint a *szervezett bűnözési formák*, az *emberkereskedelem* elszenvedése miatt is. Az Európai Unióban külön kezelik a bűnözést általában és a szervezett bűnözést. Az emberkereskedelem elleni küzdelemről szóló 2002/629/IB kerethatározat az ilyen bűncselekmény gyermekkorú áldozatait különösen veszélyeztetettnek tekinti.⁵⁵ S az áldozatok büntetőeljárásbeli jogállásáról szóló 2001/220/IB kerethatározat pedig valamennyi különösen veszélyeztetett áldozatot jogosulttá teszi a helyzetüknek megfelelő speciális bánásmódra (2.cikk

49 Council of Europe Recommendation Rec (2006) 8 of the Committee of Ministers to member states on assistance to crime victims, point 3.4; Explanatory memorandum CM (2006)61, 14 June 2006, point 59-60

50 Explanatory memorandum to the Recommendation Rec (2006) 8 on assistance to crime victims, point 59

51 Tájékoztató az ismertté vált kiemelt bűncselekmények sértettjeiről, valamint a sértettek és elkövetők kapcsolatairól a 2002-2006 években. Kiadja: Legfőbb Ügyészség

52 Kerecsi K.: Egy biztonságosabb Magyarországról: a bűnmegelőzés stratégiája. Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok XXXIV., Budapest, 1997, 15-16.o.

53 The Code of Practice for Victims of Crime. A guide for victims, 1.o. <http://legal-info- legale.nb.ca> 2007.11.27.

54 A Rec (2006) 8.sz. ajánlás megvalósítása során az áldozat közvetlen családtagjait, ideértve a házastársat, élettársat, az általa eltartásra szorulókat, áldozatnak kell tekinteni. Továbbá azt a személyt is, aki azért szenvedett sérülést, mert beavatkozott az áldozat megsegítése, illetve a viktimizáció megelőzése érdekében. Explanatory memorandum to the Recommendation Rec (2006) 8 on assistance to crime victims, point 42-44

55 2002/629/IB kerethatározat az emberkereskedelem elleni küzdelemről, 7.cikk

(2) bekezdés), a mindenkori jogrend alapelveivel összeegyeztethető eszközök alkalmazásával történő tanúvédelemre (8. cikk (4) bekezdés), továbbá arra, hogy vele az eljárásban olyan személy foglalkozzon, aki speciális képzésben részesült (14. cikk (1) bekezdés).

Rátérve a harmadlagos áldozat-orientált bűnmegelőzés kihívásaira, hangsúlyozandó, hogy e prevenció forma szorosan kapcsolódik a büntető igazságszolgáltatáshoz. A büntetőeljárás preventív hatása közismert. Továbbá ismert az is, hogy a bűnmegelőzés fontos jövőbeni útja az áldozatokat felkaroló büntető igazságszolgáltatási rendszer működtetése. Ennek meg kell mutatkoznia a *másodlagos viktimizáció* (secondary victimisation) elkerülésében. Az Európa Tanács Rec(2006) 8. sz. ajánlása szerint olyan viktimizációról van szó, amely nem a bűncselekmény közvetlen eredménye, hanem azt az áldozatoknak a hatóságok, illetve az egyének nem megfelelő viszonyulása okozza (1.3. pont). A Nemzetközi Áldozatvédelmi Kézikönyv (Handbook on Justice for Victims, 1999) is e tágabb megközelítést, – nevezetesen a büntető igazságszolgáltatási rendszertől és a társadalomtól elszenvedett másodlagos viktimizációt – tartalmazza. Lényege, hogy a bűncselekmény elszenvedését követően nem a kívánatos módon viszonyulnak az áldozathoz, avagy a pozitív megnyilvánulásra rossz időpontban kerül sor. Az Európai Unióban is felismerést nyert, hogy sok áldozat kétszer sérül, először mint a bűncselekmény, másodszer mint az igazságszolgáltatási rendszer áldozata. A cél mindenképpen az lenne, hogy ne viktimizálják újból az áldozatot. A szekunder károsodás még súlyosabb lehet, mint a primér. Ennek megelőzésében már most is alapvetően fontos a rendőrség szerepe, s különösen fontos a sértett pártfogó ügyvédi képviselők a büntetőeljárásban, illetve a bűncselekmény elszenvedőjének rehabilitációja a közösségben.

A Rec(2006) 8.sz. ajánlás megalkotásával az Európa Tanács egyik fontos célkitűzése az *ismétlődő viktimizáció megelőzése*. Ezzel összefüggésben került kifejtésre az is, hogy – a korábbi R(87)21.sz. ajánlástól eltérően – a hangsúlyt nem a bűnözés megelőzése általában, hanem a *bűnözés csökkentése* (crime reduction) jelenti. A bűnözés csökkentése szélesebb körű célkitűzés abban az értelemben, hogy az egész közösséggel kapcsolatos, s nem csupán a bűncselekmény áldozatait érinti.⁵⁶ Az új ET-ajánlás értelmében ismétlődő viktimizációról akkor van szó, amikor ugyanazon személy sérelmére, meghatározott idő alatt egynél több bűncselekményt követnek el.⁵⁷ Európai kutatások arra mutattak rá, hogy akinek a sérelmére egyszer bűncselekményt követtek el, felerősödik annak a veszélye, hogy ugyanazon személy sérelmére, illetve háztartásban hasonló bűncselekményt újból elkövetnek.

Az 1992. évi brit bűnözéscsökkentés kapcsán mutattak rá például arra, hogy egyfelől az összesített áldozatok fele ismétlődő viktimizációt szenvedett el, másfelől pedig az összes bűncselekmény 81%-a az ő sérelmükre valósult meg.⁵⁸ Az idevágó *bűncselekményi körnél* az elsők között szerepel a betöréses lopás, s

⁵⁶ Explanatory memorandum point 16, 18, 34, 35

⁵⁷ Rec(2006) 8, point 1.2

⁵⁸ Walklate, S.: Risk and Criminal Victimization. A Modernist Dilema? British Journal of

annak mindkét formája, azaz a lakásbetörés és a kereskedelmi egységek sérelmére elkövetett is, továbbá az autóval kapcsolatos deliktumok, a fegyveres rablás, a családon belüli erőszak, a faji alapon történő támadás, erőszakoskodás, testi sértés és rongálás.

A szakirodalomban többen rámutattak a *többszörös áldozattá válás* jellemzőire, amelynek lényege, hogy a viktimizáció újabb áldozattá válásra hajlamosít.⁵⁹ S e megállapítás helytálló nem csak a személy elleni erőszakos bűncselekmények, illetve szexuális visszaélések, járműlopások stb. terén, hanem a lakásbetörések kapcsán is. Akinek a sérelmére egyszer elkövettek lakásbetörést, az ismétlődő viktimizáció veszélye négyszer magasabb, mint akkor, ha illet még nem szenvedett el.⁶⁰ Vagyis másképpen fogalmazva, a viktimizáció első számú predetermináló tényező a további viktimizáció szempontjából,⁶¹ s az előző áldozattá válás előrevetíti a későbbi bűncselekmény veszélyét.⁶²

Az ismételt viktimizáció jellemzője, hogy az első bűncselekményt rendszerint gyorsan követi a második. Az ismétlődésre tehát rövid időn belül számítani lehet. Az angol Belügyminisztérium szerint az ismételt viktimizáció kiterjedése különböző bűncselekmények szerinti bontásban a következő lehet:⁶³

Lakásbetörés: az egyszer már ilyen bűncselekményt elszedett személy(ek) lakhelye négyszeresen veszélyeztetettebb az újbóli viktimizáció által, mint a sértetlen lakhelyek.

Családon belüli erőszak: a feltevések szerint a nők sérelmére elkövetett ilyen erőszakos megnyilvánulások csupán 10 %-a egyszeri cselekmény, míg 90 %-os arányban rendszeres, igen gyakran eszkalálódó bántalmazásról van szó.

Erőszakoskodás: egy Sussexben levő iskolában végzett felmérés szerint a tanulók 9-10 %-át hetente vagy még gyakrabban bántalmazták.

A lakásbetörések eseteiben kimutatható *ismételt viktimizáció és a bűnmegelőzés kapcsolatára* koncentrálna kiemelés igényel, hogy a kutatások szerint igen gyakran ugyanarra a helyre visszatérnek a bűncselekmény újbóli elkövetése végett.⁶⁴ Benett, kutatása során⁶⁵ a betöréses lopás elkövetőivel készített interjút, akik az elkövetés okai között az alacsony kockázatot, kifizetődőséget és a könnyű bejutást említették. Az általa megkérdezettek többsége egyébként visszatért a korábbi helyszínre. Ericsson 21

Criminology. Vol.37, 1997, No.1, 35.o.

59 E.A. Fattah: Victims and Victimology: The Facts and the Rhetoric. In: Fattah (ed): Towards a Critical Victimology St. Martin's Press, 1992,39.o.

60 Cressida Bridgeman, Louise Hobbs: Preventing Repeat Victimization: the police officers' guide. Home Office, Police Research Group, 1998, 2. o.

61 Pease, K.: Repeat Victimization: Taking Stock. Home Office, Police Research Group, Crime Detection and Prevention Series Paper 90, London, 1998, 3. o.

62 Részletesebben: Ellingworth, D. - Farrell, G. - Pease, K.: A Victim is a Victim: Chronic Victimization in Four Sweeps of the British Crime Survey. British Journal of Criminology, 35, 1995.

63 Cressida Bridgeman, Luise Hobbs: Preventing Repeat Victimization: the police officers' guide. Home Office, Police Research Group, 1998, 2.o.

64 Ken Pease: Repeat Victimization... id. mű, 10. o.

65 Részletesebben: Benett, T.: Identifying, Explaining and Targeting Burglary Hot Spots. European Journal of Criminal Policy and Research, 1995, No.3, 113-123. o.

többszörös lakásbetörőt kérdezett meg egy észak-angliai börtönben. A válaszadók 76 %-a bizonyos idő elteltével 2-5 alkalommal visszatért. S az okok között említették, hogy az adott lakásbetörés kis kockázattal járt, a ház sajátosságait már ismerték, a kitűzött cél könnyen elérhetőnek tűnt, illetve még további dolgokat kívántak ellopni.⁶⁶ Hasonló következtetésekre jutott az a kutatói csoport is, amelynek tagjai 186 betöréses lopás miatt elítélt személyt kérdeztek meg arról, hogy követtek-e el, ismételt lakásbetörést. Az igennel válaszolók száma feltűnően magas volt (86), de elgondolkodtató az is, hogy a válaszadók kb. 1/3-a (57) ugyanazon célpont ellen követte el az ismételt lakásbetörést.⁶⁷

Egy Németországban végzett felmérés szerint az önbevallással ismertté vált bűncselekmények több mint két-harmada (70 %) a lakosság 14 %-a sérelmére valósult meg. Az erőszakos bűncselekményeket tekintve pedig, azok közel felét (45 %) a lakosság 17 %-a szenvedte el.⁶⁸

A bűnmegelőzés keretében az ismétlődő viktimizációra koncentrálnak több előnye is van, hiszen szinte automatikusan ráirányul a figyelem a bűnügyileg fertőzött helyekre, s azokra a személyekre, akiket a jövőbeni viktimizáció fokozottabban fenyeget. Ezért különösen fontosak az áldozatnak nyújtandó segítség formái. A további viktimizáció elkerülését szolgáló megoldások is az áldozatsegítés lényeges részét képezik.

Ugyanakkor az áldozat-orientált bűnmegelőzés összekapcsolódhat az elkövető-orientált bűnmegelőzéssel is. Hiszen az elkövetők és az áldozatok között – a lakosság és a bűnözés bizonyos részét tekintve – nem szigorú dichotomiáról van szó, mert a két személyi kör nem mindig zárja ki egymást, hanem jelenthetnek részben átfedő, homogén közeget is.

66 U. Ericsson: Straight from the Hourse's Mouth. Forensic Update, 1995, 23. o.

67 Pease, K.: Repeat Victimization... id. mű, 10-11. o.

68 Explanatory memorandum, point 128.

Dr. Misi László

EURÓPAI MÉRCE A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN V/D. RÉSZ

A tisztességes tárgyaláshoz/eljáráshoz való jog sine qua non-ját, további elemét, feltételét a 6. cikk 2. pontja fogalmazza meg, s ez nem más, mint az ártatlanság véelme (Be. 7. §): „Minden bűncselekménnyel gyanúsított személyt mindaddig ártatlannak kell vélelmezni, amíg bűnösségét a törvénynek megfelelően meg nem állapították.”

Az Egyezmény szövege nem hagy kétséget afelől, hogy az ártatlanság véelme csak a bűncselekménnyel gyanúsított személyt illeti meg, s azt az eljárási természetű parancsot fogalmazza meg, amely szerint a hatóságnak/a bíróságnak nem abból a feltevésből vagy meggyőződésből kell kiindulnia, hogy a bűncselekménnyel gyanúsított személy elkövetette a gyanúsítása során terhére rótt bűncselekményt, hanem éppen fordítva abból, hogy ártatlan. Annak a bizonyítása, hogy valaki bűnös, a közvádлот, az ügyészt terheli (Be. 4. §). Az ő kompetenciája, kötelessége, hogy az ártatlanság véelmét a bíróság, nyilvánvalóan a pártatlan bíróság előtt megdöntse (6. cikk 1. pont).

Az Egyezmény 6. cikkének 2. pontja ugyanakkor nem teljesen zárja ki az olyan ténybeli és jogi véelmeket, amelyekkel szemben a terheltnek kell bizonyítani ártatlanságát. A magyar jog azonban – szemben például az angollal, franciával – általában ésszerű határok között sem tolerálja a bizonyítás terhének a terheltre való áthelyezését, kivéve a Btk. 77. § (3)-(4) bekezdését.

A 6. cikk 2. pontja tehát mindenekelőtt eljárás jogi garancia, amely nem csupán az eljárás tárgyalási szakaszában bír relevanciával, hanem az eljárás egészében, sőt az eljárás megszüntetését követően, s a büntetőeljáráson kívül is.

Az esetjog mindenképp a terhelt/a gyanúsított/a vádlott fogalmát tisztázza az eljárás egésze, illetve az eljárást követő „szakasz” alapul vételével.

Az Egyezmény 6. cikkének 2. pontja vonatkozásában terheltnek/vádlottnak kell tekinteni nem csupán azt, akit meggyanúsítottak, hanem azt a személyt is, akinek a helyzetére valamely intézkedésnek fontos következményei vannak. Vagyis megállapítható például a 6. cikk 2. pontjának sérelme akkor is, ha büntetőjogi elítélésre nem került sor annak ellenére, hogy a felmentés vagy az érdemi eljárás hiánya általában – nyilvánvalóan – kizárja ennek az eljárási garanciának a sérelmére való hivatkozást.

(Hegney és Me Guinness, valamint Qinn Írország elleni ügye – BH. 2002/4.)

„Gyanú alapján az eljárás megszüntetését követően büntetést, vagy büntetésként alkalmazott intézkedést nem lehet kiszabni. A Minelli ügyben az eljárás elvülés miatti megszűnése után a perköltségek egyrészét a terheltre rótták ki, akinek ezen felül még a panaszosnak is költségtérítést kellett fizetnie azzal az indokkal, hogy valószínűleg elítélték volna, ha az eljárást lefolytatják ellene. A Bíróság megítélése szerint a határozat megsértette a 6. cikk 2. pontját ... ilyen döntés a büntetéssel egy tekintet alá esik és ilyen módon a bűncselekménnyel gyanúsított személyt bűnösnek tekintette”. (Tanulmányok az Emberi Jogok Európai Egyezménye legfontosabb rendelkezéseihez kapcsolódó strasbourgi esetjogról (...) 118. oldal 101. pont)

Az esetjog azonban leginkább abban a részében szolgáltat gazdag ismereteket, amely az eljárás egésze, a védelőkészítési és a tárgyalási szakasz vonatkozásában értelmezi a 6. cikk 2. pontját.

Amit legelőször ki kell emelni az esetjogból, az az ártatlanság vélelmének és az önvád tilalmának (Be. 8. §), a vallomás megtagadásához való jognak a (Be. 117. § (2) bek.) szoros összefüggése

„... bármely megvádolt személynek joga van a hallgatásra és arra, hogy ne kelljen vallania saját maga ellen.” Ez általánosan elfogadott nemzetközi elv, ami alapvető az Egyezmény 6. cikkében megfogalmazott tisztességes eljárás szempontjából. Ennek értelme többek között abban rejlik, hogy megvédje a „megvádolt személyeket” attól, hogy a hatóságok visszaélészerűen kényszeríthessék őket, s ezáltal hozzájárul ahhoz, hogy elkerülhetők legyenek a visszaélések az igazságszolgáltatás során, valamint, hogy teljesüljenek a 6. cikk célkitűzései. Az a jog, hogy nem kell valakinek saját maga ellen vallania, azt feltételezi, hogy a vádhatóság úgy akarja megalapozni érvelését, hogy nem folyadik kényszerítés vagy sanyargatás útján szerzett bizonyítékokhoz a „megvádolt személy akarata ellenére”. (Seires Franciaország elleni ügye – E.J.F. 1998/4.)

A közrend és a közbiztonság védelméhez fűződő érdekek, a terrorcselekmények sem adhatnak felmentést ezek alól az elvek, tilalmak alól. (Hegney és Me Guinness, valamint Qinn Írország elleni ügye – BH. 2002/4.)

A másik, ami az esetjogból kiemelendő, míg több, a bizonyítékok szabad mérlegelését lehetővé tevő

országban kifejezett lehetőségük van a bíróságoknak mérlegelniük a vádlott magatartását, így azt ahogyan védekezik, hogy mikor tesz vallomást, mikor nem, a hazai jogban nem megengedett.

A Bíróság arra a kérdésre, hogy a terhelt hallgatása az egyezményes jogok sérelme nélkül értékelhető-e a terhére, mindenekelőtt általános választ adott: erre „csak az adott eset összes körülményei alapján lehet helyes választ adni. Figyelemmel kell lenni az ügy egyedi jellemzőire, arra, hogy a hazai bíróság milyen jelentőséget tulajdonított a terhelt hallgatásának a bizonyítékok értékelése során, s arra is, hogy a hallgatás mennyiben volt valamilyen kényszer következményének tekinthető”.

De ugyanakkor konkrétan, s egyértelműen is leszögezte:

„Mindenképpen ellentétes a hallgatáshoz való joggal, ha a vádlott elítélése kizárólag vagy túlnyomó részben hallgatásán, a vallomástétel megtagadásán vagy éppen a vádlott saját vallomásán alapul. Ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy a hallgatáshoz való jog nem lehet akadálya annak, hogy a gyanúsított hallgatását – olyan körülmények fennállása esetén, amelyek egyértelműen magyarázatát igénylik – a vád által szolgáltatott bizonyítékok megalapozottságának vizsgálata során figyelembe vegyék”. Ezek az eljárásjogi biztosítékok annak megakadályozására szolgálnak, hogy a terhelt (fogva tartás alatti) hallgatásából jogellenesen vonjanak le terhelő következtetést.

(Averitt Egyesült Királyság elleni ügye – EJF. 2001/2., BH. 2002/4.)

A nemzeti bíróság tehát csupán azon egyszerű ténynél fogva nem juthat arra a következtetésre, hogy a vádlott bűnös, mivel az inkább a hallgatást választotta. Ez csak akkor következhet be, ha „a terhelő bizonyítékok olyanok, hogy azokra a vádlottnak – ha abban a helyzetben van – magyarázatot kell adnia és a magyarázat hiánya egyszerű jőzan ésszel végiggondolt indokolással lehetővé teszi azt a következtetést, hogy nem látszik semmiféle más lehetséges magyarázat mint az, hogy a vádlott bűnös”.

(John Murray Egyesült Királyság elleni ügye – BH. 1996/6.)

A Bíróság ugyanakkor egy magyar vonatkozású ügyben azt állapította meg, hogy

„Mivel a hazai bíróság semmilyen negatív következtetést nem vont le abból, hogy a terhelt a bíróság előtt nem tett vallomást, a védelemhez fűződő, különösen a hallgatáshoz fűződő jogát nem sértették meg”.

(Tánczos Gábor kontra Magyarország – BH. 2005/8.)

Az esetjog egy további része az „egyes bizonyítások felajánlásával”, illetve azzal a kérdéssel kapcsolatos, hogy az ezekre való kötelezés nem sérti-e az ártatlanság véelmét.

A nemzetközi fórumok megítélése szerint a hatóságok által a vádlottnak de facto biztosított lehetőségek annak bizonyítására, hogy nem bűnös, önmagában nem állnak ellentétben az ártatlanság véelmének elvével, így pl. az ittassággal gyanúsított gépkocsivezető vérvizsgálat elvégzésére való kötelezése sem ellentétes az Egyezményvel.

„Annak ellenére, hogy a vérvizsgálatra kötelezés beavatkozást jelent az Egyezmény 8. cikkébe, a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jogba (is), e beavatkozás mások jogainak és szabadságának védelme érdekében szükséges és törvényben meghatározott”. (X-nek Hollandia elleni ügye – BH. 1996/5.)

A Bíróság egy másik eseti döntésében pedig arra mutatott rá, az ártatlanság védelme nem szenvedett sérelmet azáltal, hogy két pszichiáter szakértőt kihallgattak a hatóságok, akik „tipikusan abból a munkahipotézisből indultak ki”, hogy a terhelt a vád tárgyává tett bűncselekményeket elkövette.

„A pszichiátriai vizsgálat célja ugyanis nem a bűnösség megállapítására irányul, hanem arra a kérdésre, hogy a terhelt szenved-e mentális vagy pszichológiai rendellenességben, s ha igen, volt-e kapcsolat ezen rendellenesség és a vád tárgyává tett bűncselekmények elkövetése között, illetve arra, hogy a terhelt mennyire veszélyes. A munkahipotézis tehát nem is lehet más egy olyan kérdés esetén, mint amelyik egy elmebeli rendellenesség és az eljárás tárgyát képező bűncselekmény közötti kapcsolatra irányul”. (Bernard Franciaország elleni ügye – BH. 1999/3.)

A kényszerintézkedések körében már volt szó az ártatlanság vélelméről, a személyi szabadságot elvonó és korlátozó kényszerintézkedések és a közte levő szoros összefüggésről, nevezetesen arról, hogy minél hosszabb ideig tart az ítéletet megelőző őrizet/előzetes letartóztatás annál inkább sérül(het) az ártatlanság vélelmének elve.

Nem volt azonban kifejtés tárgya az a tétel, amely szerint az ártatlanság védelme, bár lényegét tekintve eljárási jogi garancia, a büntetőeljáráson kívül is érvényesül. Ez a tétel összefügg azzal a kérdéssel is, hogy az ártatlanság vélelmének elvét a bírón kívül megsértheti-e más valaki, más hatósági személy, így a rendőr, illetve az ügyész is.

Az nyilvánvalóan nem képezheti vita tárgyát, hogy az a bíró, aki a priori bűnösnek ítéli a vádlottat, avagy sejteti ezt a feltételezést, megsérti az ártatlanság vélelmét. De így jár az a rendőrtisztviselő és ügyész is, ha ezt teszi, ha miközben a vád bizonyításán munkálkodik, megfelelkezik az ártatlanság vélelméről.

S ugyancsak megsérti, megsértheti az ártatlanság vélelmét akkor is, amikor a nyilvánosság előtt beszél, a nyilvánosságot – kötelezettségénél fogva – tájékoztatja a büntényről, s arról, hogy annak „elkövetőjeként” ki(kik) jöhet(nek) szóba.

A 6. cikk 2. pontja a Bíróság gyakorlata szerint nem akadályozza – nem akadályozhatja – meg a hatóságokat abban, hogy a nyilvánosságot tájékoztassák, de megköveteli, hogy ezt „teljes diszkrécióval és az ártatlanság vélelmének tiszteletben tartásával” tegyék.

„A rendőrség tisztviselői adott ügyben egy sajtókonferencián... anélkül, hogy kijelentéseiket fenntartással vagy árnyaltabban tették volna, a terheltet gyilkosságban való bűnrészesnek minősítették, ezzel

bűnösségét kinyilvánították, megsértették az Egyezmény 6. cikkének 2. pontját”. (Allenet de Ribemont Franciaország elleni ügye – EJT. 1997/3.)

De vannak ennél bonyolultabb megítélésű esetek is. Ilyen az, amikor az ügyben eljáró ügyész például a terhelt „megalapozott bűnösségéről” tett/tesz említést.

A Bíróság egy ilyen ügyben miután hangsúlyozta, hogy az ártatlanság véelme ugyan megköveteli a hatóságok, s tisztségviselők részéről a „nagyfokú elővigyázatosságot” az általuk használt kifejezések kapcsán abban az esetben, ha a terhelt bűnösségét jogerős ítélet még nem állapította meg, leszögezte, illetve az alábbi szempontoktól tette függővé a kijelentésnek az ártatlanság véelme szempontjából való megítélését:

„(...) mindazonáltal nem kizárólag a hatóság által használt kifejezéseket kell önmagukban megvizsgálni, hanem figyelembe kell venni azokat a körülményeket is, amelyek keretében az adott kifejezés elhangzott” ahhoz, hogy el lehessen dönteni, sérelmet szenvedett-e az ártatlanság véelme.

„(...)Az ügyész kijelentése – az adott esetben – nem magától a büntetőeljárástól független környezetben hangzott el, amilyenek például egy sajtótájékoztatót lehetne tekinteni, hanem ezen eljárás egyik kezdeti szakaszában meghozott döntés indokolása keretében,...a kifejezés használata nem volt szerencsés, bár megalapozott volt (...) az ügyész lényegében nem arra célzott, hogy a bizonyítékok megalapozzák a terhelt bűnösségét, hanem arra, hogy az ügy iratai az érintett bűnösségére utaló kellő számú bizonyítékot tartalmaznak és így lehetővé teszik az eljárás bírósági szakba utalását”. (Daktaras Litvánia elleni ügye – BH. 2001/12.)

(Folytatása következik)

(ÖSSZEÁLLÍTOTTA DR. VOKÓ GYÖRGY)

ÚJ EURÓPAI BÖRTÖNSZABÁLYOK ÉS MAGYARÁZATUK (V. RÉSZ)

Higiénia

19. Szabály: 19.1. A büntetés-végrehajtási intézet valamennyi helyiségét mindenkor jól karbantartott és tiszta állapotban kell tartani.

19.2. Fogvatartott számára kijelölt zárkáknek vagy más helyiségeknek a befogadásakor tisztáknak kell lenniük.

19.3. A fogvatartottaknak nehézség nélkül és intimitásuk tiszteletben tartásával kell hozzájutniuk a tisztálkodási létesítményekhez.

19.4. A fürdő- és tusoló létesítményeknek elegendő számban kell rendelkezésre állniuk ahhoz, hogy azokat minden fogvatartott használhassa, az éghajlathoz igazodó hőmérsékleten, lehetőség szerint napi, de legalább heti kétszeri gyakorisággal (vagy ennél gyakrabban, ha szükséges), az általános higiéniai előírásoknak megfelelően.

19.5. A fogvatartottaknak ügyelniük kell személyiük, ruházatuk és szállásuk tisztaságára és rendezettségére.

19.6. A büntetés-végrehajtási hatóságoknak a fogvatartottak rendelkezésére kell bocsátaniuk az ennek eléréséhez szükséges eszközöket, különösen tisztálkodási eszközöket, valamint háztartási felszereléseket és tisztítószereket.

19.7. Speciális intézkedéseket kell foganatosítani a nők speciális higiéniai szükségleteinek kielégítésére.

A 19. szabály a helyiségek tisztaságára és a fogvatartottak személyes higiénéjére helyezi a hangsúlyt. A higiénia fontosságát a büntetés-végrehajtási intézetekben az Emberi Jogok Európai Bírósága hangsúlyozta, amelynek joggyakorlata kimondja, hogy a higiénia hiánya és az egészségtelen feltételek, amelyek a

büntetés-végrehajtási intézetek zsúfoltságához is társulnak, a megalázó bánásmód egyik formájának is tekinthetők [lásd a Kalashnikov kontra Oroszország (a kérelem száma: 47095/99 – 2002.07. 15.), Peeres kontra Görögország (a kérelem száma: 28524/95 – 2001. 04. 19), Dougoz kontra Görögország (a kérelem száma: 40907/98 – 2001. 03. 06.) ügyekben hozott ítéleteket]. A CPT másrészről kimondta, hogy „A megfelelő WC-re jutás a kívánt időpontban és a jó higiéniai feltételek megtartása az emberi környezet alapvető fontosságú eleme” [2. Általános Jelentés, 49. bekezdés, CPT/Inf (92) 3].

A büntetés-végrehajtási intézetek tisztasága és a személyes higiénia közvetlenül összefügg, mert a büntetés-végrehajtási intézeteknek a fogvatartottak rendelkezésére kell bocsátaniuk azokat az eszközöket, amelyekkel személyük és szállásuk tisztaságáról gondoskodhatnak, amint azt a 19. szabály megköveteli. Fontos, hogy a hatóságok általános felelősséget vállaljanak a higiéniaért, ideérve a zárkák belsejét is, ahol a fogvatartottak alszanak, és ezeknek a zárkáknak a tisztaságát a fogvatartottak befogadása alkalmával is biztosítsák. Ezzel szemben, minden fogvatartottnak, ha képes rá, őrködni kell a személyének és közvetlen környezetének tisztasága és rendezettsége fölött. Bár a szabályok kifejezetten nem említik a fogvatartottak szakállát, mint korábban, a személyes tisztaság és rendezettség a szőrzet gondozását is magában foglalja, különösen a szakáll nagyságát és a borotválkozást illetően, amelyhez a hatóságoknak megfelelő eszközöket kell rendelkezésre bocsátaniuk. A fej borotválása azonban, mind módszeres gyakorlatként, mind pedig fenyítő büntetésként elfogadhatatlan, mert a fogvatartottakra nézve jellegénél fogva megalázó intézkedés (lásd a Yankov kontra Bulgária ügyet; a kérelem száma: 39084/97, 2003. 12. 11.).

A nőknek a 19.7. szabályban említett higiéniai igényei figyelembe vétele különösen azt követeli meg, hogy a nők higiéniai-védelmi eszközökhöz és pénzhez jussanak, ahhoz, hogy ezekkel rendelkezzenek. Intézkedéseket kell foganatosítani annak érdekében, hogy a várandós vagy szoptató nők heti két alkalomnál többször fürödhessenek vagy tusolhassanak.

A higiéniaát illetően különösen fontos annak biztosítása, hogy a fogvatartottak különböző higiéniai létesítményekhez, például fürdőhöz és tusolókhöz jussanak. A büntetés-végrehajtási hatóságoknak tehát ügyelniük kell arra, hogy ezeket a lehetőségeket rendelkezésre bocsássák, és szavatolják a fogvatartottak számára a bejutást.

Ruházat és ágynemű

20. Szabály: 20.1. Minden olyan fogvatartottat, aki nem rendelkezik megfelelő saját ruházattal, el kell látni az éghajlathoz igazodó ruházattal.

20.2. Ez a ruházat nem lehet sem lealacsonyító, sem megalázó.

20.3. Ezt a ruházatot jó állapotban kell tartani és szükség esetén pótolni kell.

20.4. Amikor fogvatartott eltávozási engedélyt kap a büntetés-végrehajtási intézetből, nem kényszeríthető arra, hogy fogvatartotti minőségéről árulkodó ruházatot viseljen.

A ruházat és az ágynemű kérdése szorosan kapcsolódik a higiénia kérdéséhez: a nem megfelelő ruházat és a rosszul gondozott ágynemű olyan feltételek kialakulásához vezethet, amelyek ellentétesek az Európai Emberi Jogi Egyezmény 3. cikkével. A 20. és a 21. szabályokban megfogalmazott specifikus rendelkezések meghozandó konkrét intézkedéseket jelölnek meg a büntetés-végrehajtási hatóságok számára az ilyen feltételek kialakulásának elkerülése végett. A tisztasági normák megkövetelik például, hogy az alsóruházatot olyan gyakran cseréljék és mossák, ahogyan azt a higiénia megköveteli.

Meg kell jegyezni, hogy a 18. szabályt a 97. szabály kontextusában kell olvasni, amely a nem elítélt/előzetes letartóztatásban lévő fogvatartottak számára megadja azt a lehetőséget, hogy a saját ruházatukat viseljék. A szabályok nem foglalnak állást az elítéltek kötelező formaruha-viseléséről. Nem tiltják ezt a gyakorlatot és nem is bátorítják. Ha azonban az elítélteknek formaruhát kell viselniük, annak meg kell felelnie a 20.2. szabályban írt követelményeknek.

Ez a szabály a fogvatartottak méltóságának tiszteletben tartását hangsúlyozza a börtönben kapott ruházat szempontjából. Amikor formaruhával látják el őket, annak nem szabad lealacsonyító vagy megalázó jellegűnek lennie: a „fegyenc” groteszk (karikatúraszerű) képét adó egyenruhák tehát tilosak. A fogvatartottak méltóságának tiszteletben tartása azt is megköveteli, hogy azok a fogvatartottak, akik (a börtönből) eltávozási engedéllyel rendelkeznek, ne kényszerüljenek olyan ruházatot viselni, amely őket, mint fogvatartottakat azonosíthatóvá teszi. Különösen fontos megfelelő ruházattal ellátni őket akkor, amikor bíróság előtt kell megjelenniük.

A 20.3. szabályban írt rendelkezés, amely szerint a ruházatot jó állapotban kell tartani azzal a kötelezettséggel jár, hogy meg kell hozni az ahhoz szükséges intézkedéseket; a fogvatartottak moshassák és megszáráthassák ruházatukat.

21. Szabály: Minden fogvatartottnak külön ággyal és megfelelő egyéni, hibátlanul karbantartott és a tisztaság biztosításához kellően közeli időpontokban cserélt ágyneművel kell rendelkeznie.

A 21. szabály semmiféle magyarázatot sem igényel. Az ágyak és az ágynemű gyakorlati szempontból igen fontos a fogvatartottak számára. Ebben a szabályban ágynemű alatt fogvatartottnaként egy ágy minden standard tartozékát kell érteni (ágybetét, matrac és takaró).

(Folytatása következik)

DR. BÓCZ ENDRE

KÖZVÁDLÓI MŰKÖDÉS – NEMZETKÖZI KÖVETELMÉNYEK

IV. RÉSZ

AZ ÉSZAK-ÍR KÖZVÁDLÓI SZOLGÁLAT (A PPSNI)

Kialakulás és szervezet

Az Észak-Írországi Közvádloi Szolgálat ugyan fiatal szervezet, de viharos múlt van a háttérben és fontos vonásai még nem is bontakoztak ki. Mégis figyelemre méltó; az angolszász jogi kultúrának azt a sajátosságát ugyanis híven tükrözi, hogyan törnek maguknak utat a hagyományok között a tapasztalatok. Szélesebb – és talán merészebb – általánosítást megengedve magunknak, azt is láthatjuk benne, hogyan közeledik egymáshoz gyakorlati síkon intézményi és funkcionális területen az Európában ismert két jogrendszer.

Ismeretes, hogy Írorszáiban évszázadok óta vallási ellentétek szabdalták a társadalmat, s ezek – nemzeti függetlenségi mozgalmakkal társulva – állandónak mondható zavargások talajává váltak.

A közönség megosztottsága a magánvádra alapozott büntető igazságszolgáltatási modell Angliától és Walestől eltérően itt már a XIX. század elején működésképtelennek bizonyult, s ezért már akkor létrehozták az *ír Attorney General* irányítása alatt a királyi *solicitorok* hivatásos testületét, s a vádemelésről ők döntöttek, továbbá ők igazították el a vádat képviselő királyi jogtanácsot a vád képviselétét illetően. Közben Írorszáiban is kiépült a hivatásos rendőrség, s a sommás eljárásokban az emelt és képviselt vádat – Dublint kivéve – az egész országban. Míg tehát „*Angliában és Walesben a törvények érvényesítésének rendszere igazodott fokról-fokra a változó társadalomhoz, Írorszáiban átgondolt politika gyanánt vezették be a jogalkalmazói hivatás rendszeresítését*” – írják a szerzők. Írország 1921-es önállósulása után a szervezet felépítése hasonló maradt, a királyi *solicitorok* és a királyi jogtanácsosok Észak-Írország *Attorney*

General-jának voltak felelősek. Minden megyében volt *Királyi Solicitor*. A magisztrátusi bíróságok előtt a nyomozást végző rendőr, bonyolultabb ügyekben a körzeti rendőrfelügyelő lépett fel vádlóként, kivéve a kis számú politikai vagy vallási színezetű bűnügyet, amelyben a rendőrség a vádlói feladat ellátására *királyi solicitor*t kért fel. A rendőrség és a *királyi solicitor* egymásközi viszonya homályos, ám úgy tűnik, mindegyik az *Attorney General* irányítása alá tartozott.

Ennek a rendszernek a társadalmi támogatottsága vészesen meggyengült; nem tekintette tárgyilagosnak a szembenálló társadalmi csoportok egyike sem. Kineveztek egy bizottságot 1969-ben, amely azt javasolta, hogy a skót rendszert kellene bevezetni, a nyomozást és a vádhatósági jogkört el kellene különíteni. Ezután a kérdés további vizsgálatára egy munkabizottság alakult, amely elvetette a skót rendszer átvételét, de teljes szívvel támogatta, hogy a rendőrség a vádemelés felől – kis jelentőségű ügyektől eltekintve – ne dönthesse, és a komoly ügyeket főfoglalkozású jogászok intézzék. Tétélesen felsorolták, mely ügyeket kellene a tervezett közzvádlói hatóság kezébe adni. Javasolták, hogy a *királyi solicitorok* hivatalait olvassák a DPP mellé létesítendő Közzvádlói Hivatalba, s minden vádló működéséért a DPP legyen felelős. A javaslat szerint a vádat a rendőrség fogalmazta volna meg, de a vádemelés felőli és az eljárás formájára vonatkozó döntés a közzvádlóra tartozna. A munkabizottságban az az elképzelés fogalmazódott meg, hogy a vádemelés felőli döntés kizárólag az új hivatal hatásköre legyen, kivéve az olyan ügyeket, amelyekre vonatkozóan törvény – egymásközi viszonyuk szabályozásától függően, amire azonban nem tettek javaslatot – az *Attorney General* vagy a DPP jóváhagyását írja elő, attól függően, hogy a viszonyuk hogyan alakul.

A kormány a javaslatokat általában elfogadta és három hónapon belül elkészült a törvényjavaslat is. Az Észak-Írországi Parlamentben egyetlen kérdés váltott ki sok vitát: az *Attorney General* és a DPPNI viszonya. A javaslat első verziója szerint – a CPS-re vonatkozó angol törvény szövegének megfelelően a DPPNI is az *Attorney General* „irányítása alatt” látná el feladatát. Ezt azután úgy változtatták meg, hogy „a DPPNI feladatkörének kötelességszerű ellátásért az *Attorney General*nak felelős.”

A javaslat parlamenti tárgyalása azonban – az Észak-Ír Parlament elnapolása és az ország közvetlen kormányzat alá vonása folytán – elmaradt, és az Észak-Írországi *Attorney General* funkcióit Anglia és Wales *Attorney Generalja* látta (és látja) el, de a benne foglalt szabályozás rendeleti úton bevezetésre került. Ebben viszont a vitatott szabály úgy szól, hogy a DPPNI „feladatait az *Attorney General* főfelügyelete alatt és utasításai szerint látja el”. A rendszer 1973-ban megkezdte működését.

Az új – rendeleti – szabályozás szerint a DPPNI jogosult meghatározni, hogy a kevésbé súlyos bűncselekmények közül mely kategóriákban nem vonja hivatala hatáskörébe a vádemelés felőli döntést. Bár a legkevésbé jelentős bűncselekmények kivételével mindent a közzvádlói hatóság hatáskörébe vont, a bűnözés struktúrája folytán az ügyek túlnyomó többsége – becslések szerint 80 %-a – a rendőrség hatáskörében maradt.

Fontos újdonság volt, hogy a DPPNI jogosult lett a rendőrfőnöknek előírni, milyen bűncselekményekről köteles a rendőrség a vádhatóságot értesíteni, tekintet nélkül arra, hogy maga indokoltnak tartja-e a vádemelést. A továbbiakban a közvádlót az sem korlátozta a vádemelésben, ha történetesen a rendőrség vádat emelt az adott cselekmény miatt valamely, hatáskörébe tartozó bűncselekmény címén. A rendelet feljogosította a DPPNI-t arra is, hogy vádemelés végett bejelentéseket bárkitől elfogadjon, s bár közvetlen nyomozási joga nincs, arra jogosult, hogy a kezére juttatott dokumentumokat megvizsgálja, és ha kell, az így felmerülő ügyekben nyomozást igényeljen. A DPPNI kérésére a rendőrfőnök köteles minden olyan ügyben, mely a DPPNI szerint bűncselekmény gyanúját kelti és ezért nyomozást igényel, a kívánt információkat megállapíttatni és közölni a DPPNI-vel.⁶⁹ Általában azonban nem erre szokás hivatkozni, hanem – rutinszerűen – a vádemelés felől hozandó döntés érdekében igényelnek további információt, amire a CPS-nek nincs joga. Jogosult továbbá a DPPNI óvadék elfogadása ügyében nyilatkozni, a megyei bíróságokon a magisztrátusi bíróságok által sommás eljárás keretében kibocsátott parancsokhoz kapcsolódó ügyekben, valamint a fellebbezési bíróságok előtt eljárni.

A Belfasti Egyezmény 1998-ban előírta a megbékélést, valamint az észak-írországi rendkívüli állapot és közvetlen kormányzás megszüntetését. Ehhez kapcsolódva bizottságot hívtak létre a büntető igazságszolgáltatási rendszer felülvizsgálatára is. Ez a bizottság 2000-ben terjesztette elő jelentését és javaslatait. A javaslatok túlnyomó többségét a kormány is elfogadta és így született meg az Észak-Írországi Igazságszolgáltatásról szóló törvény 2002-ben.

Feladatkör és működés

A törvényben létrehívott szervezet az Észak-Írországi Közvádlói Szolgálat (*Public Prosecution Service for Northern Ireland, PPSNI*) nevet viseli és a DPPNI alá van rendelve. Szervezése 2005. június 13-án kezdődött és jelenleg még csak az ország egyes részein működik. Teljes kiépítése 2007-ben fejeződik be.

A Súlyos Csalási Ügyek Hivatala (*Serious Fraud Office, SFO*) kivételével nincs más állami vádhatóság többé Észak-Írországon, mint a PPSNI. A rendőrségtől köteles a nyomozott ügyeket átvenni, s egyébként jogosult bármely más ügyben is vádat emelni. Magánszemélyek felléphetnek magánvádlóként, ám a DPPNI bármely ügyben átveheti a vád képviselését és – ha a vádlott a bíróság előtt még nem jelent meg – bármely ügyben a bíróság engedélye nélkül felhagyhat az eljárással.

A DPPNI hivatalában 40 jogász volt. A létszámot tehát jelentősen – kb. 165 főre – kell bővíteni. A törvény szerint helyi hivatalokat kell szervezni. Kezdetként (2006-ig) három ilyen létesítettek. A törvény a DPPNI-nek a rendeletben adott jogait – így a nyomoztatás jogát és a rendőrfőnök ezzel összhangban lévő nyomozási és jelentéstételi kötelességét is – fenntartja. Előírja viszont, hogy a DPPNI a rendőrséget,

⁶⁹ *The Prosecution of Offences (Northern Ireland) Order*, Art. 6 (3)

„ha szükségesnek tartja, lássa el tanácsokkal a vádemeléshez kapcsolódó kérdésekben,” továbbá kötelezi őt, hogy tájékoztassa a rendőrségi ombudsmant, ha azt gyanítja, hogy egy rendőr talán bűncselekményt követett el vagy a bűnügyi nyomozás során fegyelmi eljárásra okot adó módon viselkedett.

Az új szervezet jogosult a büntető igazságszolgáltatás útjáról elterelni ügyeket; így a fiatalok ügyeit – ha a fiatalok ebbe beleegyeznek és az elkövetést a DPPNI-nek (vagy megbízottjának) elismeri.

Végül az említett törvény a vádló függetlenségét is erősíti. Bűncselekménnyé nyilvánítja a vádló befolyásolását. Az alkotmányos állapotok visszaállítása után Észak-Írországra kineveznek (majd) egy helyi *Attorney Generalt* azok közül, akik vagy a Bar-nak legalább 10 éve tagjai, vagy legalább 10 éve a Legfelsőbb Bíróság előtti eljárásra jogosult *solicitorok*.

Azokért az ügyekért, amelyekre az Észak-Ír Parlament hatásköre nem terjed ki („*excepted matters*”, pl. nemzetközi és nemzetbiztonsági ügyek) az *angliai és walesi Attorney General, mint Észak-Ír Advocate General* lesz a felelős. A törvény leszögezi: a DPPNI a funkcióit mindenki mástól függetlenül gyakorolja, az *Észak-Írországi Attorney General-lal és Advocate General-lal* pedig egy (az Ír Köztársaságban lévőhöz hasonló) „*inkább konzultációs, mint irányítási*” kapcsolatban lesz. A törvény azt is előírja, hogy a DPPNI köteles különböző szabályzatokat készíteni és nyilvánosságra hozni, valamint, hogy az *Észak-Ír Büntető Igazságszolgáltatás Főfelügyelője*⁷⁰ szervezze meg a PPSNI felügyeletét és hogy az új alkotmányos helyzetben a PPSNI felett az *Attorney General NI-nek* lesz áttekintése és ő lesz érte a Parlamentben felelős.

Ritkán adódik olyan lehetőség egy szervesen fejlődő államban, hogy egy régóta létező feladat ellátására egy vadonatúj szervezetet hozhat létre, amely a legjobb tapasztalatok szerint alakíthatja működési rendjét. Észak-Írországnak ez megadatott. A bevezetés eddigi tapasztalatai biztatóak – írják – a jelek szerint a létszámot lehet biztosítani, a költségvetési fedezet is előteremthető és a munkakapcsolatok, együttműködés új rendszere is kialakul. Ebben segít az, hogy a bevezetés szakaszosan történik; így a menet közben gyűjtött tapasztalatok kamatoztathatóak. A jövőre vonatkozó kihívásnak ígérkezik az a szerep, amit a helyreállító igazságszolgáltatásban kell vállalni, s amely a közvádlóktól – akik fajsúlyosabb ügyekkel szoktak foglalkozni – új kultúra kialakítását igényli.

Kinevezési feltételek, képesítési követelmények

A PPSNI alkalmazottait a DPPN nevezi ki; a létszámot, szolgálati feltételeket és javadalmazást illetően az Észak-Írországi ügyekben illetékes államtitkár jóváhagyásával. Közvádlónak az a brit állampolgár nevezhető ki, aki az Észak-Ír Bar vagy Jogi Társaság tagja. Az e minőség mögötti képesítés nem vizsgálat tárgya. Ha a szervezet kiépül, teljes állománya 165 jogász és 550 egyéb tisztviselő lesz. A jogászok létszáma 2003. augusztusa és 2006. márciusa között 80-ról 130-ra nőtt.

⁷⁰ Ez a tisztségviselő a később több ízben név szerint említett Lord Clyde.

Az álláshelyeket pályázat alapján töltik be; a folyamat ugyanolyan módon és feltételek, illetőleg ellenőrzés mellett zajlik, mint a CPS-nél. A jelentkezők egy része a magánpraxist folytató védőügyvédek közül kerül ki. Egy pénzügyi keretet biztosítottak arra is, hogy a Hivatásszerű Jogi Tanulmányok Intézetében továbbképzésre köteles egyetemi hallgatókat támogassanak.

Észak-Írországban a büntető igazságszolgáltatásban közreműködő minden szervezet a törvény értelmében köteles figyelemmel kísérni az alkalmazotti állomány vallási összetételét is. E mellett egyenlő bánásmódot kell biztosítani a különböző politikai nézeteket valló, különböző rasszhoz tartozó, különböző korú, családi állású és szexuális orientációjú személyek; a férfiak és nők; a teljes és csökkent munkaképességű, valamint az olyan személyek számára, akiknek van eltartottja és akiknek nincs. Mindezt fontosnak tartják azért is, hogy a szervezet tükrözze annak a közösségnek az összetételét, amelynek a szolgálatára hivatott, mert ez elősegíti a lakosság bizalmának elnyerését.

A PPSNI-nél minden jogász egy négyhónapos bevezető kiképzési programon megy át. Ezt egy olyan időszak követi, amelynek során egy gyakorlottabb közvádó segíti, felülvizsgálói munkájuk végén pedig a döntést a megfelelő (vezetői) szinten hozzák. Van e mellett egy, a hozzáértés folyamatos értékelésén alapuló program is a folyamatos továbbképzési szükségletek feltárására. Fontosnak tartják a továbbképzést a közvádói tevékenység minden területén, beleértve a bírósági vádképviseletet is.

A terv ugyanis az, hogy a szervezet a magisztrátusi bíróságokon is nagyjából külső ügyvédek igénybevétele nélkül lássa el a vádképviseletet, de szempont az is, hogy nagyban segíti a vádemelés kérdésében a helyes döntéshozatalt, ha a közvádónak van első kézből származó tapasztalata arról, hogyan alakulnak az ügyek a tárgyaláson.

Az ügyintézés szempontjait és a közvádók magatartását illetően számos szabályrendszer mértékadó; így a 2005. júniusában kiadott „Code for Prosecutors” (a továbbiakban: „Code”), amely magába foglalja az Etikai Kódexet is. Ezek irányadóak azokra a magángyakorlatot folytató ügyvédekre is, akiket a DPP egyes ügyek vitelével megbízza.

Irányadó az Európai Konvenció is.

Lord Clyde 2004-ben kiadott 3. Jelentésben a képzés különböző elemeinek (egyenlő bánásmód – kisebbségek – emberi jogok) összefüggéseinek fokozott hangsúlyozását, az Európai Konvenció mellett más források figyelembe vételét, az emberi jogi képzés gyakorlatiasabbá tételét szorgalmazta, hogy azt „ne csak az eljárásjogi formások kérdéseként kezeljék, hanem úgy, hogy a mindennapi viselkedés természetes részeként legyen képes áthatni az adott kultúrát”; végül szót emelt a képzés független, külső értékelése mellett.

Ezeknek az észrevételeknek és ajánlásoknak a hasznosítására a PPSNI számos lépést tett – hangsúlyozzák a szerzők.

Szolgálati körülmények – magánygyakorlatot folytató jogászok igénybevétele
Vonatkozik a PPSNI alkalmazottaira Közzolgálati Etikai Kódex is, valamint a Bar és a Jogi Társaság hivatásbeli követelményrendszere is.

Eltérően a skóciai, angliai és walesi gyakorlattól, ennél a szervezetnél az a cél, hogy – legalább is belátható időn belül – a vádemelés előkészítése körében is minden döntést jogi képzettséggel rendelkező munkatárs hozzon. Nem zárják ugyan ki jogi végzettség nélküli személyek alkalmazását, de az a vélemény uralkodik, hogy „a vádemelési eljárásnak a különböző súlyú bűncselekmények minden szintjén megvalósuló függetlenségéről az győzi meg a közönséget, hogy a vádemelés felőli döntést azonos kritériumok következetes alkalmazásával jogilag képzett személyek hozzák.”

A vád bírósági képviselőjére sem szándékoznak jogilag nem képzett munkatársakat alkalmazni. Ez egybevág a törvény előkészítését végző bizottság ajánlásával is.

A PPSNI-nél alkalmazott jogászok eljárhatnak a magisztrátusi és a királyi bíróságokon is; csak a fellebbezési bíróságon nem. A vádképviselői tevékenységet igyekeznek „házon belül” ellátni.

Lord Clyde a 4. jelentésében (2005) arról számolt be, hogy azokban a körzetekben, ahol a PPSNI már működik, a magisztrátusi bíróságokon minden tárgyalást a szervezet közváltói láttak el, kivéve néhány esetet, amelyekre továbbképzési foglalkozások miatt nem lehetett közváltót találni.

Közváltók látnak el vádképviselőt a királyi bíróságon is, és a tervek szerint ez a tevékenységi kör bővül majd, de jelenleg a főszabály az, hogy magánygyakorlatot folytató *barristerek*et bíznak meg a PPSNI képviselőjével. Az ügyvéd kiválasztása – hajlandóságuk és a szakmai gyakorlatuk ismeretében – esetenként történik.

Belfastban pl. két idősebb és két fiatalabb ügyvéd szokta rendszerint a PPSNI-t képviselni. Esetenként kapnak az ügyre vonatkozó eligazítást, nincs tartós kinevezésük és az ügyvállalásban sem korlátozzák őket, tehát vállalhatnak védői megbízásokat is. Ha a PPSNI-t képviselik, a megbízás szerint kötelesek eljárni; attól – külön instrukció nélkül – nem térhetnek el.

A PPSNI a közzszolgálat része, költségvetési ellátmányban részesül.

Lord Clyde szerint a szervezet teljes kiépítésére megvan a költségvetési fedezet, ma azonban még nem lehet tudni, hogy a jövőben melyik miniszteriális szervezet lesz felelős a költségvetéséért: lehet, hogy igazságügyi minisztériumot létesítenek, lehet, hogy a miniszterelnök vagy a miniszterelnök első helyettese, avagy a Pénzügyi és Személyügyi Minisztérium. Számításba jön még az *Attorney General NI*. Annyi biztosra vehető – különösen a legutóbbi változat esetén –, hogy költségvetési nyomással nem fogják a szervezet függetlenségét kétségessé tenni. Az is biztos, hogy az *Attorney General*nak nem lesz felülvizsgálati jogköre; az ő dolga a Parlament elé terjeszteni a DPPNI éves jelentését és felelnie kell a PPSNI költségvetési előirányzatainak teljesítéséért.

A szolgálati keretek (javadalmazási körülmények, nyugdíj, teljesítmény-értékelés, fegyelmi eljárás stb.) hasonlóak, mint a CPS-nél. Észak-Írországbán a közbírók személyi biztonsága is fontos probléma, ez azonban a rendőrség felelőssége.

Szó volt arról, hogy a közbíró befolyásolása bűncselekmény. Ez a rendelkezés azonban inkább szimbolikus megerősítése a függetlenségnek; azok a cselekmények ugyanis, amelyek az új bűncselekményt alkotják, más jogszabály alapján már régóta büntethetőek voltak.

Az egyesülési és vélemény-nyilvánítási jog

Az egyesülési, véleménynyilvánítási és gyülekezési jog nem esik korlátozás alá. A közbírók azonban magánygyakorlatot egyáltalán nem, kereső foglalkozást pedig csak külön engedély alapján folytathatnak. Nem csatlakozhatnak olyan szervezethez, amely politikája vagy ténykedése alapján ítélve nyilvánvalóan jogellenes, vagy az igazságszolgáltatási rendszer érdekeit sértő cselekményekre készül, és nem vehetnek részt olyan politikai vagy egyéb közszereplésben, amely jogellenes vagy sérti köztisztviselői függetlenségét.

A BÜNTETŐELJÁRÁSBELI SZEREP

A rendőrség az utcán továbbra is diszkrecionális jogot gyakorol, dönt arról, hogy az elkövetőt letartóztatja-e, vagy nem. Ha azonban egy nyomozási ügyiratot megnyitottak egy bűncselekmény miatt és az elkövető ismertté válik, az iratokat át kell adni a PPSNI-nek, hogy döntsön a továbbiakról. A rendőrség tehet javaslatot, de a közbíró saját megítélése szerint határoz. Nem egyszerű „felülvizsgáló” tehát, hanem ennyiben „irányító” a rá tartozó ügyekben.

Ha a rendőrségnek elegendő bizonyítéka van a vádemeléshez, késedelem nélkül intézkednie kell arra, hogy a gyanúsítottat bíróság elé állítsák és közöljék vele a vádat, vagy tájékoztatni kell őt arról, hogy milyen vádat emelhetnek ellene.⁷¹ Az előbbi esetben a bíróság határoz arról, hogy az illető őrizetben marad-e, vagy óvadék ellenében szabadon bocsátható. Ám a rendőrség által közölt vád (és a bíróság határozata) csak egy vélemény a vád felől és nem befolyásolja a vádhatóságot a vádemelés kérdésében. A „Code” hangsúlyozza, hogy ha a rendőrség vádat közöl valakivel, ez a vád felülvizsgálható a közbíró részéről, mielőtt a letartóztatottat a magisztrátusi bíróság elé állítanák. El kell döntenie, hogy a rendőrség által elgondolt vádat a bíróság elé kell-e tárnai, vagy ki kell-e egészíteni (ha a részletek nem pontosak); ki kell-e terjeszteni (ha más vádak is helyt foghatnak); avagy egyes vádakot vissza kell-e vonni (ha nincsenek kellően alátámasztva bizonyítékokkal).

⁷¹ Ez – mint látható – a mi rendszerünkben a gyanúsítás nyomozóhatósági közlésének felel meg.

Lord Clyde 3. jelentésében (2004.) arról számolt be, hogy a PPSNI közzvádlói foglalkoznak a rendőrségi gyanúsításokkal, és alkalmanként felülbírálják őket.

Az eljárásnak ebben a korai szakaszában, persze, a közzvádló nem döntheti el végérvényesen, hogy a rendőrség helyesen fogalmazta-e meg a vádat. Ha azonban a nyomozás tovább folyik, a közzvádlónak meg kell vizsgálnia: a rendelkezésére álló bizonyítékok és információk alapján, vajon ésszerűen várható-e, hogy a vádemelési követelmények megvalósulnak?

Ahol a PPSNI már működik, a rendőrség és a közzvádlók az esetek többségében azonosan ítélték meg azt, hogy nem kell vádat emelni, de egy sor esetben eltért a véleményük. Ám azoknak az ügyeknek több mint felében, ahol a közzvádló a rendőrségi javaslat ellenére emelt vádat, legalább a vádak egy része alapján kimondták a bűnösséget. Ugyanakkor a közzvádlók leginkább a rendőrség figyelmeztetési javaslata ellenére emeltek vádat. A közzvádlói gyakorlat jobb rendőrségi ismeretének hatására a megítélésbeli különbségek csökkenése várható.

A vádemelésről szóló döntés után az ügy tárgyalásra való előkészítése – beleértve a tárgyalás módjának megválasztását is – a PPSNI feladata. A kevésbé súlyos bűncselekményeket sommás eljárásban, a súlyos (gyilkossági, rablási és erőszakos közöszlési) ügyeket vádirat („*indictment*”) alapján, az egyéb ügyeket vagy a magisztrátusi vagy a királyi bíróságon kell tárgyalni.

A közzvádlónak fontolóra kell vennie, hogy a fogva lévő vádlott óvadék ellenében szabadon bocsátható-e. Ebben az Európai Konvenció a mértékadó.

A PPSNI közzvádlói képviselik rendszerint a vádat a magisztrátusi bíróság (és a fiatalkorúak bírósága) előtt, továbbá a megyei bíróságon a magisztrátusi bíróság döntése elleni fellebbezések ügyében (ami gyakorlatilag az ügy teljes újratárgyalása). A királyi bíróságon, a felsőbíróságon („*High Court*”) és a fellebbezési bíróságon viszont független ügyvéd képviseli a PPSNI-t.

A „*Code*” részletesen felsorolja a közzvádló tárgyalási feladatait. Joga van a közzvádlónak fellebbezni a királyi bíróság bizonyos döntései ellen, végül, ha a királyi bíróság felmentő ítéletet hoz, vagy túl enyhe büntetést alkalmaz, ezt – az előbbi esetben a vitatott jogkérdéssel együtt – az *Attorney General* tudomására hozhatja, s az dönthet, hogy a Fellebbezési Bírósághoz fellebbez-e a jogkérdésben, illetőleg, hogy a túl enyhe büntetés miatti fellebbezésre engedélyt kér-e a Fellebbezési Bíróságtól.

A közzvádlók egyébként a büntetés kiszabásának kérdésében – a vádlói és bírói szerep különválasztásának már korábban vázolt értelmezése jegyében – még burkoltan sem tehetnek indítványt. Csak a büntetés törvényes kereteit körvonalazhatják és az enyhítő és súlyosító körülményeket sorolhatják fel; kifejezetten tiltja a „*Code*,” hogy bármilyen módon befolyásolni próbálják a bíróságot. Ha a bíró utal arra, hogy milyen szintű büntetést fontolgat, s ezt a vád képviselője tévesnek tartja, a bíró figyelmét erre fel kell hívnia.

Észak-Írországból gyakoribb, mint a CPS működési területén, hogy a bírák, még mielőtt a vádlott a

bűnössége felől nyilatkozna, értésre adják, hogy milyen büntetést szabnának ki bűnösség elismerése esetén. Jelezhetik ezt nem nyilvánosan is a védelemnek, hogy fontolóra lehessen venni, miként nyilatkoznak. A közvádlónak az a dolga, hogy ilyenkor jelen legyen, s biztosítsa, hogy a bíró a szükséges információk birtokában alkothasson véleményt, s oda kell hatnia, hogy kölcsönösen elfogadott ténybeli alapokon szülessen ez a vélemény.

A „túl enyhe büntetés” fogalmába beleértik az életfogytig tartó szabadságvesztés feltétlenül letöltendő részét is. A büntetés akkor „túl enyhe,” ha „kívül esik azon a körön, amit egy bíró, a releváns tényezőket és a büntetés kiszabására vonatkozó iránymutatásokat figyelembe véve ésszerűen helyénvalónak tartana”. A büntetés mértéke terén az *Attorney General*nak adott hatáskörre tekintettel a szerzők kérdésesnek tartják, vajon helyénvaló-e a közvádlót eltiltani attól, hogy a helyesnek tartott büntetésről véleményt nyilvánítson?

A közvádlóktól egyre inkább elvárják, hogy nyilatkozzanak azokról a további intézkedésekről (kártalanítás, elkobzás, stb.), amelyek a büntetés mellett alkalmazhatók.

Észak-Írországban a nyomozás és a vádemelés/vádképviselet két különálló feladatkör; az előbbi a rendőrségre, az utóbbi a DPP-re és a PPSNI-re tartozik. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a közvádlónak a nyomozásban nincs semmilyen szerepe.

A rendőrség irataiból, illetőleg a bizonyítékokból gyakran derül ki, hogy más bűncselekmény is történhetett. Ebből erednek a DPP-nek a rutinszerű megkeresései, amelyek a felülvizsgálat során további információk közlését kéri a vádemelési döntéshez. Az új szervezet kísérleti bevezetése során Belfastban az ügyek 10,8 %-ában kértek így kiegészítést; a kísérlet által nem érintett területeken – ahol a kisebb súlyú bűnügyeket még nem a PPSNI kezeli – ez az arány 25 %. Ez is közrejátszott abban, hogy 2004 óta a közvádló a rendőrségi ombudsmanhoz fordulhat, ha a nyomozást nem tartja kielégítőnek. Ugyancsak a rendőrségi ombudsmanhoz kell a fordulnia, ha a rendőrség tagjai részéről büntetőtörvénybe ütköző vagy fegyelmi vizsgálatra okot adó magatartásra gyanakszik.

A közvádló maga nem nyomozhat és a házkutatási, elővezetési, fogva tartás-meghosszabbítási rendelkezéseket is közvetlenül igényelheti a rendőrség a bíróságtól. Tanácsokat adhat a közvádló a rendőrségnek az ígérkező bizonyítékok minősége, felhasználhatósága felől, és arra vonatkozóan is, hogy miféle bizonyíték lenne szükséges bizonyos bűncselekmény miatti vádemeléshez, stb. A nyomozó ugyan a nyomozás bármely fázisában fordulhat tanácsért a közvádlóhoz, de a közvádló a CPS-hez képest reaktívabb szerepkörbe szorul; csak akkor adhat tanácsot, ha kéri.

Lord Clyde 4. jelentése szerint (2005) a belfasti (kísérleti) körzetben 2004. augusztusa és 2005. májusa között a tanácskérelmek száma megháromszorozódott. A közvádló azonban általában csak munkanapokon és hivatalos időben érhető el. A rendőrség és a PPSNI az együttműködés javítása ügyében közös eljárási rendet alakított ki.

MELLÉKLET

Bár a PPSNI-nek nyomozási joga nincs, a közvádlok a vádemelésről való döntés előtt a tanúkkal tanácskozhatnak. Ez a megbeszélés a rendőr jelenlétében folyik, s ha további bizonyíték kerül felszínre, a rendőr – nyomozási jogkörét gyakorolva – mindjárt kiegészítő nyilatkozatot vehet fel. A tanúnak joga van ügyvédje jelenlétéhez és tanácsaihoz – bár ezzel ritkán élnek. Különösen sebezhető tanúk esetén szakember (orvos, pszichológus) tanácsa is kikérhető.

Ha a PPSNI ügyvédet bíz meg az ügy vitelével, a tanúval az ügyvéd konzultál, bár a megbeszélés kezdetén közvádlónak jelen kell lennie, s neki kell bemutatnia az ügyvédet, valamint világossá tenni, hogy annak csak tanácsadói szerepe van.

Határidők

Az időszűrés terén a helyzet nem kielégítő. Ezt több ízben, többféle megközelítésben és többirányú összehasonlításban vizsgálták. Lord Clyde végül rámutatott: *„szervezetek létrehozása és folyamatok nyomkövetése önmagában nem megoldás”* és az eljárás elhúzódására nem gyógyír *„az adatok gyűjtése és a hosszadalmas megvitatás.”*

A problémát értékelő legutóbbi jelentés a szervezetek együttműködésének javítását sürgette és 2009-2010-re skót mintájú, szankciókkal biztosított törvényben foglalt határidők bevezetése mellett érvelt.

Tanúvédelem

A törvényhozás a tanúk és áldozatok tájékoztatását és érdekeik védelmét illetően a vádemelést, illetőleg a bíróság elé idézést minősíti olyan határvonalnak, amelytől az eljárás befejeződéséig az ezekkel kapcsolatos kötelezettségek a közvádlóra hárulnak. A PPSNI az eljárás legfontosabb szakaszai végén a vádemelés kérdésében történő döntésről vagy az ügy alakulásában bekövetkezett lényeges változásról tájékoztatást ad, intézkedéseket tesz és tájékoztatást ad a tanúk és sértettek bírósági megjelenésének elősegítése érdekében, pl. biztosítja a tanúk elérhetőségét. Megfelelő jótékonyági szervezetekkel való együttműködés révén az ügy menetével összhangban specialisták támogató szolgáltatásait is hozzáférhetővé teszi a sértetteknek, a tanúknak és a különösen sebezhető, megfélemlített vagy sajátos kívánalmakat támaztó személyeknek.

A tájékoztatás részben standard levelek útján, részben a közösségi kapcsolatokra specializált személyzet útján történik. A tanúvédelem nem a közvádlo felelőssége, de az eljárásjogi eszközök (paraván, video-kapcsolat útján történő vallomástétel/keresztkérdés stb.) alkalmazását a bíróságon neki kell kezdeményeznie.

Nem csak adni kell információt a sértett számára, hanem kapni is kell tőle. A vádemelés közérdekű voltát

egyebek mellett a sértett (vagy családja) véleményének ismeretében lehet megállapítani. A sértett „valós érdekeit” mérlegelni kell annak eldöntésénél, hogy a bűnösség kérdésében milyen nyilatkozatot fogad el a közzvádó; különösen, hogy a bűnösségnek enyhébb bűncselekményre vonatkozó elismerésével beéri-e. Előírás ugyan nincs, de – leginkább a királyi bíróságra tartozó, tehát súlyos bűncselekmények miatt indított ügyekben – az a gyakorlat, hogy a sértett (vagy családja) részéről nyilatkozatot szereznek be a nyomozás keretében arról, hogy a bűncselekmény milyen hatást gyakorolt rájuk, s ezt a bíróság elé tárják. E nyilatkozatok mikénti kezelésére a PPSNI általános kiképzési programja tér ki.

A közzvádó feladata az is, hogy a sértettre vonatkozó félrevezető, őt hamis színben feltüntető (és bizonyítatlan) kijelentéseket ne hagyja szó nélkül.

A sértett ügyvédi képviselője szóba került ugyan, de erre nem jelentkezik közösségi igény. Ezért a sértettek részére létesítendő jogi szolgálat gondolatának részletesebb kidolgozását is elhalasztották bizonytalan időre.

Nemzetközi együttműködés

Észak-Írország az Egyesült Királyság egyetlen olyan része, amelynek szárazföldi határa van, s a PPSNI tudatában van az ebből adódó feladatoknak. Ezek megoldásán dolgoznak is. A szervezet egyébként – a COPFS-hoz és a CPS-hez hasonlóan – aktív résztvevője a nemzetközi szakmai életnek; a DPPNI az IAP Végrehajtó Bizottságának tagja és a Korrupció-ellenes Nemzetközi Szövetség alelnöke, helyettese pedig az Európa Tanácsnak a közzvádók etikai kódexéül szánt „*Budapesti Irányelvek*” c. dokumentumát előkészítő szakbizottság tagja volt.

Döntés a vádemelésről

Amikor a PPSNI közzvádója egy kinyomozott ügyet felülvizsgál, a vádemelés kérdésében úgy dönt, hogy egymás után két mércezt alkalmaz.

Előbb a bizonyítási lehetőséget mérlegeli. A mérce az, hogy *„a bíróságon olyan bizonyítást lehet bemutatni, ami elegendő ahhoz, hogy ésszerű kilátást nyújtson a bűnösség megállapítására.”*

Ez – a CPS analóg szabályához hasonlóan, amelyben azonban nem az „ésszerű” („*reasonable*”) hanem a „reális” („*realistic*”) kifejezés szerepel – tárgyilagos megítélést igénylő objektív standard, de mennyiségi vagy számszerűen kifejezett értékelést nem nyújt, mert *„lehetetlen abszolút biztonsággal előre tudni, hogy egy adott ügyben megállapítják-e a bűnösséget. A bizonyítékok mérlegelése nem matematikai tudomány (...).”* Ha a bizonyíthatóság kérdésében pozitív a döntés, eldöntendő, hogy a vádemelést indokolja-e a közérdek. E kérdésben a „*Code*” a pro és contra megfontolások hosszú listáját közli.

Amennyiben a vádemelés helyénvaló, ki kell választani a vád tárgyává teendő bűncselekményt. Itt – a

CPS-nél követetthez hasonló anyagi büntetőjogi felfogás folytán – a döntő szempont, hogy „a vád tárgyává tett bűncselekmény(ek) kellően tükrözzék a bizonyítható bűnös viselkedésnek a komolyságát, s így a bíróságnak megfelelő mozgástere legyen a büntetés kiszabásánál”. A védekezési alkut („plea bargain”) a „Code” egyenesen kizárja, bár a felajánlott védekezéseket a közvádoló köteles fontolóra venni.

A közvádoló tárgyilagosságát és a diszkrimináció tilalmát több, előírás is szabályozza. Előirányozták az egyenlő bánásmód folyamatos figyelemmel kísérése érdekében egy számítógépes adatfeldolgozási program bevezetését, de ez csaknem leküzdhetetlen nehézségekbe ütközik az adatvédelmi korlátok (pl. vallás, felekezeti hovatartozás) miatt.

A védekezési jog és az „iratismertetés”

A „fegyveregyenlőség”-gel összefüggő kérdésekben is hasonló kérdések vetődnek fel a PPSNI-nél, mint a CPS-nél, s a megoldások is hasonlóak. A „felhasználatlan anyag” kezelését illetően az a felfogás, hogy közölni kell a védelemmel az olyan információkat, amelyek a vád aláadására; továbbá, amelyek a védelem elősegítésére alkalmasak lehetnek. Ráadásul, itt nem csak az előterjesztett vagy tervezett védekezés számít; figyelembe kell venni az olyan védekezési lehetőségeket is, amelyekről ugyan nem esett szó, de amelyek egyszerűen gondolkozva követhetőek lennének. A közvádoló tehát köteles az olyan védekezési lehetőségeket is számításba venni, amelyek a védőnek esetleg eszébe sem jutottak, s a „felhasználatlan anyag”-ot (amelynek a jegyzékét a rendőrség köteles átadni) abból a szemszögből is mérlegelni, hogy ezeket nem segítheti-e egyik vagy másik adat.

A közvádoló szerint kényes, és ezért közérdekből titkolandó adatokra vonatkozó, „közérdekből fakadó mentesség” engedélyezése a bíróság joga. Erre irányuló kérelem esetén a bíróság az *Attorney General*től kérheti, hogy jelöljön ki egy különmegbízottat – egyfajta „ördög ügyvédje” szerepkört betöltő eseti gondnokot – a vádlott érdekeinek (azaz a közvádló kérelem elutasításának) előmozdítására. Ez az eljárás természetesen a vádlott és a védő nélkül zajlik le. Ha a bíróság a közvádló kérelmét elutasítva előírja az adat közlését, a közérdek mérlegelésével választani lehet: vagy közlik a vitatott adatot és vádat emelnek, vagy a közérdek védelmében visszatartják az adatot, s egyben elejtik a vádat.

Elterelés

Ha vádemelés indokolt, számításba kell venni alternatíváit, melyek révén az ügy a büntetőeljárás helyett más útra terelhető. Ezek az alternatívák a „Code” szerint:

- egyszerű figyelmeztetés („*informed warning*”); a rendőrség a gyanúsítottat formálisan megdorgálja és ezt 12 hónapig nyilvántartja;
- megrovás („*caution*”); a rendőrség a gyanúsítottat formálisan megdorgálja és ezt fiatalkorú esetén 30 hónapig, felnőttkorú esetén 5 évig nyilvántartják;

- fiatalkorúval kapcsolatos tanácskozás („youth conference”), amelyet a közvádlónak akkor kell számításba vennie, ha az elkövető fiatalkorú.

A választás szempontjai kiforratlanok, és – a szerzők szerint különösen a fiatalkorúval kapcsolatos tanácskozást illetően – iránymutatás lenne szükséges.

Kezdetben a „youth conference” alkalmazásának egységességét és következetességét a döntéshozatal centralizálásával biztosították, ám ahogy a PPSNI kiépítése előrehalad, ezt nem lehet már fenntartani. Ha a konkrét ügyben a közvádló ezt választja, a számításba vett megfontolásait feljegyzni, hogy később is igazolni tudja a döntést. Egyébként az elterelés e módjára vonatkozó tapasztalatok kedvezőek; mindamelllett kiderült, hogy a bírák a kisebb vagyon elleni és más csekélyebb súlyú bűncselekményeket elkövető fiatalkorúak nagyobb hányada esetében alkalmazzák.

Ahol már a PPSNI működik, megállapították, hogy a „vádemelés vagy elterelés” kérdésében nincs nagy különbség a közvádlók és a rendőrök között, ám az elterelési lehetőségek közül már jóval inkább eltérő módon választanak. Néhány év múlva azonban ezek a megítélésbeli különbségek valószínűleg csökkennek majd, s akkor vissza lehet térni a rendőrségi figyelmeztetések rendszeréhez; persze, azután, hogy a rendőrség és a PPSNI világos vezérfonalban állapodott meg.

Beszámoltathatóság

A PPSNI részéről a „Code”-t közzétették, s a szervezet köteles évente nyilvánosságra hozni a beszámoló jelentését. A Büntető Igazságszolgáltatási Főfelügyelő vizsgálatának is alá van vetve (habár a főfelügyelő egyedi ügyeket nem vizsgálhat, egyéb vizsgálataihoz pedig az *Attorney General* jóváhagyása kell).

A PPSNI széles körű tanácskozást tartott önkéntes és egyéb szervezetekkel 2006. március 27-én és kidolgozott a közönségkapcsolatokra vonatkozó elgondolást. Eszerint jelentősebb részt kíván venni a közösségi életben, erősítve így a PPSNI függetlensége, tisztessége és hatékonysága iránti közbizalmat.

Az egyedi ügyekben a vádemelés mellőzéséről szóló közvádlói határozatokat a hagyományoknak megfelelően Észak-Írországból is legfeljebb nagy általánosságban indokolják.

A Büntető Igazságszolgáltatást Felülvizsgáló Bizottság azt javasolta, hogy ha egy megfelelő és jogszerű érdekeltséggel rendelkező személy azt kérdi, hogy miért nem emeltek vádat, vagy miért adták fel a vád képviseletét, a közvádló igyekezzék azt a legteljesebb magyarázatot adni, ami az igazságszolgáltatás és a köz érdekeinek megsértése nélkül lehetséges.

Azt a gondolatot mérlegelve, hogy minden ügyben a közvádlóra kellene bízni, adható-e az általánosságokon túlmenő indoklás, és ha igen milyen körben, a bizottság arra az álláspontra helyezkedett: csak a szükséges keretben kell indokolni. Az „érdekelt”-ek köre – vélték – leginkább a sértettre és családjára korlátozódik, de lehetnek fontos ügyek, melyekben a közérdeklődésre válaszként helyes lehet az indokokat szélesebb

körben hozzáférhetővé tenni. Lényegében ez lett a szabály: a vádemelés mellőzése esetén minden ügyben magyarázatot kell adni, de csak a legáltalánosabb síkon; pl. „*nincs elegendő bizonyíték ahhoz, hogy ésszerű kilátás legyen a bűnösség megállapítására*”, vagy „*a vádemelés nem szolgálná a közérdeket.*” Ha azonban az érdekelt részletesebb magyarázatot igényel, „*fontolóra kell venni, milyen további információ adható azoknak a tényezőknek az ellenére, amelyek a részletes indokolás ellen szólnak, és számolni kell minden más megfontolással is, amely lényeges lehet az adott tények vagy körülmények szemszögéből.*”⁷²

Az Emberi Jogok Európai Bírósága az Európai Konvenció tükrében foglalkozott az indokolás kérdésével, s döntése nyomán pillanatnyilag azt lehet tudni, hogy az indokolás kereteit tágítani kell, de azt ez idő szerint nem lehet tudni, hogy mennyire.

A PPSNI egy közleményben tudatta a közönséggel, hogy panaszt lehet tenni a Szolgálat hatékonyságát, eredményességét érintő kérdésekben (pl. az eljárás elhúzódása miatt), amiatt, hogy valaki milyen bánásmódban részesült a szolgálat alkalmazottai részéről, s amiatt, hogy a „Code” előírásait megszegték. Ha a panaszos az elintézésel elégedetlen, egy független szakértőt bízhatnak meg az eset felülvizsgálatával. Ez az egyedi vádhatósági döntésekre nem vonatkozik.

Az egyedi döntéseket a sértett kívánságára vizsgálják felül, s ha új bizonyíték kerül felszínre, az eredeti döntést hozó köztisztviselő újra dönt. Ha nincs új bizonyíték, akkor az ügyet egy másik köztisztviselő vizsgálja meg, s ha arra a következtetésre jut, hogy a döntés nem esik kívül azon a körön, amelybe egy ésszerűen eljáró köztisztviselő döntéseinek az adott körülmények között esnie kell, az eredeti döntés marad. A kérelmet ennek megfelelően intézik el. A mérce: milyen döntést hozhat egy köztisztviselő, ha nincs jogi tévedés, nincs tévedés a releváns tényezők figyelembe vételénél, nincs jele sem annak, hogy irreleváns tényezőket vettek volna figyelembe, sem rosszhiszeműségnek vagy más nem helyénvaló indítéknak.

A vádemelés mellőzése miatt a sértett vagy érdekelt bírósághoz is fordulhat, ám a bíróságok véleménye nem helyettesítheti a DPP-ét. A bíróság csak akkor avatkozna bele az ügyben, ha a vádemelés mellőzése törvényellenes politikának lenne a következménye, vagy annak, hogy a DPP nem a saját, „Code”-ban közzétett politikája szerint járt el, vagy ha a döntés olyan, amelyet felelős köztisztviselő nem hozhat, avagy, ha a DPP nem helyénvaló motívum hatására vagy rosszhiszeműen járt el.

⁷² Code, 4.12.2. és 4.12.3. pont

E SZÁMUNK SZERZŐI

DR. KISS SÁNDOR ÜGYÉSZ
Hajdúszoboszlói Városi Ügyészség

DR. JULESZ MÁTÉ TUD. MUNKATÁRS
Szegedi Tudományegyetem

DR. NÁNÁSI LÁSZLÓ ÜGYÉSZ
Bács-Kiskun Megyei Főügyészség

MÁRIÁN ÉVA DORINA TOLMÁCS, FORDÍTÓ

DR. LŐRINCZY JUDIT FOGALMAZÓ
Pécsi Városi Ügyészség

DR. GÖRGÉNYI ILONA EGYETEMI OKTATÓ
Miskolci Egyetem ÁJK

DR. MISI LÁSZLÓ ÜGYÉSZ
Heves Megyei Főügyészség

DR. VOKÓ GYÖRGY ÜGYÉSZ
Legfőbb Ügyészség

DR. BÓCZ ENDRE EGYETEMI OKTATÓ
Károli Gáspár Református Egyetem ÁJK

KÖZLÉSI FELTÉTELEK

A Szerkesztőség olyan tanulmányok közzését vállalja, amelynek témája a különböző jogterületek elméleti és gyakorlati kérdéseivel kapcsolatos. Az írás nem állhat ellentétben az Ügyészek Országos Egyesületének Alapszabálya preambulumban megfogalmazott célokkal.

A kéziratot E-mailen kell a Szerkesztőséghez eljuttatni. A cikkek terjedelme maximum 20000 leütés lehet. A Szerkesztőség a kéziratot stilizálhatja. A Szerző hozzájárul ahhoz, hogy írásműve az Internet hálózaton is nyilvánosságra kerüljön.

ÜGYÉSZEK LAPJA

Alapítva, 1993-ban
(© Ügyészek Országos Egyesülete)
Szakmai Érdekképviseleti folyóirat
Kiadja az Ügyészek Országos Egyesülete
ISSN 1217-7059

A kiadásért felel: Dr. Mária dr. Molnár Mária az ÜOE elnöke
A szerkesztőség címe: 1122 Budapest, Maros u. 6/a.

Főszerkesztő: Dr. Kiss Anna PhD
Főszerkesztő-helyettes: Dr. Fazekas Géza,
Központi Nyomozó Főügyészség
(Egyesületi Hírek Rovat)
Felelős szerkesztő: Dr. Fürcht Pál,
Budapesti Nyomozó Ügyészség
A szerkesztőség elnöke: Dr. Hadler Andrea,
Budakörnyéki Ügyészség

A szerkesztőség tagjai

Dr. Auer László, Legfőbb Ügyészség
Dr. Bárd Petra PhD, OKRI (Európai Figyelő Rovat)
Dr. Fónay Tamás, Siklói Városi Ügyészség (Hazai kapcsolatok)
Dr. Jagusztin Tamás Budakörnyéki Ügyészség (Ügyészi Hírek Rovat)
Dr. Nánási László, Bács-Kiskun Megyei Főügyészség
Sümeгинé dr. Tóth Piroska, Legfelsőbb Bíróság
(Anyanyelvi Ügyelet és Könyvajánló Rovat)
Dr. Venczl László ügyész, Katonai Főügyészség
(Nemzetközi kapcsolatok)
Dr. Virág Mária, Legfőbb Ügyészség

Munkatársak

Bárd Johanna – lapterv

Előfizethető: OKRI, 1122 Budapest, Maros u. 6/a.
(06 1 3567-566; kiss@okri.hu)
Előfizetési díj egy évre (évi 6 szám): 3540,- Ft + Áfa